

Bölüm 14

TÜRK ANAYASA HUKUKU

DOKTRİNİNİN GELİŞİMİ

Çalışmamızın bu bölümünde, Türk anayasa hukuku doktrininin tarihsel gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde Türk anayasa hukukçularının yazmış oldukları anayasa hukuku kitapları konuları ve metodolojileri bakımından tek tek tanıtılmıştır. Ancak bu bölüm bir literatür tanıtımından ibaret değildir. İncelenen kitaplar aynı zamanda konu ve metot bakımından eleştirilmiştir. Türk anayasa hukuku doktrininde birçok yazar, metodolojik hatalar yapmıştır. Yazarların önemli bir kısmı, kendilerine düpedüz yanlış hedefler tespit etmiştir. Kendisine doğru hedef tespit eden birçok yazar da bu hedefe götürecek doğru yolu bulamamıştır. Keza bazı yazarlar da yukarıda yedinci bölümde gördüğümüz bilimsel yazma kurallarına uymamışlardır. Türk yazarlarının kitaplarındaki metodolojik eksiklikler aşağıda örnekleriyle gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün sonunda, Türk anayasa hukuku doktrininin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve birtakım öneriler dile getirilmiştir.

Osmanlı Devri.- Osmanlı döneminde anayasa hukuku öğretiminin ve doktrinin gelişimi Tarık Zafer Tunaya tarafından etraflıca incelenmiştir¹. Biz Tarık Zafer Tunaya'dan aktararak sadece özet olarak şunları söylemekle yetiniyoruz:

Tarık Zafer Tunaya Osmanlı devrinde anayasa hukuku öğretimi iki ayrı döneme ayırmaktadır.

1. Birinci Dönem (1880-1908).- Birinci dönem 1880'den ikinci meşrutiyete kadar geçen dönemi kapsar. Bu dönemde anayasa hukuku dersi "Hukuku Siyasiye-i Osmaniye-i Dahiliye yani Hukuku Esasiye ve Hukuku İdare-i Mülkiye" adı altında ilk defa Mekteb-i Hu-

1. Tarık Zafer Tunaya, *Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, İkinci Baskı, 1969, s.106-141.

kukta 1883 yılında okutulmuştur². Bu dersi ilk okutan hoca, asıl adı Emil olan Bohemya’da doğmuş Mehmed Emin Efendi’dir³. Daha sonra bu dersi Kemalpaşazade Sait Bey okutmuştur⁴. 1890 yılında Sait Bey sürgüne gönderilmiştir⁵.

2. *İkinci Dönem (1908-1922)*.- İkinci Meşrutiyet ile birlikte, Darülfünunun Hukuk Şubesinde ve İmparatorluğun çeşitli şehirlerindeki (Selanik, Konya, Beyrut, Bağdat) hukuk mekteplerinde, anayasa hukuku dersi, “hukuk-ı esasiye” ismi altında okutulmaya başlanmıştır⁶. Darülfünunun Hukuk Şubesinde bu ders Celaleddin Arif Bey, Mekteb-i Mülkiyede ise Babanzade İsmail Hakkı Bey tarafından verilmiştir⁷.

İsmail Hakkı’nın 1909’da eski harflerle basılan *Hukuk-ı Esasîye* (İstanbul, 1909) isimli kitabı ilk Türk anayasa hukuku kitaplarından biridir. Bundan sonra Celaleddin Arif’in iki ciltlik *Hukuk-ı Esasîye*’sini (İstanbul, 1909-1911) görüyoruz. Yine Selanik Hukuk Mektebi hocası olan Osman Sermet’in 1909’da *Hukuk-ı Esasîye* (Selanik, 1909) isimli bir kitabı yayınlanmıştır. Konya Hukuk Mektebinde hoca olan İbrahim Şinasi’nin *Methal-i Hukuk-ı Esasîye* isimli bir kitabı Konya’da 1910’da basılmıştır. Kemalpaşazade Sait’in *Hukuk-ı Siyasiye-i Osmaniye*’si ise İstanbul’da 1913’te çıkmıştır. Sonra Veli Beyin (Saltık) 1920’de İstanbul’da basılan *Hukuk-ı Esasîye* isimli kitabı gelmektedir. Osmanlı döneminde son eser 1920 tarihli Feridun Fikri’nin *Hukuk-ı Esasîye*’sidir⁸.

Tunaya, İkinci Meşrutiyetin anayasa hukuku dersini okutacak kişileri hazırlıksız yakaladığını yazmaktadır⁹. Tunaya, bu yazarların neticede aktarmacılık yoluna gittiklerini ve özellikle Fransız yazarları Esmein ve Duguit’den nakilcilik yaptıklarını not etmektedir¹⁰.

2. *Ibid.*, s.106.

3. *Ibid.*

4. *Ibid.*

5. *Ibid.*, s.113.

6. *Ibid.*, s.132.

7. *Ibid.*

8. *Ibid.*, s.107, 197-203; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar, op. cit.*, s.33.

9. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.133.

10. *Ibid.* Tunaya, Celaleddin Arif beyin kitabının ilk satırları ile Duguit’nin kitabının ilk satırlarının aynı olduğunu gözlemlemektedir (*Ibid.*).

Tunaya Osmanlı İmparatorluğundaki bu ikinci döneme “Esmein ve Duguit Çağı” ismini vermektedir¹¹.

Mütarekeden sonra, İstanbul Darülfünunundan Celaleddin Arif Bey ve Veli Bey Ankara’ya geçmiş ve Millî Mücadele hareketine katılmışlardır¹². Celaleddin Arif Bey muhafazakâr kanatta yer almış, 1876 Kanun-ı Esasîsini savunmuştur¹³. Veli Bey ise bu tutumun tamamen karşıtı olmuş, savaş sonunda Ankara Hukuk Mektebine geçmiştir¹⁴.

Cumhuriyetin İlk Dönemi¹⁵.- Cumhuriyet devrinin ilk dönemi ifadesiyle, Cumhuriyetin başlangıcından Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel’e kadar olan anayasa hukuku öğretimini kastediyoruz. Cumhuriyet devrinin bu “ilk dönemi”ni İstanbul Hukuk Fakültesi ve Ankara Hukuk Mektebi olarak ikiye ayırarak görmek uygun olacaktır.

İstanbul Hukuk Fakültesi. - 1922’de Celaleddin Arif Bey ve Veli Beyin İstanbul’dan Ankara’ya geçişinden sonra bunların yerlerini İstanbul’da Ahmet Mithat (Metya) ve Muammer Raşit (Sevig) Beyler almışlardır¹⁶. İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinde anayasa hukuku dersleri 1933 üniversite reformuna kadar Ahmet Mithat (Metya) tarafından verilmiştir¹⁷. Reform ile birlikte Ahmet Mithat’ın görevine son verilmiş yerine Ali Fuat Başgil atanmıştır¹⁸. Ali Fuat Başgil aşağıda ayrıca incelenecektir.

Ankara Hukuk Mektebi. - İstanbul Darülfünununun muhafazakârlığına karşı, devrimci hukukçular yetiştirmek amacıyla bizzat Gazi Mustafa Kemal tarafından 5 Kasım 1925’te Ankara Hukuk Mektebi açılmıştır. Bu amaçla bu Mektepte devrimci bir öğretici kadro oluşturulmuştur. Bu kadro içinde anayasa hukuku (esasiye hukuku) dersi ilk önce (1925-1926) Ağaoğlu Ahmet Bey tarafından verilmiştir¹⁹. Ağaoğlu’nun *Esasiye Hukuku* isimli bir kitabı vardır. Ağaoğlu’ndan

11. *Ibid.*, s.132.

12. *Ibid.*, s.139.

13. *Ibid.*

14. *Ibid.*, s.139.

15. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.141-187; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar, op. cit.*, s.34-37.

16. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.140.

17. *Ibid.*, s.146.

18. *Ibid.*, s.147.

19. *Ibid.*, s.143, 195

sonra bu dersi Mahmut Esat (Bozkurt) vermiştir (1926)²⁰. Bu ders, bu okulda 1938 yılına kadar Yusuf Ziya Özer tarafından verilmiştir²¹. Özer'in *Mukayaseli Hukuku Esasîye Dersleri* (Ankara, 1939) isimli bir kitabı vardır. Yusuf Ziya Özer'in yerini kısa sürelerle Tahsin Bekir Balta, Ali Fuat Başgil almıştır. 1944'ten itibaren ise bu Fakültede anayasa hukuku dersi Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel tarafından verilmiştir²². Bu yazarlar aşağıda ayrıntılarıyla incelenecektir.

I. BİRİNCİ DÖNEM: “DÖRT BÜYÜKLER” (BAŞGİL, KUBALI, ESEN, ARSEL)

Yukarıda saydığımız anayasa hukuku kitapları yayınlanmışsa da, bu kitapların çağdaş Türk anayasa hukukunun yönünü tayin ettikleri söylenemez. Türk anayasa hukuku doktrini, Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel'in kitaplarıyla oluşmuş ve yönlendirilmiştir. Bu anlamda bu yazarlar hem Türk anayasa hukuku doktrinin kurucuları, hem de uzun bir süre anayasa hukukunun klâsik yazarları olarak kalmışlardır. Bu nedenle, bu dört yazarı kısaca “dört büyükler” olarak isimlendirmeyi uygun bulduk. Ali Fuat Başgil ve Hüseyin Nail Kubalı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörüdür. O nedenle, bunları üniversitelerine göre ikiye ayırıp inceleyeceğiz.

A. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİNDE ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİ

1. Ali Fuat Başgil

Ali Fuat Başgil 1893'te Çarşamba'da doğdu. Hukuk öğrenimini Grenoble Hukuk Fakültesinde yapmıştır. 1930 yılında Türkiye'ye dönmüştür. 1931'de Ankara Hukuk Mektebinde doçent, 1932'de de profesör oldu. 1933 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinde anayasa hukuku profesörlüğüne atandı. Kasım 1937'de, Hukuk Fakültesi dekanı oldu. Mayıs 1942'de Ankara Siyasal Bilgiler Okuluna müdür tayin edildi. Ertesi yıl bu görevinden ayrılarak İstanbul Hukuk Fakültesindeki görevine döndü. 1947'de Hür Fikirleri Yayma Cemiyetini

20. *Ibid.*, s.143, 195

21. *Ibid.*, s.151, 195.

22. *Ibid.*, s.195.

kurdu. Çok partili dönemde, Demokrat Partiyi destekledi. Ekim 1960'ta Üniversiteden uzaklaştırıldı. DP lehine propaganda yaptığı gerekçesiyle yargılandı ama beraat etti. Ekim 1961'de Adalet Partisinden Samsun senatörü seçildi. Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel'e karşı adaylığını koyduysa da baskılar sonucu senatörlükten çekilmek zorunda kaldı. Ekim 1965'te Adalet Partisinden İstanbul milletvekili seçildi. Başgil 17 Nisan 1967'de İstanbul'da öldü²³.

Tarık Zafer Tunaya, Ali Fuat Başgil'in 1933'te İstanbul Hukuk Fakültesindeki görevine başarıyla başladığını ve kendisinden beklenen yenilikleri getirdiğini yazmaktadır²⁴. Tunaya, Başgil'in ilk yıllarda oldukça başarılı olduğunu, "pozitivist açığı aşarak, bugünün sosyolojik ve siyaset ilimci açısına" yöneldiğini not etmektedir²⁵. Yine Tunaya'ya göre, Başgil'in uyguladığı program, "anayasa hukukunu, genel bir kültür bütünü içinde büyük öğretici niteliğe sahip kılmıştır. Devrimci görüşün, amme hukuku alanına getirmiş olduğu bir yenilik olduğu da muhakkaktır"²⁶.

Yine bizzat Tarık Zafer Tunaya'nın gözlemlediği gibi,

"Prof. Başgil, Türkiye'nin koşullarına uygun, Türkiye için yeni ve başka öğretilere de örnek olan metodunu ve programını devam ettirmemiştir. Bir süre devam eden yeni baskılarda, ders konusunun kapsamı, yavaş yavaş daralmış ve tam bir değişmeye doğru gitmiştir. Prof. Başgil'in fikirleri din ve devlet meselelerinde büyük bir değişme göstermiştir"²⁷.

Ali Fuat Başgil, 1933'ten 1960 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde çalışmıştır. Başgil 1933'ten 1942 yılına kadar anayasa hukuku derslerini tek başına vermiştir²⁸. 1942 yılında bu göreve Hüseyin Nail Kubalı da katılmıştır.

23. Biyografisi *AnaBritannica*'dan alınmıştır (Cilt III, "Başgil" maddesi).

24. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.147.

25. *Ibid.*, s.149.

26. *Ibid.*, s.149-150. Kanımızca, Tunaya'nın bu yargısını ihtiyatla karşılamak gerekir. Zira bir önceki bölümde açıklandığı gibi, Fransa'da anayasa hukuku alanında siyasal bilim yaklaşımı 1950'lerden itibaren başlamıştır. 1934 yılında Başgil'in böyle bir yaklaşım içinde olması bu yaklaşımın uzak bir habercisi değilse mümkün değildir.

27. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.151

28. *Ibid.*, s.151.

Ali Fuat Başgil, 1934 yılından 1960 yılına kadar değişik başlıklar ile anayasa hukuku genel eseri niteliğinde kitaplar yayınlamıştır:

Esasîye Hukuku Dersleri, İstanbul, 1934.

Türkiye Esas Teşkilâtı ve Siyasî Rejimi, İstanbul, 1939.

Esas Teşkilât Hukuku Dersleri, İstanbul, 1940.

Esas Teşkilât Hukuku Dersleri (Cilt II: Demokrasi), İstanbul, 1942.

Esas Teşkilât Hukuku Dersleri (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, 1945.

Ana Hukuk Dersleri, İstanbul, 1948.

Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri, İstanbul, 1957.

Esas Teşkilât Hukuku: Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, 1960.

Başgil, daha ziyade Fransız klâsik teorisinin etkisi altındadır. İnceleme konuları bütünüyle klâsik teorisinin konularıdır. Yani tüm konular devlet ile ilgilidir. Son baskısı 1960'ta yapılan *Esas Teşkilât Hukuku* kitabında incelenen konular şunlardır: Hukuk mefhumu, esas teşkilât hukuku, Türkiye'de imparatorluk devri siyasî teşkilâtı, devlet, devlet teşekkülünü vücuda getiren unsurlar, devletin ülke unsuru, devletin siyasî unsuru: hâkimiyet, devlet şekilleri, hükûmet şekilleri, demokrasi, millî hâkimiyet, cumhuriyet ilkesi, doğrudan hükûmet, temsilî hükûmet, yarı doğrudan demokrasi²⁹. Ali Fuat Başgil klâsik dönemde yetişmiş bir hukukçudur. Kariyerinin son yıllarında Fransa'da siyasal bilim yaklaşımı çıkmışsa da, yazar ya bu yaklaşımdan haberdar olmamış ya da bu yaklaşıma pek itibar etmemiştir.

Ali Fuat Başgil, anayasa hukukunun genel esasları ile Türk anayasa hukukunu iç içe işlemiştir. Esas ağırlık genel esaslardadır. Yeri geldiğinde de Türk Anayasasının kurduğu düzenden şöyle bir bahseder.

Ali Fuat Başgil'in *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

2. Hüseyin Nail Kubalı

Hüseyin Nail Kubalı (Niğde 1903 - İstanbul 1981) 1928'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Doktorasını Paris Hukuk Fakültesinde yapmıştır. 1943'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde profesör olmuştur. Hüseyin Nail Kubalı

29. Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri: Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri* (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, Baha Matbaası, 1960.

Kubalı, 1943'ten 1971'e kadar değişik başlıklar ile anayasa hukuku kitapları yayınlamıştır:

- Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1943.
- Devlet Ana Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1945.
- Devlet Ana Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1947.
- Devlet Ana Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1949.
- Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1955.
- Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1957.
- Esas Teşkilât Hukuku Dersleri (Demokrasi)*, İstanbul, 1959.
- Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1960.
- Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1962.
- Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, 1964.
- Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, 1965.
- Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, 1969.
- Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, 1971.

Hüseyin Nail Kubalı daha ziyade Fransız klâsik teorisinin etkisi altındadır. 1971'de yayınlanan son kitabı esas alındığında incelediği konular şunlardır: Anayasa hukukunun metodu ve kaynakları, siyasî iktidar, devlet (niteliği, unsurları, kişiliği, şekilleri), anayasa kavramı, anayasanın üstünlüğü, siyasî iktidarın sınırlandırılması, kişi hak ve hürriyetleri, siyasî rejim kavramı, klâsik demokrasinin prensipleri, klâsik demokrasi şekilleri, temsilî demokrasi, kuvvetler ayrılığı ve hükûmet sistemleri, siyasî rejim örnekleri (İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, İsviçre, ABD siyasî rejimleri)³⁰. Kubalı'nın incelediği bu konular, Fransız klâsik teorisinin incelediği konulardır. Ancak Kubalı'nın kitabında sadece bu konular yoktur. Siyasal partiler, baskı grupları, kamuoyu, seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki ilişkiler gibi³¹ Fransız anayasa hukuku doktrininin ikinci döneminin, yani siyasal bilim yaklaşımı hâkimiyeti döneminin konuları da mevcuttur. Kitabın önsözünden anladığımız kadarıyla, siyasî partiler ve seçim sistemleri, Kubalı'nın asistanları Bülent Tanör ve Bakır Çağlar, baskı grupları ise Taner Beygo tarafından hazırlanmıştır.

Bu bakımdan Kubalı'nın kitabı ilginçtir. Klâsik dönemde yetişmiş olan yazar, akademik yaşamının sonlarında siyasal bilim yaklaşımına duyarsız kalamamıştır. Birkaç konuyla da olsa Kubalı'nın son kitabına siyasal bilim yaklaşımının girmesi anlamlıdır. Bu aslında

30. Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.

31. *Ibid.*, s.295-349.

yazarın pek de bilinçli bir yaklaşım biçimine sahip olmadığını göstermektedir. İçinde yaşadığı dönemin Fransız doktrinini, biraz gecikmeyle, asistanlarının yardımıyla da olsa, izlemektedir. Fransa’da yaklaşım biçimi değiştiğinden Kubalı’nın da son yıllarında yaklaşım biçimi değişmiştir. Belki, kitabın yeni baskıları yapılabileseydi, Fransa’daki gelişmeye paralel olarak, klâsik teori konuları tümden elenecek, yerlerini siyasal bilim konularına bırakabilecekti.

Hüseyin Nail Kubalı’nın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)’te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

B. ANKARA ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİNDE TÜRK ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİ

1. Bülent Nuri Esen

Bülent Nuri Esen (İzmir, 1911 - Ankara 1975) 1935’te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 1937’de Paris Hukuk Fakültesinden doktora unvanını almıştır. 1939’da Ankara Hukuk Fakültesi profesör muavinliğine atanmıştır. Bu Fakültede önce medenî hukuk, sonra da 1944’ten itibaren de anayasa hukuku dersleri vermiştir³².

Türk anayasa hukuku doktrininin gelişimin etkileyen yazarlardan biri olan Bülent Nuri Esen, 1945’ten 1971’e kadar birçok anayasa hukuku kitabı yayınlamıştır³³:

- Anayasa Hukuku*, Ankara, Alaeddin Kırıl Matbaası, 1945.
- Anayasa Hukuku*, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, İkinci Baskı, 1946.
- Anayasa Hukuku*, Ankara, Arbas Matbaası, Üçüncü Baskı, 1948.
- Anayasa Hukuku ve Siyasî Hukuk*, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1957.
- Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Resimli Posta Matbaası, 1963.
- Türk Anayasa Hukuku*, Birinci Fasikül, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968.
- Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970.
- Türk Anayasa Hukuku*, Birinci Fasikül, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1971.

Bülent Nuri Esen’in kitaplarına bakıldığında “anayasa hukukunun genel esasları” ile “Türk anayasa hukuku” arasında bir ayırım yaptığı görülmektedir.

32. Esen’in biyografisi için bkz. *Prof. Dr. Bülent Nuri Esen’e Armağan*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s.IX.

33. Yazarın yayın listesi için bkz. *Prof. Dr. Bülent Nuri Esen’e Armağan*, op. cit., s.XI-XV. Yukarıdaki liste de buradan alınmıştır.

Bülent Nuri Esen de esas itibarıyla Fransız klâsik teorisinin etkisi altındadır. 1970'te son baskısı yapılan *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar* kitabında şu konuları incelediği görülmektedir: Anayasa hukukunun niteliği, konusu, anayasa hukukunda kaynak problemi, anayasa teorisi, devlet, siyasî iktidar, devlet biçimleri, hükûmet şekilleri, hukukun üstünlüğü, demokrasi, komünist ve faşist sistemler, kuvvetler ayrılığı, hükûmet sistemleri³⁴. Görüldüğü gibi Bülent Nuri Esen'in inceleme konuları tamamıyla klâsik teorinin inceleme konularıdır.

Esen'in anayasa hukukunun genel esaslarını incelediği kitabının dışında, bir de Türk anayasa düzenine hasredilmiş *Türk Anayasa Hukuku* isimli kitabı vardır. Yazar bu kitabında Türk anayasa düzenini inceleyeceğini belirtmektedir. Ancak bu, küçük bir kitaptır ve 1961 Anayasasına kadar olan dönemi içerir. Bu nedenle daha ziyade Türk anayasa tarihini incelemektedir. İncelediği başlıca konular şunlardır: İslâm'dan önceki dönem, İslâm devlet sistemi, Osmanlı devlet sistemi, Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Kanun-ı Esasî, yeni Türkiye'nin doğuşu, meclis hükûmeti sistemi, millî devlet, devletin dayandığı düşünce sistemi, laiklik ilkesi, demokrasi denemesi, anayasal düzeni korumak uğruna ihtilal vs³⁵.

Bülent Nuri Esen'nin *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

2. İlhan Arsel

Klâsik Türk anayasa hukukunun diğer bir yazarı ise İlhan Arsel'dir. 1921'de İstanbul'da doğan Arsel, doktorasını Cenevre Hukuk Fakültesinde yapmıştır. 1944 yılında Ankara Hukuk Fakültesinde göreve başlamıştır. Arsel, 1978 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden istifa etmiştir. Yazar, 1955'ten 1968 yılına kadar değişik anayasa hukuku ders kitapları yayınlamıştır.

Anayasa Hukukunun Umumî Esasları, Ankara, 1955.

Anayasa Hukuku (Demokrasi), Ankara, 1964.

Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları, Ankara, 1965.

Anayasa Hukuku (Demokrasi), Ankara, 1968.

34. Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, op. cit.

35. Bülent Nuri Esen, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1971.

İlhan Arsel, anayasa hukuku konusunu iki ayrı kitap halinde işlemektedir: Birincisi, bir çeşit anayasa hukukunun genel teorisi niteliğinde olan *Anayasa Hukuku (Demokrasi)* isimli eseri³⁶; ikincisi ise, Türk anayasa düzeninin incelendiği *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları*'dır³⁷.

İlhan Arsel'in, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)* isimli eserinde incelediği konular şunlardır: Hukuk mefhumu, devlet mefhumu, devlet çeşitleri (Devletin yapısına göre: Üniter devlet-federal devlet; egemenliğin kaynağına göre: monarşi ve cumhuriyet), demokrasi mefhumu, klâsik demokrasinin mahiyeti, temsilî sistemin İngiltere'de gelişmesi, klâsik demokrasinin fikrî kaynakları, İngiliz, Amerikan ve Fransız siyasî rejimleri, millet hâkimiyeti, temsilî sistem, oy verme ve seçim sistemleri, kuvvetler ayrılığı esası, kuvvetler ayrılığına göre hükûmet sistemleri, yazılı anayasalar teorisi, ferdî hak ve hürriyetler³⁸.

İlhan Arsel, *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları*'nda Türk anayasa düzenini incelemektedir. İlk önce Osmanlı Devletinin anayasa sistemini, sonra birinci Büyük Millet Meclisi dönemini, ve 1924 Anayasası dönemini (Birinci Cumhuriyet) incelemektedir. Bundan sonra 1961 Anayasası (İkinci Cumhuriyet) dönemini işlemektedir. Bu kısımda ilk önce 1961 anayasasının kabul edilmiş şartlarını, anayasa hâkim olan umumî esasları, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşunu, çalışmasını, görev ve yetkilerini, yürütme organının kuruluşunu, görev ve yetkilerini, yargı organlarının kuruluş ve yetkilerini, keza anayasa mahkemesini incelemektedir³⁹.

İlhan Arsel de tamamıyla klâsik teoriye bağlı kalmaktadır. Münhasıran siyasal bilim yaklaşımı ve siyasal bilim konuları Arsel'de yoktur.

İlhan Arsel'in *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

36. İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964.

37. İlhan Arsel, *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları*, Ankara, Mars Matbaası, 1965.

38. Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, op. cit., passim.

39. İlhan Arsel, *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları*, op. cit., pasim.

C. ELEŞTİRİ

Bu dört yazar (Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel) Türk anayasa hukukunun gerçek anlamda kurucularıdır. Keza bu dört yazar, anayasa hukuku disiplini, 1930'lardan 1970'lere tadar hâkimiyetleri altında bulundurmışlardır. Türk anayasa hukuku bu otuz-kırk yıllık dönemde bir bakıma bu dört yazarın tekelindedir. Bu nedenle bu yazarların Türk anayasa hukuku doktrini üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

İlk önce şu tespiti yapalım: Bu dört yazar esas itibarıyla Fransız anayasa hukukunun klâsik teorisini tanımışlar, onu Türkiye'ye aktarmışlardır. Kubalı'nın kitabının son baskısındaki bir iki konu bir yana bırakılırsa, bu dört yazarın kitaplarında siyasal bilim yaklaşımı ve konuları yoktur. Bu nedenle 1950 sonrası Fransız anayasa hukuku doktrininde görülen panayır yeri havası Türk anayasa hukuku doktrinini daha az etkilememiştir. Türk anayasa hukuku doktrini, Fransız doktrinine nazaran her zaman daha "hukukî" kalmış, siyasal bilim yaklaşımı daha az ölçüde etkili olmuştur. Bunun bir nedeni şüphesiz, klâsik teoriyi tanıyan bu dört büyüklerin kırk yıllık hâkimiyetidir.

Bununla birlikte, bu "dört büyükler" in belirli bir yaklaşım tarzına bilinçli olarak sahip olduklarını ve bu nedenle bu yaklaşım tarzını ölünceye kadar sürdürdüklerini söylemek mümkün değildir. Kendileri İkinci Dünya Savaşı öncesi yetişmiş ve o dönemde hâkim olan doktrini öğrenmişlerdir. 1950'lerden sonra çıkan yeni yaklaşımı muhtemelen pek iyi izleyememişler veya daha önce oluşturdukları kitaplarını bu yönde değiştirememişlerdir. Ama her halükârda tam Türkiye'de siyasal bilim yaklaşımının büyük tahribatlar yapacağı yıllarda bu dört büyük yazar, doktrine hâkim olmuş, yeni yaklaşımlara pek de müsaade etmemişlerdir. Bu husus, dört büyüklerin, pek de farkında olmadan Türk doktrinine yaptıkları bir hizmettir.

Dört büyüklerin eleştirilecek yanları pek çoktur. Bir kere, bu dört yazar bilimsel yazma kurallarına genellikle uymaz. Hangi kaynaktan yararlandıklarını çoğunlukla belirtmezler. Hatta bunlardan bazıları, Fransız yazarlardan sayfalar süren alıntılar yapmalarına rağmen, yararlandıkları yazarlara ne dipnotu olarak, ne de başka türlü bir atıfta bulunurlar. Bu konuda da İstanbullu yazarlar ile Ankaralı yazarlar arasında bir ayrım yapmak gerekir. İstanbul Hukuk Fakültesindeki yazarların, en ufak bir kaynak gösterme kaygısı yoktur. Örneğin Ali

Fuat Başgil'in kitabının⁴⁰ sonunda bir bibliyografya bile yoktur. Bir bilimsel eser yazmanın minimum standartlarına dahi uyulmamıştır. Kubalı'nın kitabında ise küçük bir bibliyografya vardır. Ancak kitabın içinde tek bir atıf, tek bir dipnotu dahi yoktur. Oysa yazdıklarının aşağı yukarı hepsi Fransız anayasa hukuku literatüründen alıntıdır.

Yazarlar yaptıkları alıntılarının kaynağını göstermediklerine göre, intihal (*plagiat*) yapmaktadırlar. Aslında kaynak göstermiş olsalar bile değişen bir şey olmayacaktır. Çünkü 10 sayfalık bölümler başka yazarların kitaplarından oluşu gibi aktarılmaktadır. Başgil ve Kubalı'nın kaynak göstermeden alıntı yapmayı çok sevdiği Fransız yazarlar Barthélemy ve Duez ile Laferrière'dir.

Örneğin Ali Fuat Başgil'in kitabının 244 ilâ 266'ıncı sayfaları arasında yer alan "Yarı Doğrudan Hükümet" başlıklı "Üçüncü Bahis"i, Barthélemy ve Duez'in kitabının 112 ile 132'inci sayfaları arasında yer alan "*Le gouvernement semi-direct*" başlıklı "Chapitre III"⁴¹ ile Laferrière'in kitabının 431 ilâ 446'ıncı sayfaları arasında yer alan kısımların⁴² özet olarak Türkçeye çevrilmesinden ibarettir. Başgil'in yaptığı teorik açıklamalar ve verdiği örnekler olduğu gibi Barthélemy ve Duez ile Laferrière'den alınmadır. Okuyucu bir eline Barthélemy ve Duez'in ile Laferrière'in kitaplarını, diğer eline de Ali Fuat Başgil'in kitabını alıp karşılaştırabilir. Ben sırf örnek teşkil etmesi için böyle küçük bir karşılaştırmayı paragrafların ilk satırlarını alarak aşağıda yaptım:

Laferrière, op. cit., s.436:	Başgil, op. cit., s.252:
1. <i>L'initiative non formulée.</i> - Les initiants indiquent simplement, en termes généraux, l'objet et le sens de la loi qu'ils désirent et dont l'assemblée élaborera le texte...	a) <i>Tasarısız teklif:</i> Muayyen sayıda vatandaşlar parlâmentoya kanun yapmasını teklif ettikleri kanunun sadece neye dair ve ne manada olmasını istediklerini bildirir, fakat kanunun kaleme alma işini parlâmentoya bırakırlar...
2. <i>L'initiative formulée.</i> - Les initiants établissent un projet de loi complet, rédigé en articles. Généralement, ce projet doit être soumis à l'assemblée législative...	b) <i>Tasarılı teklif:</i> Bu nevi teklifte, muayyen sayıda vatandaşlar tam manasiyle bir kanun tasarısı kaleme alır ve bunu parlâmentoya sunarlar...

40. Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku: Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri* (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, Baha Makbaası, 1960.

41. Barthélemy ve Duez, *op. cit.*, s.112-132.

42. Laferrière, *op. cit.*, s.431-446.

Ali Fuat Başgil'in kitabının 254 ilâ 256'ncı sayfalarında yer alan "İsviçre'de Referendum" başlıklı kısım olduğu gibi, Laferrière'in kitabının 439 ilâ 449'uncu sayfalarından alınmadır.

Ali Fuat Başgil'in kitabının 259-261'inci sayfalarda yer alan "Amerikan aza devletlerinde referandum" başlıklı kısım ise, Barthélemy ve Duez'in kitabının 117 ilâ 118 sayfalarından olduğu gibi aktarmadır.

Başgil'in kitabının 261 ilâ 266'ncı sayfaları arasında yer alan "Yarı doğrudan hükümet sistemi üzerinde düşünceler" başlıklı kısım yine olduğu gibi Barthélemy ve Duez'in kitabının 123 ilâ 126'ncı sayfalarından alınmıştır. Karşılaştırma yapmak amacıyla her paragrafın ilk cümlelerini aşağıda veriyoruz:

Barthélemy ve Duez, <i>op. cit.</i>, s.123-126:	Başgil, <i>op. cit.</i>, s.261-266:
<p>A. Avantages</p> <p>1. Au premier rang, des avantages théoriques du referendum, apparaît son indisuable harmonie avec le principe démocratique...</p> <p>2. Le referendum constitue un obstacle au despotisme possible des assemblées...</p> <p>3. Le referendum supprime le doute possible sur la concordance entre le majorité parlementaire et la majorité du pays et, par là, assure un plus grand respect des lois...</p> <p>4. Le referendum, instrument de pacification et de stabilité...</p> <p>B. Objections</p> <p>1. Le referendum remettrait la décision à un autorité incompétente...</p> <p>2. Le referendum ne serait pas éclairé par la discussion...</p> <p>3. Le referendum entraînerait la satiété et le dégoût chez les électeurs...</p> <p>4. Le referendum serait d'un maniement lourd, difficile et coûteux...</p> <p>5. Le gouvernement semi-direct – au moins sous certains de ses formes: veto, referendum facultatif – serait un</p>	<p>A) Referandum usûlünün faydaları:</p> <p>a) Evvela prensip bakımından, referandum demokrasi mantığına çok uygun bir hükümet sistemidir...</p> <p>b) İşte referandum usûlünün ilk faydası, demokrasilerin ebedî bir yarası olan partilerin memleket zararına işleyen bu gibi manevralarına set çekmek ve bu sayede halkın hakimiyeti prensipini fiilen tatbik etmektir...</p> <p>c) Referandum usûlü parlamento istibdadını önlemek için kuvvetli bir tedbirdir...</p> <p>d) Referandum parlamento ekseriyeti ile memleket ekseriyeti arasında uygunluk bulunup bulunmadığı şüphesini de ortadan kaldırır ve bu sayede kanunlara daha büyük bir saygı temin eder...</p> <p>e) Referandum parti mücadelelerini yatıştırır ve âmme işlerinde emniyet ve istikrar sağlar...</p> <p>B) Mahzurları</p> <p>a) Referandum, devlet idaresinde son sözü ehliyetsizler kitlesine bırakmaktadır...</p> <p>b) Bir kanun tedbirinin yerindeliği hakkında halk yeter derecede aydınlanmamıştır, binaenaleyh reyini bilerek kullanamaz...</p> <p>c) Referandum sık sık sandıkbaşı boru-</p>

blâme à l'adresse de l'assemblée législative, dont il provoquerait ainsi la déconsidération...	su çalacağı için, halkı bıktırır ve kitlede devlet işlerine karşı bir alakasızlık doğurur...
6. Enfin le referendum serait périlleux pour la liberté et dangereux pour les finances publiques...	d) Referandum yavaş işleyen bir usûl, güç ve masraflı bir mekanizmadır...
	e) Referandum ve halkın itirazı usûlleri parlâmentoyu, milleti temsil eden bu heyeti küçültür halk nazarında itibardan düşürür.

Görüldüğü gibi Ali Fuat Başgil, referandumun yarar ve sakıncaları konusunu olduğu gibi Barthélemy ve Duez'den aktarmaktadır. Oysa bu aktarmaları yaptığı sayfalarda bu yazarların kitabına yapılmış tek bir atıf yoktur. Kaynağını göstermeden yapılan alıntıya “intihal (*plagiat*)” denir. Aslında kaynağını gösterse dahi değişen bir şey olmazdı. Zira 6 sayfa süren bir alıntı kaynak gösterilerek dahi yapılamaz.

Hüseyin Nail Kubalı'da da bol bol intihal örneklerine rastlıyoruz. Kubalı da Barthélemy ve Duez'den kaynak göstermeden alıntılar yapmaktadır. Örneğin, Barthélemy ve Duez'de klâsik demokrasinin özellikleri kısmında şu başlıklar vardır (Barthélemy ve Duez, *op. cit.*, s.62-65):

- a) Elle est essentiellement d'ordre politique
- b) Elle vise essentiellement à la liberté politique
- c) Elle est essentiellement spiritaliste
- d) Elle est essentiellement individualiste
- e) Elle est essentiellement égalitaire

Aynı konuda Hüseyin Nail Kubalı'da ise şu başlıkları görüyoruz (Kubalı, *op. cit.*, s.237-245):

- Klâsik Demokrasinin Felsefî Eğilimleri
- A. Klâsik Demokrasi Spiritüalisttir
- B. Klâsik Demokrasi İdealisttir
- C. Klâsik Demokrasi Üniversalisttir
- Klâsik Demokrasinin Hukukî ve Siyasî Prensipleri
- A. Ferdîyetçilik Prensibi
- B. Hürriyet Prensibi
- C. Eşitlik Prensibi

Hüseyin Nail Kubalı'nın bu konuları Barthélemy ve Duez'den aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu yazarların kitabına bu kısımlarda tek bir atıfta bulunmaktadır.

Keza doğrudan demokrasi konusunu da Hüseyin Nail Kubalı Barthélemy ve Duez'den kaynak göstermeden aktarmaktadır. Örneğin Barthélemy ve Duez'in kitabının 84'üncü sayfası ile Kubalı'nın kitabının 274'üncü sayfaları karşılaştırılabilir. Biz sadece bu sayfalarda yer alan bir örneği vereceğiz.

Barthélemy ve Duez, <i>op. cit.</i>, s.84:	Kubalı, <i>op. cit.</i>, s.274:
A Uri, en 1911, une une longue discussior a lieu au sujet de la liberté de danser le dimanche revendiquée par le parti socialiste; mais la mème <i>Landsgemeinde</i> vote, par contre, un Code civil complet en une séance.	Uri kantonunda, 1911'de sosyalist partisi Pazar günleri dans etme hürriyetinin verilmesini istediği zaman halk heyetinde onun [hakkında] hararetle tartışmalar yapıldığı halde, medenî kanun sadece bir tek oturumda müzakerre ve kabul edilivermiştir.

Görüldüğü gibi, metin içinde verilen örneklere kadar Kubalı Barthélemy ve Duez'den alıntı yapıyor. Ama Barthélemy ve Duez'e tek bir atıf dahi yapmıyor.

Bilimsel yazma kurallarına uygunluk bakımından Ankaralı yazarlar, İstanbullu yazarlara göre daha ciddîdir. Gerek Esen'de, gerek Arsel'de olması gerektiği sıklıkta olmasa bile dipnotlarda gösterilen kaynaklara rastlıyoruz. Ancak atıf konusunda izledikleri usûller kabul görmüş usûller değildir. Ama yine de yazarlarda kaynak gösterme kaygısı vardır.

Bu dönemde ülkemizde sadece iki hukuk fakültesi vardır: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Her iki fakültede çalışan anayasa hukukçularının sayısı, asistanlar dahil, iki elin parmaklarını geçmemektedir. Ve bunların içinde, sadece profesör veya kürsü başkanı olan dördü ders kitabı yazabilmiştir. Türkiye gibi büyük bir ülkede bu dört kişinin egemenliği kayda değerdir. Bu haksız rekabet koşullarında haliyle bu dört kişi, hiçbir şekilde hak etmedikleri bir üne kavuşmuştur. Dahası bu ün, sadece üniversite çevresiyle sınırlı kalmamış, uzman olmayan kitlelere de yayılmıştır. Bu dört yazar, özellikle Başgil ve Kubalı, Türk siyasal hayatını da yakından etkilemiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda bu dört anayasa hukukçusunun Türk siyasal hayatını ne derecede etkiledikleri başlı başına bir inceleme konusu olmaya değerdir.

Türk anayasa hukuku doktrini Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel ile daha başlangıcından itibaren objektif ve bilimsel olmaktan çok uzak kalmış, inceleme konusuyla kendisini karıştırmıştır. Bu yazarlar,

anayasayı incelemekle kalmamış, anayasanın değiştirilmesi veya korunması için de çalışmışlardır. Kendilerinin de taraf oldukları bir mücadelede, bilim adamı sıfatlarını kötüye kullanarak, hakemlik yapmaya çalışmışlardır. Bu şekilde Türk anayasa hukuku doktrininde çok kötü bir geleneğin başlatıcısı da olmuşlardır. Kendilerini izleyen öğrencileri de, içlerinden bir ikisi istisna tutulursa, aşağı yukarı onların yolunu izlemiştir.

İstanbul ve Ankara Ekollerinin Kökleri

Bu dört büyükler arasında bir yaklaşım farkı var mıdır? Konularına yaklaşım tarzı bakımından bir “İstanbul ekolü” ile “Ankara ekolü”nün varlığından bahsedilebilir mi?

Bu soruya kesin bir yanıt vermek oldukça zor. Ancak şunu gözlemlemek mümkün: İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri Başgil ve Kubalı konularını genel teori açısından inceliyor ve yeri geldikçe Türk anayasa düzeninin sorunlarına şöyle bir değinip geçiyorlardı. Türk pozitif anayasa hukuku düzeninin başlı başına sistemli bir incelenmesi bu yazarlarda yoktur. Buna karşılık, Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri Esen ve Arsel, anayasa hukukunda belirgin bir ayırım yapmış, “anayasa hukuku genel esasları” ile “Türk anayasa hukuku”nu birbirinden ayırmış ve bunları birbirinden ayrı kitaplar halinde incelemişlerdir. Türk anayasa hukuku kitaplarında, özellikle Arsel, saf bir hukukçu olarak davranmış ve yürürlükteki anayasanın kurduğu devlet sistemini, devletin temel organlarının kuruluşunu ve işleyişini incelemiştir.

Kanımcı bir ekol farklılığından bahsedilebilirse, Ankara ekolünün ayırıcı özelliği “anayasa hukukunun genel esasları” ile “Türk anayasa hukuku” arasında bir ayırım yapması ve özellikle Türk anayasa hukuku kısmında pozitif hukukun incelenmesine ağırlık vermesi ile kendisini gösterir. Esen ve Arsel’den sonra gelen Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine mensup diğer anayasa hukukçuları da, derslerinde aynı eğilimi sürdürmüşlerdir. İstanbul ekolünün Başgil ve Kubalı ile çizilen yönü daha sonra da devam etmiştir. Örneğin Erdoğan Teziç’in *Anayasa Hukuku*⁴³, aşağıda ayrıca göreceğimiz gibi, aslında anayasa hukukunun genel esasları niteliğinde olan bir kitap-

43. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, Beşinci Baskı, 1998.

tır. Türk anayasa düzeni bu kitapta esas itibarıyla yoktur. Olan yerler de konuya şöyle bir değinmeden ibarettir.

Esen ve Arsel ile Başgil ve Kubalı arasındaki diğer bir fark ise, birincilerin ikinciler gibi sadece Fransızca literatürü değil, yer yer İngilizce literatürü de kullanmış olmaları noktasında toplanmaktadır. Ankara ve İstanbul ekolleri arasındaki bu fark izleyen kuşak anayasa hukukçularında daha da belirginleşecektir.

* * *

İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültelerinde Anayasa Hukuku Doktrini.-Dört büyüklerle aynı kuşaktan iki yazar daha vardır: Sadık Tüzel ve Orhan Melih Kürkçüer. Hukuk fakültesi öğretim üyesi olmayan ve yukarıdaki dört yazarın elde ettiği ünü elde edemeyen bu iki yazara da burada kısaca değinmek uygun olacaktır.

1. Sadık Tüzel.- Ege Üniversitesi İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Sadık Tüzel'in, *Anayasa Hukuku* isimli kitabı ilk baskısını 1950, üçüncü baskısını 1969⁴⁴ yılında yapmıştır. Tüzel'in kitabı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, anayasa, devlet, devlet şekilleri, demokrasi gibi anayasa hukukunun genel esasları konuları; ikinci kısımda ise Türk anayasa hukuku konuları incelenmektedir. Sadık Tüzel'in kitabı tamamıyla klâsik teorinin etkisi altındadır. Siyasal bilim yaklaşımı görülmez.

2. Orhan Melih Kürkçüer.- Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi öğretim üyesi olan Prof.Dr. Orhan Melih Kürkçüer'in ilk baskısı 1963'te⁴⁵, üçüncü baskısı 1966'da yapılan kitabının ismi *Esas Teşkilât Hukuku*'dur⁴⁶. Kürkçüer'in kitabı üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, bir çeşit hukuka giriş kitabı görünümündedir. Sosyal düzen kavramı, hukuk biliminin tasnifi, hukukun kaynakları, kanunların nitelikleri, mahkeme içtihatları, vs. incelenmektedir. "Devlet" başlığını taşıyan ikinci kısım da ise, devletin menşei, devletin pozitif ve teorik gelişmesi, devletin unsurları ve şahsiyeti incelenmektedir. Bu kısımdaki konular büyük ölçüde Recai Galip

44. Sadık Tüzel, *Anayasa Hukuku*, İzmir, Ege Üniversitesi İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültesi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1969, 394 s.

45. Orhan Melih Kürkçüer, *Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, 1963.

46. Orhan Melih Kürkçüer, *Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1966, 240 s.

Okandan'ın *Umumî Amme Hukuku*⁴⁷'ndan alınmadır. Plân bakımından dahi Kürkçüer bu bölümlerde Okandan'ı adım adım izlemektedir. Başlıklar dahi kelime kelime Okandan'dan alınmadır. İkinci kısımda, Kürkçüer, ayrıca, devletin organlarını ve devlet şekillerini incelemektedir. Kitabın üçüncü ve son kısmında ise Türk anayasa hukuku konuları vardır. Kürkçüer de tamamıyla klâsik teorinin etkisi altındadır. Yazarda siyasal bilim yaklaşımı görülmez.

II. İKİNCİ DÖNEM: DÖRT BÜYÜKLERDEN SONRA

1960'lı yılların sonuna gelindiğinde dört büyüklerin de sonuna gelinmişti. Dört büyüklerin yerini kimler aldı? Yine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi arasında ayırım yapmak uygun olacaktır. Ancak, Ankara Üniversitesinde sadece Hukuk Fakültesi değil, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri de anayasa hukuku kitabı yazmışlardır. Keza Ankara'da Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Kemal Dal ve Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi Mustafa Erdoğan'ın da anayasa hukuku kitapları vardır. Keza, İzmir'de bulunan Dokuz Eylül Üniversitesine mensup yazarlar da anayasa hukuku kitabı yayınlamışlardır. Bu nedenle biz burada kısaca üniversiteler ve fakülteler itibarıyla bir ayırım değil, İstanbul, Ankara ve İzmir şeklinde şehirler itibarıyla bir ayırım yapmayı uygun gördük.

A. İSTANBUL

1. A. Selçuk Özçelik: Bir Tekrar

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi anayasa hukuku profesörü A. Selçuk Özçelik, 1961 yılında *Esas Teşkilât Hukuku* derslerini çıkardı. Bu kitap son baskısını 1982'de yapmıştır⁴⁸. Bu son baskıya bakarak yazarın klâsik Fransız anayasa hukuku teorisine bağlı kaldığını gözlemleyebiliriz. İncelediği konular şunlardır: Hukuk mefhumu, devlet, devletin menşeiini izah eden nazariyeler, devletin unsurları, devletin fonksiyonları, devlet şekilleri, anayasa mefhumu, kanunların anayasaya uygunluğunun murakabesi sistemleri, 1961 Anaya-

47. Recai Galip Okandan, *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968.

48. A. Selçuk Özçelik, *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982, 325 s.

samıza göre Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkileri, kuvvetler ayrılığı prensibi ve buna göre hükümet şekilleri. Görüldüğü gibi bu konular klâsik teorinin konularıdır.

Özçelik'in Türk anayasa hukuku doktrinine getirdiği bir yenilik, yahut yaptığı bir katkı yoktur. Başgil ve Kubalı, kaynak göstermeden Fransız anayasa hukuku kitaplarından alıntılar yaparken, Özçelik bu zahmete de katlanmamış, doğrudan Başgil ve Kubalı'dan sayfalar süren alıntılar yapmıştır. Örneğin hâkimiyetin kaynağı bakımından devlet şekilleri konusu⁴⁹, paragraf paragraf, hatta bazı kısımlarda cümle cümle Kubalı'dan⁵⁰ alınmadır. Yazar dört beş sayfalık alıntıda sadece bir kere Kubalı'ya atıf yapmaktadır.

İşin tuhaf yanı yeni çıkan birtakım anayasa hukuku kitapları da Özçelik'ten sadece bir atıf ile iki üç sayfa süren alıntılar yapmaktadırlar. Örneğin İsmet Giritli ve Jale Sarmaşık'ın *Anayasa Hukuku* kitabında üç sayfalık "karma devletler" konusu olduğu gibi sadece tek atıf ile Selçuk Özçelik'ten alınmıştır⁵¹. Oysa Özçelik, Sarmaşık'ın alıntılıdığı konuyu olduğu gibi Kubalı'dan almaktadır⁵². Orijinallikten uzak yazarların hiç olmazsa kaynakların aslından nakilcilik yapmaları arzu edilirdi.

A. Selçuk Özçelik'in *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

2. Orhan Aldıkaçtı: *Exégétique* Yaklaşım

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi anayasa hukuku profesörlerinden Orhan Aldıkaçtı (Samsun, 1924), 1964 yılında *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası* isimli kitabını yayımlamıştır. Bu kitap görebildiğimiz kadarıyla son baskısını 1982 yılında yapmıştır⁵³. Kitap incelendiğinde, kitabın, başlığı gibi iki kısma ayrılabilceği görülmektedir. Birinci kısımda başlangıcından 1961 Ana-

49. Özçelik, *op. cit.*, s.174-178.

50. Kubalı, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, s.60-66. (Özçelik, *op. cit.*, s.174-178 ile Kubalı, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, s.60-66, paragraf paragraf karşılaştırılabilir).

51. İsmet Giritli ve Jale Sarmaşık, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s.28-30.

52. Özçelik, *op. cit.*, s.160.

53. Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayanları, 1982.

yasasına kadar Türk anayasa tarihi incelenmektedir. Bu kısımda yazarın incelediği konular şunlardır: İslâm'dan önce Türk Devletlerinde anayasa hukukuna genel bir bakış, İslâm anayasa hukukuna bir bakış, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan, Sened-i İttifak'a kadar olan devrede anayasa hukukuna bir bakış, Sened-i İttifak, Gülhane Hattı Hümayunu, 1876 Kanun-ı Esasîsi, 1909 Kanun-ı Esasîsi, 1921 Teşkilâtı Esasîye Kanunu, 1924 Teşkilâtı Esasîye Kanunu. Bundan sonra yazar 1961 Anayasasını daha yakından incelemektedir. İncele-yiş şekli ve konularının sırası tamamıyla anayasanın sistematığıne bağlıdır. İncelenen konular şöyledir: Başlangıç ve genel esaslar, temel haklar ve ödevler, Cumhuriyetin temel kuruluşu, yasama kuvveti, yürütme kuvveti, yargı kuvveti. Yazarın, birinci kısımda tarihi bir yaklaşımı vardır. Bu kısmın anayasa teorisine bir katkıda bulunması zaten beklenemez. İkinci kısımda ise yazar büyük ölçüde *exégétique*'tir. Anayasayı madde madde izlemekte, anayasa maddelerini tekrara varan şekilde işlemektedir. Aldıkaçtı'nın da Türk anayasa hukukuna önemli bir katkı da bulunduğunu söylemek abartı olacaktır. Bu arada belirtelim ki, 1982 Anayasasını hazırlayan komisyonun başkanı Aldıkaçtı'dır.

Orhan Aldıkaçtı'nın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

3. Tarık Zafer Tunaya: Türk Anayasa Hukukunda Siyasal Bilim Yaklaşımı

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi anayasa hukuku profesörlerinden Tarık Zafer Tunaya (İstanbul, 1915 - İstanbul 1991), 1966 yılında *Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku* isimli ünlü kitabını yayımladı. Bu kitap genişletilerek 1969'da ikinci baskısını yaptı. 1980'de dördüncü baskısını yapan kitaptan yazar Türkiye ile ilgili olan bölümleri çıkarttı. Bu bölümleri *Türkiye'nin Siyasal Gelişmeleri* isimli bir kitapta daha geniş ve ayrıntılı olarak ele almayı düşünüyordu. Ancak plânlanan bu kitabın daha sonra çıkması görebildiğimiz kadarıyla mümkün olmamıştır. Yazarın bu değerli eseri beşinci ve son baskısını *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku* başlığı altında 1982 yılında yapmıştır⁵⁴.

54. Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, Beşinci Baskı, 1982, 688 s. (Tunaya, *op. cit.*, şek-

Tarık Zafer Tunaya Türk anayasa hukuku doktrini tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. İlk kez bir Türk anayasa hukukçusu, anayasa hukukunda belirli bir yaklaşım biçimini savunmaktadır. Aslında yazarın savunduğu yaklaşım kendisine has bir yaklaşım değildir. Döneminin Fransa’ında hâkim olan siyasal bilim yaklaşımıdır. Tunaya, Fransız siyasal bilim yaklaşımına mensup anayasa hukukçuları gibi ilk önce klâsik teoriyi eleştirmekte, daha sonra siyasal bilim yaklaşımını savunmaktadır.

Yazar klâsik teoriyi “içine kapanık” bir teori olarak eleştiriyor ve bu teorinin Türkiye’deki temsilcisi olarak Kubalı ve Başgil’i görüyordu⁵⁵. Tunaya’ya göre anayasa hukuku artık içine kapanıklıktan kurtulmalıydı:

“Anayasa Hukuku, diyordu yazar, sadece Anayasa adı verilen kanunun ele aldığı kurumları incelemekle yetinemez. *Anayasa* denilen kanun, adını verdiği hukuk dalının bir parçasıdır. Tümü değildir. Anayasa Hukuku, teknik hukuk cenderesine sıkıştırılmaktan ve içine kapanık ve statik bir sosyal bilim kolu olmaktan çıkmalı hayli zaman olmuştur. Bugünün Anayasa Hukuku, siyasal ve sosyal gerçeği, *tüm olarak ve her yönüyle*, incelemek zorundadır”⁵⁶.

Tarık Zafer Tunaya hukukî pozitivismi eleştirmektedir. Yazara göre bu metotla, gerçeği kavramak, doğruya ulaşmak tamamen imkânsızdır.

“Hukukçunun alanını daraltmak, *içine kapanık* bir halde, onu hayatı izlemekten alıkoyacaktır. Sadece sert ve ‘kemikleşmiş’ kuralları saptamakla ve karşılaştırmakla yetinmek Anayasa hukukçusunu hayatı koparacaktır. Bugünün koşulları içinde, hukukî pozitivism ile anayasal gelişmeleri anlamaya ve anlatmaya imkân yoktur”⁵⁷.

Tarık Zafer Tunaya’ya göre, “Anayasa Hukukunun *kapsamında*, *yönteminde* ve oluştuğu coğrafya sınırlarının dışına taşarak *çeşitlenmesinde*”⁵⁸ açıkça bir gelişme vardır. “Bu genişlemede *Siyaset İlmi*,

lindeki atflar bu baskıyadır. 1969 yılında yayınlanan ikinci baskıya atıf yaptığımızda bunu “Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.” şeklinde belirtiyoruz).

55. Tunaya, *op. cit.*, s.31.

56. *Ibid.*, s.31-32.

57. *Ibid.*, s.33.

58. *Ibid.*, s.34.

Anayasa plânına büyük yardımlarını getirmiştir. Anayasa Hukuku, böylece ‘siyasal kurumların hukuku’ olma yolundadır”⁵⁹.

Tunaya, anayasa hukukunun siyasal bilim ile bir “hısımlık” kurduğunu, bu hısımlığın “nimetler”inden faydalanması gerektiğini belirtmektedir. Böylece anayasa hukukunda hukuk yöntemi ve siyasal bilim yöntemi birlikte kullanılacaktır⁶⁰. Anayasa hukukçusu, siyasal bilimcilerin getirdiği katkılarla, gerçeği daha iyi anlayabilecek ve belli bir olayı, sosyo-ekonomik bütün içinde değerlendirebilecektir⁶¹.

Böyle bir bakış açısından hareket ettiği için Tunaya’nın incelediği konular tamamen farklılaşmaktadır. *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*’nun beşinci ve son baskısında yazarın incelediği konular şunlardır: Siyasal hayat, siyasal iktidar, kamu hürriyetleri, siyasal partiler, baskı grupları, siyasal muhalefet, siyasal rejimler, batı demokrasisi, sosyalist rejimler, faşist rejimler, üçüncü dünyanın siyasal rejimleri.

Görüldüğü gibi Tunaya’nın kitabı, konuları itibarıyla, bir siyaset bilimi kitabından pek de farklı değildir.

Biz onbirinci bölümde açıkladığımız gibi anayasa hukukunda siyasal bilim yaklaşımına taraftar değiliz. Zaten yukarıda onüçüncü bölümde açıkladığımız gibi Fransa’da da bu yaklaşım biçimi geçerliliğini günümüzde yitirmiştir. Şüphesiz anayasal konulara siyasal bilim yaklaşımıyla da yaklaşılabilir ve yaklaşılmalıdır da. Ancak siyasal bilim başka, anayasa hukuku başka şeydir. Biz “metot bağdaştırmacılığı (*syncrétisme*)”na karşıyız. Siyasal bilim yaklaşımı, anayasa hukukunu ortadan kaldırmaz. Bu yaklaşım biçimi başka derslerde ve başka isimli kitaplarda kullanılmalıdır. Anayasa hukuku eğer bir “hukuk” ise hukukî yaklaşım tarzını muhafaza etmelidir. Bu nedenle Tunaya’nın savunduğu yaklaşım biçimini yanlış buluyoruz.

Tunaya’nın kitabı da büyük ölçüde bir sistemden yoksundur. Fransız örnekleri gibi bir panayır yeri havasındadır. Ancak Tarık Zafer Tunaya’nın yeniliği oldukça değerlidir. Kanımızca Tunaya Türk anayasa hukuku doktrininde önemli bir yer işgal etmektedir. İlk kez bir Türk anayasa hukukçusu belli bir yaklaşım biçimini ilkeli

59. *Ibid.*

60. *Ibid.*, s.49.

61. Tunaya, *op. cit.*, s.51.

olarak savunmaktadır. Döneminin Fransa'sında hâkim olan siyasal bilim yaklaşımını Türkiye'ye Tunaya'nın *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku* kitabı tanıtmıştır.

Diğer yandan Tarık Zafer Tunaya, Türk anayasa hukukçularının içinde, bilimsel yazma kurallarına uyan ilk yazardır. *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*'nun hemen hemen her sayfasında birçok atıf dipnotu bulunabilir. Tunaya'nın yaptığı alıntılar kimden yapıldığı izlenebilmektedir. Ayrıca her bölümün sonunda da zengin bir kaynakça vardır. Tunaya'nın çalışması, Türk anayasa hukuku doktrininde bir dönüm noktasıdır.

Tarık Zafer Tunaya'nın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 4 (dört) tür. Bu atıflar yukarıda incelediğimiz *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku* isimli çalışmasına değil, yazarın siyasal tarih alanındaki çalışmalarınadır⁶².

4. Server Tanilli: İdeolojik Yaklaşım

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski öğretim üyelerinden Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş* isimli kitabının ilk baskısını 1981'de yaptı. Bu kitap çok kısa sürede büyük bir ticarî başarı elde etmiş, ilk dört ayda üç baskı yapmıştır⁶³. Üstelik yazarı o tarihte üniversiteden ayırdır. Yani kitap yazarı tarafından okutulan bir ders kitabı değildir. Buna rağmen elde ettiği ticarî başarı, genel okuyucu düzeyinde ulaştığı yaygınlık tamamen hayret vericidir. Bu kitabın 1982'de dağıtımını ilçe merkezlerine kadar yapılmış ve belirli bir ideolojiye mensup hukukçu olmayan kişiler dahi bu kitabı okumuştur⁶⁴.

Yazarın bu başarısının nedeni ulaştığı yüksek bilimsel düzey değildir. Kitabın başarısının altında, kitabın ideolojik niteliği, hatta “angaje” niteliği yatar. Kitap bilimsel ciddiyetten bütünüyle uzak olduğu gibi, bir bilim adamının koruması gereken asgarî siyasal ta-

62. Aşağıda *Tablo 2*'ye bkz.

63. Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul, Say Kitap Pazarlama, Üçüncü Baskı, 1982, 648 s. Görebildiğimiz kadarıyla, kitap son olarak sekizinci baskısını 1996 yılında yapmıştır (Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996).

64. Burada şunu belirtmek isterim ki, 1982'de Biga'da bir lise öğrencisi iken ben de bu kitabı almış ve büyük bir hevesle okumuştum. Burada atıf yaptığım üçüncü baskı da benim lise öğrencisi iken okuduğum bu baskıdır.

rafsızlıktan da tam anlamıyla mahrumdur. Yazarın incelediği tüm konular Marksist bakış açısından incelenmektedir. Kitapta, liberal batı demokrasisi kötülenmekte⁶⁵, Marksist demokrasi ise övülmektedir⁶⁶. Yazar kapitalist sistemin birçok kurumunu ihtiyatsızca “faşist” olarak nitelendirmektedir⁶⁷. Keza Tanilli, birçok hukukî düzenlemeleri de “faşist” olarak görmekte tereddüt etmemektedir⁶⁸. Yazarın kullandığı terminoloji genellikle Marksist terminolojidir. Tanilli'nin kitabının bütününe açık siyasal değer yargıları hâkimdir.

Server Tanilli, kitabının önsözünde, oldukça iddialı görünmektedir:

“Anayasa hukukunu, önce ‘genel esaslar’ ve ‘Türk anayasa hukuku’ diye ayırıp, sonra onu birkaç konuya indirgeyen kısırlaştırıcı, giderek yozlaştırıcı bir öğretim biçimi karşısında, *ilk kez bu kitapla*, anayasa hukuku, kendine özgü kurumlar çevresinde ve bütün boyutlarıyla anlatılıyor”⁶⁹.

Her ne kadar yazar “genel esaslar–Türk anayasa hukuku” ayrımını eleştiriyorsa da, kendisi de, bu köklü ve yerinde ayrımın etkisi altındadır. On iki kısımdan oluşan kitabının ilk dört kısmı (demokrasi, anayasa, kamu özgürlükleri, siyasal partiler), “genel esaslar” konularıdır. Diğer kısımlarda ise yasama, yürütme, yargılama, idare, millî savunma, bütçe ve plânlama gibi Türk anayasa hukukunun klâsik konuları işlenmektedir. Yazarın farklılığı “genel esaslar–Türk anayasa hukuku” ayrımını yıkmasında değil, konularına bakış açıсындаır. Yazar “anayasa hukukunun genel esasları”nı âdeta “Marksizmin temel esasları” haline getirmiştir.

Tanilli'nin *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş* isimli kitabı, ulaştığı ticarî başarıya rağmen, Türk anayasa hukuku doktrinine herhangi bir katkıda bulunmadığı gibi, bu doktrine önemli zararlar da vermiş, bu doktrinin saygınlığını da lekelemiştir.

Server Tanilli'nin *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 1 (bir) dir. Yazarın atıf alan çalışması yukarıda ince-

65. *Ibid.*, s.23-39, 43-47.

66. *Ibid.*, s.40-55.

67. *Ibid.*, s.57-75.

68. Örneğin *Ibid.*, s.194-197.

69. *Ibid.*, Önsöz. İtalikler bize ait.

lediğimiz *Devlet ve Demokrasi* değil, Kürt sorunu üzerine olan bir çalışmasıdır.

5. Erdoğan Teziç

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi anayasa hukuku profesörlerinden Erdoğan Teziç, 1986 yılında *Anayasa Hukuku* isimli kitabını yayımladı⁷⁰. Bu kitap, 1991’de ikinci, 1996’da üçüncü, 1997’de dördüncü ve 1998’de beşinci baskısını yaptı⁷¹.

Profesör Teziç’in kitabı Türk anayasa hukuku öğretiminde klâsik hale gelmiş kitaplardan biridir. Kitabın övgüye değer birçok noktası vardır. Bir kere incelediği konuyu bir Türk anayasa hukuku ders kitabında pek de rastlanılmayan ölçüde derinlemesine ve ciddî bir şekilde incelemektedir. Anlatımı açık, anlaşılması kolaydır. Diğer yandan kitabın önemli bir özelliği, bilimsel yazma kurallarına uyulmuş olmasıdır. Tüm alıntılarda kaynak gösterilmektedir. Aşağı yukarı her sayfada dipnotu vardır. Keza kitabın sonunda geniş ve doyurucu bir bibliyografya da yer almaktadır. Yazarın “bu bir ders kitabıdır” de-yip, bilimsel yazma kurallarını ihmal etmemesi ciddîyetini göstermektedir.

Profesör Teziç’in kitabının dış kapağında sadece “Anayasa Hukuku” yazmasına rağmen, iç kapağında , “Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)” başlığı vardır. Kitap esasen “anayasa hukukunun genel esasları” eseri görünümündedir. Ancak birçok yerde Türk pozitif anayasa hukuku konularını da incelemektedir⁷².

Erdoğan Teziç’in kitabı Türk anayasa hukuku doktrininin temel taşlarından birisini oluşturuyorsa da, kanımca, plânı bakımından eleştiriye açıktır. Teziç’in kitabı bir giriş ve iki kısımdan oluşmaktadır.

Giriş kısmının ilk dört sayfasında “hukuk ve anayasa hukuku”, “kamu hukuku olarak anayasa hukuku” ve “anayasa hukukunun konusu ve yöntemi” başlıkları görülmektedir⁷³. Giriş kısmında incele-

70. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 1986.

71. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, Beşinci Baskı, 1998, 452 s. (Teziç, *op. cit.*, şeklindeki atıflar bu son baskıya aittir).

72. Örneğin, anayasa hukuku kaynakları (Teziç, *op. cit.*, s.9-65), anayasayı değiştirme usûlü (*Ibid.*, s.163-165) anayasa uygunluk denetimi (*Ibid.*, s.175-214), seçim ve seçim sistemlerinde yer yer (*Ibid.*, s.234-303) vb.

73. *Ibid.*, s.1-4.

nen asıl konu “anayasa hukukunun kaynakları” konusudur. Bu konu 72 sayfalık bir yer işgal etmektedir⁷⁴. İçindekiler tablosu ile 4 ve 5’inci sayfalardaki başlık stillerine bakılırsa, yazarın “anayasa hukukunun kaynakları” konusunu “anayasa hukukunun konusu ve yöntemi” başlığı altında tasnif ettiği gibi yanlış bir izlenim uyanmaktadır. Bunun başlıkta kullanılan harflerin stilinden kaynaklanan bir hata olduğu düşünülebilir. Ne var ki, kitabın beş baskısında da aynı hata yer almaktadır. Bu nedenle yazarın, “anayasa hukukunun kaynakları” konusunu, “anayasa hukukunun konusu ve yöntemi” ile ilgili bir konu olarak görüp görmediği sorusu haklı olarak akla gelmektedir. Kanımızca, yazarın kaynaklar konusuna 70 küsur sayfa ayırması ve bunu giriş kısmına yerleştirmesi plân açısından isabetsiz olmuştur.

Üç bölümden oluşan birinci kısmın başlığı “anayasa hukukunun genel teorisi”dir. Bu kısmın birinci bölümünde siyasî iktidar (özellikleri, kaynağı ve meşruluğu), ikinci bölümünde devlet kavramı ve biçimleri (tek yapılı ve karma yapılı devletler), üçüncü bölümünde anayasalar incelenmektedir.

“Anayasa hukukunun temel kavramları” başlığını taşıyan ikinci kısım ise iki bölümden oluşmaktadır. “Yönetilenler” başlığını taşıyan birinci bölümünde, egemenliğin kullanılmasına göre yönetim biçimleri (temsîlî hükûmet, yarı temsîlî hükûmet ve doğrudan hükûmet), seçim, seçim sistemleri, siyasî partiler konuları işlenmektedir. “Yönetenler (devlet erklerinin yapısı ve işlevi) başlığını taşıyan ikinci bölümde ise, yürütme erki, yasama erki, ve erkler arasındaki ilişkiler (kuvvetler birliğine göre siyasî rejimler, kuvvetlerin işbirliği: parlâmenter rejim, kuvvetlerin sert ayrılığı: başkanlık rejimi) konuları incelenmektedir.

Kanımızca yazarın birinci kısım (anayasa hukuku genel teorisi) ile ikinci kısım (anayasa hukukunun temel kavramları) arasında yaptığı ayırım sun’idir. Siyasî iktidar, devlet, anayasa gibi kavramların neden “anayasa hukukunun genel teorisi”; seçim, siyasal partiler, yürütme ve yasama erki konuları da neden “anayasa hukukunun temel kavramları” başlıkları altında incelenmektedir? Ve “üniter devlet-federal devlet” ayrımı anayasa hukuku genel teorisine girerken, “temsîlî hükûmet-doğrudan hükûmet” ayrımı, neden anayasa hukukunun temel kavramlarına girmektedir? Keza, “parlâmenter rejim-

74. *Ibid.*, s.5-77.

başkanlık rejimi” ayrımı anayasa hukukunun genel teorisi içinde değil de, neden anayasa hukukunun temel kavramları içinde incelenmektedir? Kanımızca, bu sorulara makul ve tutarlı bir yanıt verilmesi hayli güçtür. Eğer bir nedeni varsa bile, okuyucu bu nedeni anlayamamaktadır. Zira okuyucuya bu neden hiçbir şekilde açıklanmamaktadır. Yazar, 83’üncü sayfada birinci kısma başlık olarak “anayasa hukuku genel teorisi” başlığını atmaktadır. Ancak bunun ne olduğu konusunda tek bir satır bile açıklama yapmamaktadır. Keza yazar, 215’inci sayfada ikinci kısma başlık olarak “anayasa hukukunun temel kavramları” başlığını atmakta, ama “anayasa hukukunun temel kavramları, Batı toplumlarındaki tarihi gelişimin bir ürünü olup, eski bir siyaset ve hukuk geleneğinden kaynaklanıyorlar”⁷⁵ cümlesinden başka, bu başlık hakkında bir açıklama yapmamaktadır.

Erdoğan Teziç’in incelediği konulara bakıldığında, konularının ağırlığının anayasa hukukunun klâsik teorisinin konuları olduğu görülmektedir. Devlet, anayasa, devlet biçimleri (üniter devlet-federal devlet), yönetim biçimleri (temsilî hükûmet-yarı temsilî hükûmet-yarı doğrudan hükûmet), kuvvetler ayrılığına göre siyasî rejimler (parlâmenter rejim-başkanlık rejimi) gibi konular anayasa hukukunun klâsik teorisinin konularıdır. Buna karşılık, Erdoğan Teziç’te siyasal bilim yaklaşımının egemen olduğu, siyasî iktidar, siyasî partiler gibi konular da görülmektedir. Erdoğan Teziç’in kendine has bir yaklaşımı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Teziç’te de bir “yön-tem bağdaştırmacılığı (*sycrétisme*)” gözlemlenmektedir.

Erdoğan Teziç’in *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)’te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

6. Yıldızhan Yayla

İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Yıldızhan Yayla’nın 1986’da gözden geçirilmiş ve yenilenmiş ikinci baskısının yayınlandığı kitabının ismi *Anayasa Hukuku Ders Notları*’dır⁷⁶. Bu kitap 183 sayfalık kısa bir kitaptır. İsmine bakılırsa bir “ders notu” olduğu ve büyük bir iddiasının olmadığı görülür. Bu kitap her ne

75. *Ibid.*, s.217.

76. Yıldızhan Yayla, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986, 183 s.

kadar “ders notu” başlığını taşıyorsa da, teksir olarak kalmayıp, ciddi bir yayınevi tarafından yayınlandığı için burada incelememize aldık.

Yazarın eseri iki kitaba ayrılmıştır. Birinci kitapta, devlet, anayasa ve hükümet şekilleri; ikinci kitapta ise, Türk anayasa düzeni (başlangıç, genel esaslar, temel haklar ve ödevler, Cumhuriyetin temel organları) işlenmiştir.

Yazarın yaklaşım biçimi hukukîdir. İnceleme konuları münhasıran klâsik teorinin konularıdır. Keza kitapta anayasa hukukunun genel esasları ile Türk anayasa hukuku arasında bir ayırım yaptığı gözlemlenmektedir.

Yazarın kitabının sonunda, 17 eserlik kısa bir bibliyografya bulunmaktadır. Kitabın içinde dipnotu olarak veya bir başka usülle kaynak gösterilmemiştir. Bir kitabı “ders notu” olarak nitelemenin bir bilim adamının kaynak gösterme yükümlülüğünü kaldırıp kaldırmadığı şüphesiz tartışılmaya değer bir şeydir. Bu tartışmaya aşağıdaki sayfalarda gireceğiz.

Yıldızhan Yayla'nın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

7. Bakır Çağlar

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi öğretim üyesi olan Bakır Çağlar'ın *Anayasa Bilimi: Bir Çalışma Taslağı* başlıklı ilginç kitabı 1989'da çıkmış⁷⁷ ve görebildiğimiz kadarıyla ikinci bir baskı yapmamıştır.

Çağlar'ın kitabı birkaç açıdan üzerinde durulmaya değerdir.

Bir kere yazar kitabına “anayasa hukuku” değil, “anayasa bilimi” ismini vermiştir. “Anayasa bilimi” ifadesi kanımızca yanlıştır. Bu konudaki açıklamamızı ve eleştirilerimizi yukarıda sekizinci bölümde yapmıştık⁷⁸. Bu nedenle bu isimlendirme konusuna burada tekrar girmiyoruz.

Çağlar'ın gerek *Anayasa Bilimi*, gerek diğer makaleleri, yazarın yabancı literatürü günü gününe ve hayli ciddi bir şekilde izlediğini göstermektedir. Yazarın, tüm yazılarının geniş okumalara dayalı ol-

77. Bakır Çağlar, *Anayasa Bilimi*, İstanbul, BFS Yayınları, 1989, 332 s.

78. Bkz. *supra*, s.137-140.

duğu hemen gözlemlenmektedir. Kitabının ve makalelerinin her paragrafında birçok kaynağa atıf yapılmaktadır. Türk anayasa hukukunda her sayfanın altında ortalama dört beş dipnotunun bulunduğu, dipnotların uzunluğunun sayfanın en az dörtte birini kapladığı ilk ve tek genel eser Bakır Çağlar'ın *Anayasa Bilimi*'dir. İlk kez bir Türk anayasa hukukçusunun genel eserinde, yarım cümlelik dahi olsa, yaptığı her alıntının kaynağını gösterme titizliğini Bakır Çağlar'da görüyoruz. Gösterdiği kaynaklar alanının en ciddi ve en yeni kaynaklarıdır. Kaynakları her bakımdan zengin ve günceldir. Kitabı ve makalelerinde zikredilen kaynaklar, yazarın bu alanda harcadığı emeği göstermektedir. Bununla beraber belirtelim ki, bu kadar emek verilmiş bir kitabın sonunda bir bibliyografyanın bulunması uygun olurdu. Keza kitabın sonuna bir kavram ve yazar fihristinin eklenmesi de okuyucu için çok yararlı olurdu.

Bakır Çağlar'ın gerek *Anayasa Bilimi* kitabı, gerek makaleleri, içerdiği konuların çeşitliliği ve kaynaklarının zenginliği bakımından Türk anayasa hukuku doktrinine önemli bir hizmette bulunmuştur. Keza yabancı dil bilmeyen veya yabancı literatürü izleyemeyen Türk okuyucusu, anayasa hukuku alanında birçok yeni kavram, kurum ve kategorileri Bakır Çağlar'dan öğrenmiştir. Özetle Bakır Çağlar'ın *Anayasa Bilimi* ve makaleleri Türk anayasa hukuku doktrinine önemli bir katkıda bulunmuştur. Çağlar'ın katkısı, kendi türünde Türk anayasa hukuku doktrini tarihinde ilktir ve muhtemelen de uzun süre tek olarak kalacaktır.

Övgüye değer yanları yanında kanımızca Bakır Çağlar'ın eleştiriye açık birçok yönü vardır. Bir kere Çağlar, anlaşılması oldukça güç bir yazardır. Güçlük okuyucudan değil, yazarın kendi üslûbundan kaynaklanmaktadır. Tırnak içinde yazılarak özel bir anlam atfedilmeye çalışılan, özellikle makalelerinde siyah yahut italik, hatta büyük harflerle dizilen kelimeler ve ifadeler nedeniyle yazıları okunamaz hale gelmektedir. Şüphesiz bir yazının üslûbu, nihaî tahlilde yazarının kişisel tercihinin kalmış bir sorundur. Ancak Bakır Çağlar'ın kişisel tercihlerinin, onu anlaşılmaz kıldığını da belirtmek gerekir.

Diğer yandan, yazarın cümlelerinde bir “çeviri” havası hâkimdir. Kullandığı ifadeler, cümlelerin kuruluş tarzları Fransızca cümleleri çağrıştırmaktadır. Bu nedenle yazıları akıcılıktan uzaktır.

Nihayet yazara yöneltilebilecek en büyük eleştiri, yazdıklarının bir sistemden ve özgünlükten yoksun olduğu noktasında toplanmaktadır. Yazdıkları birçok yazardan alınmış okuma notları derlemesi niteliğindedir. Çağlar'ın kitabında ve makalelerinde kendine has bir akıl yürütmeye ve tartışmaya rastlanmamaktadır. Belli bir konuda, değişik yazarlardan çıkarılan okuma notlarının bir araya getirilmesinden dolayı, Çağlar'ın kitabı ve keza makaleleri sanki bitmemiş, son şekli verilmemiş bir kitap ve makaleler izlenimini uyandırmaktadır. Aslında muhtemelen Bakır Çağlar da, bu izlenimin farkındadır ki, kitabına alt başlık olarak *Bir Çalışma Taslağı* başlığını vermiştir. Yazarın makalelerinde de buna benzer mütevazı alt başlıklar görülmektedir⁷⁹.

Bakır Çağlar'ın kitabında ve yazılarında belirli bir iddia ortaya atma ve onu ispatlama sürecine, kanıtların ve karşı kanıtların değerlendirilmesine rastlanmaz. Yazarın kendine has bir argümantasyonu yoktur. Yazarda başkalarının argümanlarından yapılan derlemeler vardır. Bakır Çağlar'ın eserlerinde, bir akıl yürütme süreci yoktur; varsa bile bu süreç fark edilip izlenememektedir. Bu süreç yerine, yazar o konuyla ilgili tarihî verileri, çeşitli yazarların görüşlerini, olayları, mahkeme kararlarını vermektedir. Okuyucu bunlardan “haberdar” olmakta; ancak argümantasyon eksikliğinden, bunları bir teselsül içinde birleştirememektedir. Bakır Çağlar'ın kitabında ve makalelerinde, anayasa hukuku bilimi değil, tabiri caizse, “anayasa hukuku hikayeleri”, “anayasa hukuku haberleri” vardır.

Özetle, Çağlar'ın Türk anayasa hukukuna yaptığı katkı, yeni bir sistem kurmasıyla değil, anayasa hukukunun tarihî hikayesini ve aktüalitesini okuyucusuna aktarmasıyla olmuştur.

79. Örneğin bkz. Bakır Çağlar, “Parlâmentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratikte Anayasa Yargısının Sınırları Problemi: Sentetik Bir Deneme İçin Notlar”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1987, Sayı 3, s.137-187 (“Sentetik Bir Deneme İçin Notlar” alt başlığına dikkat ediniz. Aynı alt başlık şu tebliğde de kullanılmıştır: Bakır Çağlar, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında ‘Demokrasi’: Sentetik Bir Deneme İçin Notlar”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1990, Sayı 7, s.57-127; Bakır Çağlar, “Anayasa Yargısı ve Normatif Devreler Karşılaştırmalı Analizi: İlk Veriler”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1989, Sayı 6, s.117-158. “İlk Veriler” alt başlığına dikkat ediniz. Zira aynı tebliğin sonuç kısmının başlığı şudur: “Sonuç Yerine Bir Tespit, Bir Soru”.

Bakır Çağlar'ın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

İstanbul'da 1989'dan 1997'ye kadar yeni bir anayasa hukuku kitabı yazılmamıştır. 1997'de ise aşağıda inceleyeceğimiz Naz Çavuşoğlu'nun *Anayasa Notları* başlıklı küçük kitabı yayınlanmıştır. 1990'lı yıllar kanımca, Türk anayasa hukuku doktrininde kuşak değişimi yıllarıdır.

8. Naz Çavuşoğlu

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Naz Çavuşoğlu'nun 1997'de yayınlanan küçük ama değerli kitabı, *Anayasa Notları* başlığını taşıyor⁸⁰. Kitabın başlığına bakarak bunun iddiasız bir “ders notu” olduğu kanısına kapılmak mümkünse de, Çavuşoğlu'nun kitabı birçok bakımdan orijinal ve kayda değerdir. Kitabın özgünlüğü bol bol örnek olaylara yer vermesindedir. Keza birçok konu Anayasa Mahkemesi kararları ışığında incelenmiştir. Bir bakıma Çavuşoğlu'nun kitabı bir jürisprüdansiyel anayasa hukuku denemesidir. Yazarın diğer bir yeniliği de anayasa hukukunun uluslararası ve ulusal-üstü boyutunu vermeye çalışmasıdır. Yazarın bu kitabını, kanımca bir son olarak değil, bir başlangıç olarak görmek ve kendisinden bu kitabın çok daha geliştirilmiş halini beklemek gerekir.

Çavuşoğlu'nun kitabı dört bölümden oluşmaktadır. “Anayasa ve Anayasa Hukuku” başlığını taşıyan birinci bölümde, devlet biçimleri, anayasaların yapılması ve değiştirilmesi, anayasa yargısı konuları incelenmektedir. İkinci bölümde ise hak ve hürriyetler hukuku, üçüncü bölümde, anayasa hukukunda kurallar sistemi (normatif sistem), dördüncü bölümde ise kurumlar rejimi incelenmektedir.

Naz Çavuşoğlu'nun *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

9. İsmet Giritli ve Lale Sarmaşık

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. İsmet Giritli ve Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr. Lale Sarmaşık'ın ortak eserlerinin adı *Anaya-*

80. Naz Çavuşoğlu, *Anayasa Notları*, İstanbul, Beta, 1997, 231 s.

sa Hukuku'dur⁸¹. 1998'de yayınlanan kitabın asıl metni 157 sayfadır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. "Genel Esaslar" başlığını taşıyan birinci bölüm, Lale Sarmaşık tarafından, "Türkiye'de Anayasacılık hareketleri" başlığını taşıyan ikinci bölüm ise İsmet Giritli tarafından yazılmıştır.

Birinci bölümde, anayasa, devlet, demokrasi, hükûmet gibi genel esaslar konuları incelenmektedir. Bu kısmın hiçbir orijinal yanı yoktur. Sarmaşık, bu kısmı, Özçelik, Teziç, Tunaya, Gözübüyük gibi yazarlardan almıştır. Tek bir atıfla sayfalar süren alıntılar vardır⁸².

Giritli'nin yazdığı ikinci bölüm ise Osmanlı ve Türk anayasacılık hareketlerinin incelenmesidir ve esas itibarıyla bir siyasi tarih çalışmasını andırmaktadır.

Kanımcıca Giritli ve Sarmaşık'ın Türk anayasa hukuku doktrinine bir katkıda bulduklarını söylemek mümkün değildir.

İsmet Giritli ve Lale Sarmaşık'ın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldıkları atıf sayısı 0 (sıfır) dir.

B. ANKARA

Ankara'da kurulu bulunan Ankara, Gazi ve Hacettepe Üniversitelerine mensup değişik öğretim üyelerinin anayasa hukuku kitapları vardır. Biz bunları fakülte fakülte ayırmayacağız. Bu yazarları eserlerinin yayın sırasına göre inceleyeceğiz.

1. Mümtaz Soysal

İlk önce Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın 1969 yılında yayınlanan *Anayasaya Giriş* kitabını⁸³ zikretmek gerekecektir.

Kanımcıca, kitaba başlık olarak, "Anayasaya Giriş" isminin verilmesi tamamıyla yanlıştır. Girilen şey "anayasa" değil, "anayasa

81. İsmet Giritli ve Lale Sarmaşık, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Der Yayınları, 1998, 244 s.

82. Örneğin, Sarmaşık, "karma devletler" konusunu olduğu gibi sadece tek atıf ile Selçuk Özçelik'ten almıştır (*Ibid.*, s.28-39). Oysa Özçelik de bu kısmı Kubalı'dan almıştı (Özçelik, *op. cit.*, s.160).

83. Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.

hukuku”; ve keza bilim olan şey “anayasa” değil, “anayasa hukuku”dur. “Anayasa”, “anayasa hukuku”nun kendisi değil, konusudur. O halde bu disiplin için yazılmış bir ders kitabına “anayasaya giriş” ismi verilemez. Böyle bir başlık yazarın *exégétique* bir tarzda Anayasayı madde madde incelediği izlenimini uyandırır ki, bu yazar için zaten doğru değildir. Yazarın bu tavrı bize, ben “medenî hukuk” değil, Medenî Kanun (*Code napoléon*) okutuyorum diyen *exégétique* ekole mensup Fransız profesörlerini hatırlatmaktadır ki, bu tavır günümüz için çağdışıdır.

Mümtaz Soysal’ın ünlü eseri *100 Soruda Anayasanın Anlamı* 1969’da birinci baskısını yapmıştır. Türk anayasa hukukunda klâsik bir eser haline gelen bu kitap 1997’de 11’inci baskısını yapmıştır⁸⁴. Kitap, bir “genel esaslar” eseri değil, bir “Türk anayasa hukuku” eseridir. Onbeş bölümden oluşan kitapta sırasıyla şu konular işlenmiştir: Anayasa kavramı, Osmanlı Devletinde anayasa hareketleri, kurtuluş savaşı rejimi ve etkileri, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası, 12 Eylül Rejimi, 1982 Anayasasının temel özellikleri, Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet, insan haklarına saygılı devlet, sosyal devlet, hukuk devleti, lâik devlet, demokratik devlet, anayasaya göre devlet sistemi (yasama, yürütme, yargı), anayasanın geleceği.

Kitabın sistemi, konularını işleyiş şekli oldukça güzeldir. Anlatımı açıktır. Yazarın bazı konularda kendi değer yargılarını bir bilimsel gerçekmiş gibi ileri sürmesi şüphesiz eleştiriye açık bir noktadır. Yazarın 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası arasında yaptığı karşılaştırmalarda her halükârda, 1961 Anayasasının lehine ve 1982 Anayasasının ise aleyhine olan ön yargılı bir bakış açısına sahip olduğu hemen gözlemlenmektedir. Ancak, yazarın konulara bakış açısının Server Tanilli de olduğu gibi münhasıran ideolojik nitelikte olduğunu söylemek mümkün değildir. Yazar kitabın genelinde yine de “hukukçu” olarak davranmaktadır. Metodu hukukîdir. Şüphesiz bu hukukî metodu “biçimci” hukuk anlayışının metodu değildir. Ama bu metot, siyasal bilim yaklaşımının, yahut siyaset felsefesi yaklaşımının me-

84. Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, Onbirinci Baskı, 1997, 281 s. Mümtaz Soysal’ın bu kitabının ismi de *exégétique* bir yaklaşıma sahip olduğu izlenimini yanlış yere vermektedir. “Anayasanın Anlamı” başlığı bize “Anayasanın Şerhi” ifadesine çağrıştırmaktadır.

todu da değildir. Soysal'ın akıl yürütmesi rahatlıkla hukukî olarak nitelendirilebilir.

Mümtaz Soysal'ın uzun yıllar, gazete köşe yazarlığı yapmış olması, Türk siyasal hayatına dolaylı veya doğrudan katılması, kanımca kendisinin akademik düzeyini ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Soysal'ın kitabında eleştirilecek bir nokta da biçimsel açıdan bilimsel yazma kurallarına pek uyulmamış olmasıdır. Yazar aşağı yukarı hiç kaynak göstermemektedir. Keza kitabın sonunda bir bibliyografya da yoktur. Oysa yazar bir roman yazmadığına göre, yazdığı eserin baştan sona orijinal olması mümkün değildir. Mümtaz Soysal da doğal olarak, birçok yerde başka yazarlardan dolayı da olsa alıntılar yapmakta, onlardan esinlenmektedir.

Bu eleştiri karşısında, bir ders kitabının yahut uzman olmayan topluluk için yazılmış bir “100 Soruda” dizisi kitabının bilimsel bir iddiasının olmadığı savunmasının arkasına sığınılabilir. Ancak ne hikmetse Türkiye’de yazılmış anayasa hukuku kitaplarının en az yarısı bu “iddiasız” kitaplardan oluşmaktadır. Bu iddiasız kitaplar bir yana bırakılırsa, bilimsel yazma kurallarına uyulmuş ders kitabı sayısı üçe, dörde düşmektedir. Yazarlar, hem bu “iddiasız” kitapları yayınlamakta, bunlarla isim yapmakta, hem de eleştirilerle karşılaştıklarında kitaplarının zaten “iddiasız bir kitap” olduğu mazeretinin arkasına sığınmaktadırlar. Bu iddiasız kitaplar Türk anayasa hukuku doktrininin gelişimin önünde bir engeldir. Kitap olarak yayınlanmış her şey kanımızca eleştirilmeyi hak etmektedir. Bu kitapların yazarları da eleştirileri üstlenmek zorundadır.

Mümtaz Soysal'ın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 1 (bir) dir. Atıf alan çalışması yukarıda zikredilen çalışmaları değil, 1964 yılında yayınlanan *Dış Politika ve Parlâmento* isimli çalışmasıdır⁸⁵.

2. Kemal Dal

Gazi Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Kemal Dal'ın *Türk Esas Teşkilât Hukuku* isimli kitabı-

85. Bkz. *infra*, Tablo 2.

nın ilk baskısı 1984, ikinci baskısı ise 1986 yılında yapılmıştır⁸⁶. Kitap “genel esaslar” değil, “Türk anayasa hukuku” kitabı niteliğindedir. Kitap önce iki kısma ayrılmıştır: Birinci kısımda 1982 Anayasasına kadar olan anayasal gelişmeler; ikinci kısımda ise 1982 Anayasası incelenmektedir.

Kemal Dal’ın kitabında siyasal bilim yaklaşımı görülmez. Yaklaşım tarzı tamamen hukukîdir. Üstelik *exégétique* diyebileceğimiz bir yaklaşım tarzı vardır. İnceleme plânı aşağı yukarı 1982 Anayasasının plânıdır. Neredeyse Anayasa kısım kısım, bölüm bölüm izlenmektedir. Yazarın yaptığı açıklamaların birçoğu Anayasa maddelerinin tekrarı niteliğindedir. Örneğin “kişilerin hakları ve ödevleri” başlığı altındaki konular 1982 Anayasasının 17’nci ve devamı maddelerinin sırasındadır⁸⁷. Yazarın açıklamaları madde metinlerinin şerhi niteliğindedir. Hatta bazı yerlerde şerhten de öte düpedüz madde metinlerinin tekrarı vardır. Örnek:

1982 Anayasası, m.27:	Dal, <i>op. cit.</i> , s.189:
IX. BİLİM VE SANAT HÜRRİYETİ MADDE 27.- Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 inci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz. Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.	XI - BİLİM VE SANAT HÜRRİYETİ Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenebilir ve öğretebilir. Bilim ve sanatı açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu alanlarda her türlü araştırma yapabilir. Anayasa bu hakların “Anayasanın 1. 2. ve 3. maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz. Ülkeye giren yabancı yayınların, girme ve dağıtılmasının Kanunla düzenlenmesini, bu maddede yer alan hükümler engel değildir” der.

Görüldüğü gibi Kemal Dal’ın bilim ve sanat hürriyetine ilişkin tüm açıklaması 1982 Anayasasının 27’nci maddesinin tekrarı niteliğindedir. Üstelik tekrarın anlatımı bozuktur. Okuyucu, bilim ve sanat hürriyetinin ne olduğunu öğrenmek için, Kemal Dal’ın kitabını okumak yerine, doğrudan Anayasanın 27’nci maddesini okusa çok daha iyi yapmış olacaktır.

86. Kemal Dal, *Türk Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara, Bilim Yayınları, İkinci Baskı, 1986, 304 s. (Atıflar bu baskıyadır).

87. Bkz. Dal, *op. cit.*, s.169 vd.

Prof. Dr. Kemal Dal'ın Türk anayasa hukuku doktrinine bir katkıda bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Kemal Dal'ın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

3. A. Şeref Gözübüyük

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. A. Şeref Gözübüyük'ün *Anayasa Hukuku* isimli kitabı ilk baskısını 1986, yedinci baskısını ise 1998 yılında yapmıştır⁸⁸.

Yazarın önsözünde belirttiğine göre, bir “elkitabı” niteliğinde olan bu eserde,

“konularına yaklaşırken okuyucuyu kuramsal tartışma ortamına sürüklemekten özenle kaçınılmış, konular kısa ve yalın bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Anayasa konularıyla ilk kez karşılaşacak kimseler için yeterli sayılabilecek ölçüde genel bilgiler verilmekle yetinilmiş ve anayasal sorunların siyasal sistem ve daha genelde toplumsal sistemle olan ilişkileri kısaca ortaya konulmaya çalışılmıştır”⁸⁹.

Dolayısıyla bu kitap da “iddiasız” bir kitaptır. Kitaba yöneltilen birçok eleştiri karşısında yazarı, bu “iddiasızlık” açıklamasının arkasına sığınabilir.

Şeref Gözübüyük'ün kitabında “genel esaslar”, “Türk anayasa hukuku” ayrımı vardır. Kitabı üç bölümden oluşmaktadır. “Genel Esaslar” başlığını taşıyan *birinci bölümde*, anayasa kavramı, devlet kavramı, devlet biçimleri, çoğulcu demokrasi, hükümet sistemleri, Marksist demokrasi, Marksist devlet sistemleri, faşizm, demokrasinin temel ilkeleri, egemenliğin kullanılmasına göre hükümet sistemleri, güçler ayrılığı, siyasal partiler, seçimler, kamu özgürlükleri konuları işlenmektedir. “Türkiye’de Anayasacılık Hareketleri” başlığını taşıyan *ikinci bölümde*, Osmanlı dönemi, Kurtuluş Savaşı dönemi ve Cumhuriyet dönemi (1924 Anayasası ve 1961 Anayasası) incelenmektedir. “1982 Anayasasına Göre Devlet Sistemi” başlığını taşıyan *üçüncü bölümde* ise, 1982 Anayasasının temel nitelikleri, yasama,

88. A.Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998 (Asıl metin 313 sayfa. Eklerle (11. Protokol ve 1982 Anayasası) birlikte 433 sayfa). Atıflar bu son baskıyadır.

89. Gözübüyük, *Anayasa Hukuku, op. cit.*, s.VII (Önsöz).

yürütme ve yargı konuları ile insan haklarının uluslararası düzeyde korunması konuları işlenmektedir.

Birinci bölümde bazı konularda (siyasal partiler, ideolojilerine göre siyasî rejim tasnifi, vb.) görülen siyasal bilim ve siyaset felsefesi yaklaşımı dışında hukukî yaklaşım biçimine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın plânı birçok bakımdan yapay ve yanlışır. Örneğin hükûmet sistemlerini (parlâmenter sistem, başkanlık sistemi, meclis hükûmeti sistemi) yazar, “kuvvetler ayrılığı” ilkesini incelediği başlık altında değil “Çoğulcu Demokrasinin Uygulandığı Rejimler” başlığı altında vermektedir⁹⁰. Bu tamamıyla bir tasnif hatasıdır. Meclis hükûmeti sisteminin çoğulcu demokrasinin uygulandığı bir sistem olduğunu söylemek mümkün değildir. Tüm kuvvetlerin bir organda toplandığı bir sistem demokratik olamaz.

Gözübüyük’ün *Anayasa Hukuku* kitabının Türk anayasa hukuku doktrinine bir katkıda bulunduğunu söylemek büyük bir abartı olacaktır. Dahası, böyle basit hatalarla dolu bir kitabın birçok üniversitede ders kitabı olarak kullanılması ve yedi baskı yapması kanımca Türkiye’nin bilimsel düzeyi bakımından fevkalâde üzücüdür.

A. Şeref Gözübüyük’ün *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)’te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

4. Ergun Özbudun

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ergun Özbudun’un *Türk Anayasa Hukuku* isimli ünlü kitabı ilk baskısını 1986’da, beşinci baskısını ise 1998’de yapmıştır⁹¹.

Özbudun’un eseri, isminden de anlaşılacağı üzere, bir “genel esaslar” kitabı değil, “Türk anayasa hukuku” kitabıdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel ile yerleşmiş “genel esaslar” ile “Türk anayasa hukuku”nun ayrı ayrı kitaplarda işlenmesi geleneğinin, bu öğretim üyelerinin halefi durumunda olan Ergun Özbudun tarafından da izlendiğini gözlemleyebili-

90. *Ibid.*, s.29-44.

91. Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, Beşinci Baskı, 1998, 408 s.

riz. Bu husus yukarıda “Ankara ekolü” olarak isimlendirdiğimiz akımın devam ettiğini göstermektedir.

Yazarın “önsöz”de de belirttiği gibi, kitaba pozitif hukukî yaklaşım tarzı hâkimdir. Kitapta “anayasa kurum ve kurallarının şekillenmesinde ve işleyişinde etkili olan siyasal faktörlerin tartışılmasına pek fazla” girilmemiştir⁹². Aynı şekilde, yine yazarın önsözde belirttiğine göre, “Türk anayasa hukukunun tarihsel gelişimi de ancak kısa bir özet halinde verilmiştir”⁹³. Profesör Özbudun, tarihsel ve siyasal faktörleri küçümsemediğini, tersine “bu faktörlerin pozitif anayasa hukukunun anlaşılması ve değerlendirilmesi açısından temel önem taşıdığı”nı düşündüğünü yazmaktadır⁹⁴. Yazar, “Türk anayasa gelişmelerinin tarihsel ve siyasal dinamiklerini ileride ayrı bir kitap halinde” ele almayı plânladığını belirtmektedir⁹⁵.

Ergun Özbudun her ne kadar kitabında tarihsel ve siyasal yaklaşım tarzının olmamasını pratik nedenlerle açıklıyorsa da, kanımızca, bunun asıl nedeni, yazarın pek de farkında olmayarak “yöntem bağdaştırmacılığı (*syncrétisme*)”nı sevmemesidir. Kanımızca yazar, bunda da haklıdır. Yukarıda birinci bölümde açıkladığımız gibi, bilim saf olmalı ve onbirinci bölümde açıkladığımız gibi, anayasa hukukunda münhasıran hukukî yaklaşım kullanılmalıdır. Her nedense ülkemizde, bir konunun değişik açılardan incelenmesi gerektiği, gerçek bir bilimsel bilginin böyle oluşabileceği yönünde bağdaştırmacı (*syncrétiste*) bir anlayış vardır. Oysa birçok yaklaşımı içeren çalışmalar kaçınılmaz olarak sığ olmaktadır. İşte Ergun Özbudun’un değeri bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kendisi, hukuk alanında saf bir hukukçu olarak kalmıştır. Eserlerinde yöntem bağdaştırmacılığının izi yoktur. Buna rağmen yazarın, yöntem bağdaştırmacılığını açıkça reddetmemiş olması, ülkemizde bağdaştırmacılığın ne kadar köklü bir gelenek olduğunun bir göstergesidir.

Ergun Özbudun kuşağının en değerli anayasa hukukçusu ve aynı zamanda en seçkin siyasal bilimcilerinden biridir. Bununla birlikte, çalıştığı bu iki alanı birbirine karıştırmamıştır. Anayasa hukuku ala-

92. *Ibid.*, s.V.

93. *Ibid.*

94. *Ibid.*

95. *Ibid.* (Ancak yazarın plânladığı bu kitap, -1921 Anayasası (Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1992) başlıklı çalışması bir yana bırakılırsa-görebildiğimiz kadarıyla bu güne kadar piyasaya çıkmamıştır.

nında yazdıklarında saf bir hukukçudur. Siyaset bilimi alanında yazdıklarında ise saf bir siyaset sosyoloğudur. Türk siyasal biliminin öncülerinden biri odur. Siyasal bilim alanındaki çalışmalarına birçok ünlü yabancı yazar tarafından atıf yapılmıştır. Hukuk formasyonuna sahip olmasına rağmen, siyasal bilimin sayısal yöntemlerini çalışmalarında başarıyla uygulamıştır⁹⁶. Şüphesiz bu başarı ancak yazarın istisnaî kişisel yeteneği ile açıklanabilir. Yazarın siyasal bilim alanındaki eserleri, konularında gerçek bir katkı niteliğindedir.

Prof. Dr. Ergun Özbudun, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde verdiği anayasa hukuku derslerinin bir kısmında her zaman siyaset bilimi okutmuştur. Örneğin kendisinin öğrencisi olduğum 1983-1984 öğretim yılında anayasa hukuku dersinin bir kısmında siyasal partiler, diğer bir kısmında da totaliter ve otoriter rejimler konularını işlemiştir. Siyasal partiler konusunda kendisinin ünlü eseri *Siyasal Partiler*⁹⁷'i, Totaliter ve otoriter rejimler konusunda ise kendisinin Juan Linz'den çevirdiği *Totaliter ve Otoriter Rejimler*⁹⁸'i okutmuştur. Ancak bu konular bitip, Türk anayasa hukuku kısmına geçtiğinde ise, pozitif Türk anayasa hukukunu saf bir hukukçu olarak işlemiştir.

Ergun Özbudun, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1-B sınıfında 1983-1984 öğretim yılında anayasa hukuku dersinde başlıca dört ana konu işlemiştir. Birincisi klâsik anayasa hukukunun genel esasları olarak isimlendirebileceğimiz konulardır. Bu konular şunlardır: Pozitif bilimler-normatif bilimler tasnifi ve bu tasnif içinde anayasa hukukunun yeri, Anayasa hukukunun kaynakları, anayasacılık hareketleri, kurucu iktidar, kuvvetler ayrılığı, kuvvetler ayrılığına göre hükûmet şekilleri (meclis hükûmeti, başkanlık rejimi, parlâmenter rejim), anayasa çeşitleri, anayasaların değiştirilmesi, kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi, tek devlet, federalizm, kamu hakları, normatif ve ampirik demokrasi teorisi, çoğunlukçu ve çoğulcu demokrasi anlayışları, devlet iktidarının kullanılması bakımından

96. Örneğin Ergun Özbudun, "1973 Türk Seçimleri Üzerine Bir İnceleme", *Bülent N. Esen'e Armağan*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s.265-311.

97. Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1982.

98. Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler* (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, 1984.

demokrasi tipleri (doğrudan demokrasi, yarı-doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi).

Bu “genel esaslar” konuları bittiğinde kendisinin *Siyasal Partiler* isimli kitabının konularını; bu konular da bittiğinde, Linz’den çevirdiği *Totaliter ve Otoriter Rejimler* kitabında yer alan konuları işlemiştir. Bu konular da bittiğinde Türk anayasa hukuku konularını işlemiştir. İşlenen konular daha sonra ilk baskısı 1986’da yapılacak olan kitabında yer alan konulardır. Onun için burada tekrarlamıyorum.

Kanımızca, Ergun Özbudun’un *Türk Anayasa Hukuku* isimli kitabı Türk anayasa hukuku doktrininin en önemli genel eseridir. İlk önce kitabın plânını görelim:

Eser 20 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla şöyledir: Türkiye’de anayasa gelişmelerine genel bakış, 1961 Anayasasının temel nitelikleri, Millî Güvenlik Konseyi dönemi ve 1982 Anayasasının yapılması, 1982 Anayasasının başlıca özellikleri, devletin temel nitelikleri, kurucu iktidar: anayasayı değiştirme sorunu, kuvvetler ayrılığı, yasama fonksiyonu, yasama işlemleri, yürütme fonksiyonu ve yürütme işlemleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşu ve milletvekillerinin seçimi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin hukukî statüsü, Türkiye Büyük Millet Meclisinin iç yapısı ve çalışma düzeni, Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, yürütme organının yapısı ve Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar kurulu, hükûmet sisteminin niteliği, olağanüstü yönetim usûlleri, yargı fonksiyonu, anayasa yargısı.

Görüldüğü gibi tüm konular pozitif anayasa hukuku konularıdır. Özbudun’un eseri her bakımdan mükemmeldir. Plânı tutarlı ve dengelidir. Kitap karışık değildir; zihinleri bulandırmaz. Ancak benzerlerinde görülen basitlik veya sığlık Özbudun’da yoktur. O, her konuyu ciddî bir şekilde, derinlemesine tartışır. Anlatımı açıktır. Yazarın yaptığı tartışmalar, yürüttüğü akıl yürütmeler, ulaştığı sonuçlar kolaylıkla izlenir. Yazar değer yargılarından uzak, objektif ve tarafsızdır. 1961 ve 1982 Anayasaları arasında yapılan karşılaştırmalarda birçok yazarda görülen, 1961 Anayasasının lehine, 1982 Anayasası aleyhine olan önyargı Özbudun’da yoktur.

Ergun Özbudun’un kitabı Türk anayasa hukuku doktrininin en önemli genel eseri durumuna gelmiştir. Kitabın yayınlanmasından

sonra anayasa hukuku alanında yazılan genel eserler, monografiler ve makaleler Özbudun'un kitabında ileri sürülen görüşler ve argümanları görmezlikten gelememişler; hepsi Özbudun'un görüşlerini tartışmışlar; onları çürütmeye veya doğrulamaya çalışmışlardır. Özbudun'un kitabı yayınlanmasından bu yana geçen 13 yıl boyunca beş baskı yapmış, birçok üniversitede ders kitabı olarak kullanılmış, kısaca Türk anayasa hukukunun standart ders kitabı haline gelmiştir. Özetle, Ergun Özbudun'un, *Türk Anayasa Hukuku* isimli kitabı, Türk anayasa hukuku doktrininin temel taşlarından biridir.

Bu arada Ergun Özbudun'un anayasa hukuku ve siyasal bilim alanında Türk okuyucusuna çok önemli çeviriler kazandırdığını da belirtmek uygun olacaktır. Maurice Duverger'nin *Siyasal Partiler*'ini⁹⁹ o çevirmiştir. Juan J. Linz'in *Totaliter ve Otoriter Rejimler*'ini¹⁰⁰, Samuel P. Huntington ve Jorge I. Domínguez'in *Siyasal Gelişme*'sini¹⁰¹, Arend Lijphart'ın *Çağdaş Demokrasiler*'ini¹⁰², Samuel P. Huntington'un *Üçüncü Dalgası*'ni¹⁰³, Giovanni Sartori'nin *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*'ni¹⁰⁴ yine o çevirmiştir. Çeviriler mükemmeldir. Bu kitaplardan her biri alanının temel kitabıdır. Keza yine birçok yabancı temel kitabın Türkçeye çevrilmesine ve yayınlanmasına (Siyasî İlimler Türk Derneği, Demokrasi Vakfı ve Yetkin Yayınları çerçevesinde) o önyak olmuştur. Sayesinde Türk okuyucusu yabancı temel siyasal bilim kitaplarından bazılarını kısa bir gecikmeyle okuyabilmiştir. Kendisinin çevirdiği veya çevrilmesine vesile olduğu kitapları, birçok Türk üniversitesinde ders kitabı veya yardımcı ders kitabı olarak kullanılmaktadır.

Ergun Özbudun, Türk anayasa hukukçuları arasında *Social Sciences Citation Index*'te en çok atıf alan yazardır. 1996-1999 yılları

99. Maurice Duverger, *Siyasal Partiler* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976.

100. Linz, *op. cit.*,

101. Samuel P. Huntington ve Jorge I. Domínguez, *Siyasal Gelişme* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, Tarihsiz.

102. Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları ve Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Tarihsiz (1988).

103. Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalgası* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.

104. Giovanni Sartori, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.

rı arasında 25 (yirmibeş) atıf almıştır¹⁰⁵. Kendisi dışında kalan bütün Türk anayasa hukukçularının hepsinin aynı dönemde aldığı atıf toplamı 9 (dokuz) olduğu hatırlanırsa¹⁰⁶, Özbudun'un büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkar.

* * *

Ankara'da 1986'dan 1993'e kadar yeni bir anayasa hukuku genel eseri yazılmamıştır. Hatırlanacağı üzere aynı şeyi İstanbul için de gözlemlemiştik. Bu Türk doktrinin verimsizliğinin bir işaretidir. Belki bu durum, Türk anayasa hukuku doktrininde kuşak değişiminin vakti geldiğinin bir göstergesidir.

5. Cem Eroğul

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cem Eroğul, 1993 yılında *Anatüze'ye Giriş* isimli eserini yayınlamıştır. Bu kitabın ilk iki baskısı 1993'te, üçüncü baskısı 1995'te, dördüncü basısı –muhtemelen– 1996'da ve beşinci baskısı 1997'de yapılmıştır¹⁰⁷. Görüldüğü gibi Eroğul'un kitabı, dört yılda beş baskı yapmak gibi istisnaî bir başarı elde etmiştir.

Öncelikle kitabın ismi üzerinde duralım. Yazar “anayasa hukuku” yerine “anatüze” terimini kullanmaktadır. Biz bu terimi yukarıda sekizinci bölümde inceleyip eleştirdiğimiz için burada buna tekrar değinmiyoruz¹⁰⁸.

Cem Eroğul, kitabında bir anayasa hukuku kitabında alışık olmadığımız ölçüde öz Türkçe kelimeler kullanmaktadır. Yazar dil konusunda titiz olunması gerektiğini savunmaktadır:

“Dil, düşüncenin hem aracı, hem de gerecidir. Düşüncede titizlik, dilde de titizliği gerektirir. Özellikle bilimadamı, bu konuda çok duyarlı olmak zorundadır. İşte bu gerekçeyle bu notlarda elden geldiğince arı ve tutarlı bir dil kullanılmaya çalışılmıştır”¹⁰⁹.

105. Hangi eserlerinin atıf aldığı ve kimlerin Özbudun'a atıf yaptığı konusunda aşağıda tablo 1 ve 2'ye bakınız.

106. Sayılar için aşağıda tablo 1'e bkz.

107. Cem Eroğul, *Anatüze'ye Giriş*, Ankara, İmaj Yayıncılık, Beşinci Baskı, 1997, s.316.

108. Bkz. *supra*, s.140.

109. Eroğul, *Anatüze'ye Giriş*, *op. cit.*, önsöz.

Kanımızca, bilim adamları dille uğraşmamalı, içinde buldukları dönemin dilini –güzel ya da çirkin– kullanıp geçmelidir. Amaç dili ilerletmek değil, bilim yapmaktır. Dil araçtır; bizatihi amaç konumuna yükseltilmemelidir. Keza dili ilerletmek için yeni kelimeler kullanıldığında kitabın anlaşılması güçleşmektedir. Yeni kelimeler, Türkçede karşılığı olmayan yabancı kelimeler için üretilmelidir. Türkçede yerleşmiş bir kelimenin değiştirilmesi için yeni kelime uydurulması kanımızca anlamsızdır. “Hukuk” kelimesi varken “tüze” kelimesinin çıkarılmasının bir manası yoktur. Bu bakımdan Eroğul’un kitabının sadece başlığında değil, metninde de eleştiriye açık birçok kelime vardır: *Aktöre, devim, dirimsel, dizelge, dizge, doğallayın, düzel, geçimbilim, genörgüt, orun, özek, savsöz, soyküme, tüzemen, üstenci, yordambilgisi, vs.* Bu kelimeler okuyucunun kafasını karıştırmaktan başka bir işe yaramazlar; kitabın açıklığını ve akıcılığını yok ederler.

Diğer yandan Cem Eroğul’da, anayasa hukukunun yerleşik kavramlarını da Türkçeleştirme çabası vardır. Bu çaba kanımızca hem *yararsız*, hem de *zararlıdır*:

Yararsızdır; çünkü bir bilim dalının kullandığı kavramları öğrenmek için, o bilim dalını öğrenmek gerekir. O nedenle birtakım teknik terimlerin Türkçeleştirilmesi, onları öğrenmek zorunda olanlara bir yarar sağlamaz. Türkçeleştirildi diye kavramın teknik olarak öğrenilmesi zorunluluğu ortadan kalkmaz. Örneğin, sosyolojide kullanılan “alienasyon” kavramının ne olduğunu bilmek için sosyoloji öğrenmek gerekir. Bu kavram yerine Türkçe “yabancılaşma” kelimesi kullanılınca bu kavram öğrenilmiş olmuyor. Bu nedenle anayasa hukukunda olan bazı yabancı kavramların Türkçeleştirilmesi, o kavramları öğrenmekle yükümlü olan öğrencilere bir pratik yarar sağlamaz.

Zararlıdır; çünkü bilim standart terimlere ihtiyaç duyar. Bu terimler teknik terimlerdir. Anlamları sabittir. O alanın uzmanlarınca bilinirler. Anayasa hukuku kavramlarının Türkçeleştirilmeye çalışılması, bizatihi anayasa hukukunun terminolojisini yıkar. Bundan ise en başta anayasa hukuku bilimi zarar zarar görür.

Bu nedenlerle, Eroğul’un kullandığı, federasyon anlamında “birleşik devlet”, konfederasyon anlamında “devletler topluluğu”, diktatörlük anlamında “buyurganlık”, laiklik anlamında “yercillik”, adem-i merkezîleştirme anlamında “özeksizleştirme” kavramları eleştiriye

açıktır. Kaldı ki, eğer dilde sadeleşmenin bir amacı kolay anlaşılmayı sağlamak ise, yukarıdaki kavram çiftlerinden kolay anlaşılana, herhalde öz Türkçe olan ikinciler değil, yabancı kökenli olan birincilerdir.

Eroğul'un kitabına geri dönelim: Kitap 13x19 cm boyutundadır. Beşinci baskısı 319 sayfadır. Kitabın 1995 baskısının iç kapağında "Ders Notu" ibaresi vardır. Kitabın gerek 1995, gerek 1997 baskısında bulunan "önsöz", bu kitabın bir "ders notu" olduğu açıkça ve birçok defa belirtilmektedir. Keza "önsöz"de, bu ders notunun "sınavlara yetiştirme kaygısıyla" dar bir zamanda kaleme alındığı da vurgulanmaktadır¹¹⁰.

Kitapta bilimsel yazma kurallarına uyulmamıştır. Verilen bilgilerin yapılan alıntılarının kaynağı gösterilmemiştir. Dipnot, sonnot, yahut bir başka usülle kaynak gösterilmemiştir. Kitabın sonunda bir bibliyografya yoktur. Kitabın sonuna yedi eserden oluşan bir "Seçme Kaynakça" konulmuştur. Ancak bu kaynakça, kitabın hazırlanmasında yararlanılan eserler anlamında bir kaynakça değil, öğrencilerin yararlanması için tavsiye edilen "okuma listesi" anlamında bir kaynakçadır. Kaynakça listesinde yazarların akademik unvanlarının da verilmesi Cem Eroğul'un ciddîyetiyle bağdaşmayacak bir biçim hatasıdır.

Şüphesiz yazar, bu eleştirilere karşı, kitabının bir "ders notu" olduğu savunmasını yapabilir. Ancak bu bir "teksir" değildir. Usûlüne göre yayınlanmış ve genel dağıtım yapılmış bir kitaptır. Üstelik dört yılda beş baskı yapmak gibi istisnâ bir başarıya ulaşmış bir kitaptır. Sadece A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi kitap satış bürosunda bulunabilecek bir ders malzemesi değildir. Yazar bu haliyle okuyucunun karşısına çıktığına göre, eleştirileri göğüslemek zorundadır. Yukarıda da bir vesileyle belirttiğimiz gibi Türk doktrini bu "ders notları" tuzağına düşmüştür. Yazarlar kitap yazmakta, üstelik bu kitaplar birçok baskı yapmakta, ancak yazarlar bu kitaplarda bilimsel yazma kurallarına uymadıklarından, eleştirilerden kurtulmak üzere kitaplarını "ders notu" olarak nitelendirmektedirler. Eğer bu "ders notları" bir yana bırakılırsa Türkiye'de yazılmış anayasa hukuku kitabı üçü dördü geçmeyecektir. Kanımca, bu şekilde "ders notu" ibaresinin kitaplara eklenmesi, bu kitapların yazarlarını bilimsel yazma kurallarına uyma

110. *Ibid.*

yükümlülüğünden kurtarmaz. Eğer gerçekten yazarın tek kaygısı, öğrencilerin sınavlarda çalışmaları için ellerine bir ders notu sağlamak ise, bu teksir biçiminde olmalı ve fakülte içinde kalmalı, genel dağıtımı yapılmamalıdır. “Ders notu” çıkarmak, “ders kitabı (*manuel*)” yazmaya engel değildir ve bir ders kitabında da bilimsel yazma usûllerine uyulmalıdır.

Şimdi kitabın plânını inceleyelim. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. “Kavramsal Çerçeve” başlığını taşıyan birinci bölümde, siyaset, devlet, siyasal dizge (sistem), siyasal düzen, anayasa ve anatüze (anayasa hukuku) gibi, daha ziyade anayasa hukukunun genel esasları konuları incelenmektedir. İkinci bölüm ise örnek siyasal düzenlere ayrılmıştır. Bu bölümde demokratik düzenler (İngiltere, Amerika, Fransa), faşist düzenler (İtalya, Almanya, İspanya) incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca sosyalist düzenler ile az gelişmiş ülke düzenleri de araştırılmaktadır. Üçüncü bölüm, Osmanlı-Türk anayasal gelişmelerine tahsis edilmiştir. Dördüncü bölümde ise yürürlükteki anayasal düzen incelenmektedir. Kanımızca Eroğul’un plânı oldukça tutarlıdır ve esas itibarıyla, anayasa hukukunun genel esasları - Türk anayasa hukuku şeklinde yapılan klâsik ayrıma uygundur. Plânı bakımından Eroğul da yukarıda “Ankara ekolü” olarak isimlendirdiğimiz çevrenin içinde kalmaktadır.

Son olarak da kitabın yaklaşım biçimine değinelim. Yukarıda çeşitli defalar eleştirdiğimiz “yöntem bağdaştırmacılığı (*syncrétisme*)”nın Eroğul’da da görüldüğünü belirtmek gerekir. Yazara göre,

“*tüzel açı* ile yetinmemek, siyasal olaylara toplumbilim yöntemleriyle de bakmak zorunludur. Toplum bilimlerinin konumuzu ilgilendiren dalı siyaset bilimidir. Öyleyse, tüzel açının yanı sıra, *siyasalbilim açısını* da kullanmak gerekir. Üstelik, bunlar da yetmez. Her siyasal ve tüzel oluşum, bir toplumsal *gelişimin* ürünüdür. Bu gelişim çizgisi, hiç değilse kabaca bilinmeden, bugünkü olguları ve kurumları anlamak olanaksızdır. Onun içindir ki, tüzel ve siyasal açıların yanında bir de *tarihsel açıya* gereksinim vardır. İşte bütün bu nedenlerden dolayı, anatüze dersinde, tüzel, siyasal ve tarihsel açıların *üçünü* de kullanma zorunluluğu ile karşı karşıya kalırız”¹¹¹.

Görüldüğü gibi yazar açıkça anayasa hukukunda, hukuk, siyasal bilim ve tarih açılarının birlikte kullanılmasını önermektedir. Kanımızca yazarın bu tavrı yukarıda açıkladığımız nedenlerle yanlıştır¹¹².

Profesör Eroğul'un anayasa hukuku ile ilgili bir kitabı daha vardır: *Çağdaş Devlet Düzenleri*¹¹³. Yazar bu kitabını, *Anatüzeeye Giriş* isimli kitabının birinci ana bölümünde verilen temel çerçeveye oturuyor. *Çağdaş Devlet Düzenleri*'nde İngiltere, Amerika ve Fransa örnekleri işleniyor. Önsözde bu kitabın da bir "ders notu" olduğu belirtiliyor. Kitapta bilimsel yazama usûllerine uyulmamıştır. Verilen bilgilerin, yapılan alıntıların kaynağı, ne dipnot, ne sonnot, ne de bir başka usûlle gösterilmiştir. Yabancı siyasal rejimlerin incelendiği 180 sayfalık kitapta geniş bir bibliyografya olması beklenirken 10 eseri içeren bir "yararlanılan kaynaklar" listesi vardır.

Anatüzeeye Giriş ve *Çağdaş Devlet Düzenleri* kitaplarında Cem Eroğul'un kendisinden beklenen düzeyi tutturamadığını üzülen gözlemlemek gerekir. Yazar, 1974'te *Anayasayı Değiştirme Sorunu*¹¹⁴ isimli çalışmasını yayınlamıştır. Kanımızca bu çalışma Türk anayasa hukuku doktrininde yazılan en iyi monografidir ve hâlâ bunun üzerine çıkılabilecek değildir. Eğer bu monografi İngilizce veya Fransızca kaleme alınsaydı, yeryüzünün belli başlı dillerine çevrilir, birçok batı üniversitesinde o konuda temel kitap olarak kullanılırdı. 1970'li yıllarda böylesine başarılı olan bir yazarın, 1990'lı yıllarda sıradan kitaplar yayınlaması Türk anayasa hukuku doktrini açısından üzücüdür.

Cem Eroğul'un *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

6. Yavuz Sabuncu

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Yavuz Sabuncu'nun, *Anayasaya Giriş* başlığını taşıyan bir kitabı vardır. Bu kitabın 1997 yılı baskının "genişletilmiş beşinci

112. Bkz. *supra*, s.159-162.

113. Cem Eroğul, *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1996.

114. Cem Eroğul, *Anayasayı Değiştirme Sorunu: Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1974.

bası” olduğu belirtilmiştir¹¹⁵. İlk baskısının ne zaman yapıldığını tespit edemedik. Elimizde bu kitabın bir de 1995 baskısı vardır. Bu baskının kitabın kaçınıcı baskısı olduğu belirtilmemiştir. O halde, 1995 baskısının birinci baskı olduğu düşünülebilir.

Kanımızca, kitaba başlık olarak, “Anayasaya Giriş” değil, âdet olduğu üzere “Anayasa Hukukuna Giriş” ismi verilmeliydi. Yukarıda Mümtaz Soysal’a ilişkin olarak “anayasaya giriş” terimi hakkındaki yaptığımız eleştiriyi burada da tekrarlarız. Öğretilen şey, “anayasa” değil, “anayasa hukuku”dur. “Anayasa”, “anayasa hukuku”nun kendisi değil, konusudur. O halde bu disiplin için yazılmış bir ders kitabına “anayasaya giriş” ismi verilemez.

Kitap 13,5x19,5 cm boyutundadır ve asıl metni 1997 baskısında 210 sayfadır. Kitabın 1995 baskısının iç kapağında “Ders Notları” ibaresi vardır. Keza 1995 baskısının “sunuş”unda da, “elinizdeki kitapçık Siyasal Bilgiler Fakültesi birinci sınıfında okutulan ‘Anayasa Hukukuna Giriş’ dersi öğrencileri için hazırlanmış ders notlarıdır” denmektedir. Keza 1995 baskısının sunuşunun her paragrafında bu çalışmadan bir “ders notu” olarak bahsedilmiştir.

Buna karşılık kitabın 1997 baskısının sunuşunda bu “ders notu” ibaresi çıkarılmış, yerine “çalışma” ve “kitap” ibareleri kullanılmıştır. Sabuncu’nun kitabının beşinci baskısını artık bir ders notu olarak görmek mümkün değildir.

Zaten, 1995 baskısında da, Yavuz Sabuncu, kitabını “ders notu” olarak niteliyorsa da, diğer “ders notu” yazarlarından farklı olarak, bilimsel yazma kurallarına uymakta, yaptığı alıntılarda kaynak göstermekteydi. Yazarın kitabını, “ders notu” olarak niteleyip, kaynak gösterme sorumluluğundan kaçmadığının altını özenle çizmek gerekir. Aynı husus, 1997 baskısında da devam etmiştir. Yazar yaptığı alıntılarının kaynağını usûlüne uygun olarak göstermektedir. Atıflar bağlaç yöntemi¹¹⁶ (metin içinde parantez arasında, yazarın soyadı, yayın yılı, sayfa numarasının verilmesi ve bibliyografyada tüm kaynakların yazarların soyadı sırasına göre gösterilmesi) ile verilmiştir. Kanımızca bu atıf usûlü hukuk literatürü için uygun değildir. Bu hu-

115. Yavuz Sabuncu, *Anayasaya Giriş*, Ankara, İmaj Yayıncılık, Genişletilmiş Beşinci Baskı, 1997 (Asıl metin 210 sayfa. Kitapta ek olarak 1982 Anayasa verilmiştir).

116. Dinler, *op. cit.*, s.130-133; Seyidoğlu, *op. cit.*, s.139-141.

susu yukarıda yedinci bölümde açıkladığımız için¹¹⁷, burada buna tekrar değinmiyoruz.

Yavuz Sabuncu'nun kitabının plânı incelendiğinde eserinin bir Türk anayasa hukuku kitabı niteliğinde olduğu görülmektedir. Kitabı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1982 Anayasasına göre, Türkiye Cumhuriyetinin ulusal devlet, hukuk devleti, demokratik devlet, laik devlet, sosyal devlet gibi nitelikleri incelenmektedir. Kitabın ikinci bölümünde ise 1982 Anayasasına göre, devlet sistemi (yasama, yürütme ve yargı) açıklanmaktadır. Kitapta genel olarak pozitif hukuk yaklaşımı hâkimdir.

Yavuz Sabuncu'nun *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

7. Mustafa Erdoğan

Hacettepe Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Mustafa Erdoğan'ın 1996'da yayınladığı kitabı *Anayasal Demokrasi* başlığını taşıyor¹¹⁸. Kitap her ne kadar bu başlığı taşıyorsa da bir “anayasa hukuku” kitabıdır.

Birçok farklı yönü olmakla birlikte, plânı itibarıyla kitap bir klâsik anayasa hukuku kitabına büyük ölçüde benzemektedir. Beş bölümden oluşan kitapta sırasıyla şu konular işlenmektedir: Anayasa ve anayasacılık, anayasanın üstünlüğü ve hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı teorisi ve devletin örgütlenmesi (özellikle kuvvetler ayrılığı açısından hükümet sistemleri), insan hakları öğretisi, demokrasi ve eleştirileri. Konuları açısından Erdoğan'ın kitabı bir “anayasa hukukunun genel esasları” kitabı olarak görülebilir.

Konularına yaklaşım biçimi itibarıyla yukarıda eleştirdiğimiz “yöntem bağdaştırmacılığı” Mustafa Erdoğan'da da vardır.

Yazara göre, anayasa hukuku dersinin

“bir hukuk fakültesinde okutulması ile bir iktisadî-idarî bilimler fakültesinde okutulması arasında hem yöntem, hem bakış açısı, hem de içerik bakımından önemli farklılıklar olacaktır. Benim durumumda olan hocaların [iktisadî ve idarî bilimler fakültesinde anayasa hukuku

117. Bkz. *supra*, s.124.

118. Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, 225 s.

dersi veren hocaları kastediyor] bu dersi herşeyden önce, teknik hukuk yöntemine bağlı kalmaktan çok inter-disipliner bir biçimde işlemleri gerekiyor. Bu şüphesiz ‘anayasa hukuku’ dersinin hukuk formasyonunu gerektirmediğini değil, aksine teknik hukukçuların fonksiyonunun genel bir sosyal bilim nosyonuyla tamamlanması gerektiğini ifade ediyor. Bu şekilde kavranan bir ‘anayasa hukuku’nda hâkim olması gereken bakış açısı, öğrenciye aynı zamanda sosyal bilim ve siyaset teorisi nosyonunu kazandırmaya da yönelik olmalıdır”¹¹⁹.

Yukarıdaki alıntıda iki iddia vardır. Bunlardan *birincisi* anayasa hukuku dersinin hukuk fakültelerinde okutulması ile iktisadî ve idarî bilimler fakültelerinde okutulması arasında yöntem, bakış açısı ve içerik farkının olması gerektiği iddiasıdır. Bu iddia masum ve makul bir iddia gibi görünüyorsa da kanımca kabul edilmesine imkân yoktur. Bir bilim dalının okutulduğu fakülteye göre yöntem ve içerik değiştirmesi gerektiği düşünülemez. Dahası böyle bir gereklilik olsa dahi, özü bozulmadıkça o bilim dalının yöntem ve içeriğinin değiştirilmesi de mümkün değildir. Şüphesiz iktisadî ve idarî bilimler fakültelerinde anayasa hukuku dersinin okutulmasının gerekip gerekmediği sorunu ayrıca tartışılabilir. Anayasa hukuku dersi gereksiz görülüyor veya hukuk formasyonu olmayan öğrencilere anayasa hukuku öğretilmiyorsa, bu ders bu fakültelerden kaldırılabilir. Ancak bu ders, bu fakültelerde kaldığı sürece okutulması gereken şey anayasa hukukudur. Bu hukuk dalının yöntemi ise saf hukuk yöntemidir.

Yazarın *ikinci iddiası* ise teknik hukukçuların fonksiyonunun genel bir sosyal bilim nosyonuyla tamamlanması gerektiği iddiasıdır. Yazara göre bu şekilde anlaşılan “anayasa hukuku”nda “hâkim olması gereken bakış açısı, öğrenciye aynı zamanda sosyal bilim ve siyaset teorisi nosyonunu kazandırmaya da yönelik olmalıdır”¹²⁰. Şüphesiz ki gerek hukuk fakültesi, gerek iktisadî ve idarî bilimler fakültesi öğrencilerinin sosyal bilim ve siyaset teorisi nosyonunu kazanmaları arzu edilir. Ancak bunu sağlayacak olan ders anayasa hukuku dersi değil, iktisadî ve idarî bilimler fakültelerinde okutulan sosyal bilimlerde yöntem, siyasal bilim, siyasal düşünceler tarihi dersleridir. Hukuk fakültelerinde bu konuda ayrı bir ders yoksa, bunun eksikliğini giderecek olan ders herhalde anayasa hukuku dersi değildir. Bu konuda belki hukuk fakültelerinde ayrı bir dersin ihdas edilmesi veya

119. *Ibid.*, önsöz.

120. *Ibid.*

hukuka giriş derslerinin bu fonksiyonu üstlenmeleri gerektiği düşünülebilir. Ama her halükârda kendi tekniğinden, kendi yönteminden, kendi “saflığından” gönüllü fedakarlıkta bulunacak olan ders, anayasa hukuku dersi olmamalıdır.

Özetle Mustafa Erdoğan’da pragmatist ve pedagojik nedenlerle de olsa mevcut olan *syncrétiste* yaklaşımı reddediyoruz. Biz, gerek hukuk fakülteleri, gerekse iktisadî ve idarî bilimler fakülteleri için, yukarıda onbirinci bölümde açıkladığımız gibi “saf” bir anayasa hukukundan yanayız.

Yaklaşım biçimi ayrık tutulursa, Mustafa Erdoğan’ın kitabının birçok bakımdan övgüye değer, Türk anayasa hukuku literatüründe kendine has bir yer edinen, Türk anayasa hukuku doktrinine önemli bir katkıda bulunan bir eser olduğunu düşünüyoruz.

Erdoğan’ın kitabında bir kere bilimsel yazma kurallarına uyulmuştur. Yukarıda eleştirdiğimiz yazarların aksine, Erdoğan, “elinizde tuttuğunuz kitap bir ‘ders kitabı’dır, veya ‘ders notu’dur” deyip kaynak gösterme yükümlüğünden sıyrılmamıştır. Doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı her alıntının kaynağını göstermiştir. Kullandığı usûl, dipnot veya sonnot usûlü değil, metin içinde, parantez arasında kaynak gösterme usûlüdür. Bu usûl hakkındaki kişisel tercihimizi ve eleştirimizi yukarıda yedinci bölümde¹²¹ belirtmiştik. Onun için tekrarlamıyoruz. Zaten mühim olan kaynakların şu ya da bu usûlle gösterilmiş olmasıdır. Yazarın kaynakları incelendiğinde, kaynakların sayı ve çeşitlilik bakımından zengin olduğu görülmektedir. Diğer yandan, kaynakların birçoğunun çok yeni olduğu ve yazarın yerli ve yabancı siyasal teoriyi yakından izlediği anlaşılmaktadır.

Yazarın liberal bir bakış açısına sahip olduğu bilinmektedir. Erdoğan’ın özellikle Hayek’in teorisinden yararlandığı ve bu teoriyi anayasa hukukunun birçok temel sorununa başarıyla uyguladığı gözlemlenmektedir.

Anayasal Demokrasi ve yazarın *Liberal Toplum, Liberal Siyaset* isimli eseri¹²² birlikte değerlendirildiğinde, Mustafa Erdoğan’ın özgürlük, adalet, insan hakları, demokrasi gibi anayasa hukukunu doğ-

121. Bkz. *supra*, s.124.

122. Mustafa Erdoğan, *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, Ankara, Siyasal Kitabevi, Yenilenmiş İkinci Baskı, 1998.

rudan ve dolaylı olarak ilgilendiren birçok konuda Türk doktrininin çoğunluğundan hayli farklı düşündüğü ortaya çıkmaktadır. Yazarın yaptığı eleştiriler ve kullandığı argümanlar kanımca Türk anayasa hukuku doktrinine önemli bir yenilik getirmiştir.

Mustafa Erdoğan'ın *Liberal Toplum, Liberal Siyaset* isimli kitabında yer verdiği insan hakları ve demokrasiyle ilgili birçok konuyu *Anayasal Demokrasi* başlıklı kitabına almasını ve önsözde “bir son değil, bir başlangıç”¹²³ olduğunu belirttiği kitabını çok daha genişletmesini ve özellikle Türk anayasa düzeninin gelişimini ve 1982 Anayasasına göre devlet sistemini de acilen kitabına ilave etmesini diliyoruz.

Yaklaşım biçimine ilişkin yönelttiğimiz eleştiriler saklı kalmak kaydıyla, Mustafa Erdoğan'ın Türk anayasa hukukuna önemli ve orijinal bir katkıda bulunduğunu düşünüyoruz. İleride kendisinin çok daha önemli eserler vereceğini tahmin ediyoruz. Mustafa Erdoğan daha şimdiden Türk anayasa hukuku doktrininde “liberal” olarak isimlendirebileceğimiz bir akımın öncülüğünü yapmaktadır. Kanımızca, bu akımın üzerinde kök salabileceği ve yeşerebileceği bir zemin Türkiye’de oluşmaktadır. Mustafa Erdoğan muhtemelen ileride Türk anayasa hukuku doktrininde hâkim olacak büyük akımlardan birinin en önemli temsilcisi olmaya adaydır.

Bu arada not edelim ki, Mustafa Erdoğan'ın gittikçe güncel siyasetle daha yakından ilgilendiği ve günlük politikayla ilgili yazılar yazdığı görülmektedir. Yazarın gazete yazılarını topladığı iki de kitabı vardır¹²⁴. Kanımızca, güncel siyasî tartışmalar bilimi bir araç konumuna indirgemektedir. Bilimin yapılacağı yer, gazeteler ve televizyon ekranları değil, bilimsel dergilerdir. Bu konuya ayrıca aşağıda genel olarak tekrar değineceğiz.

Mustafa Erdoğan'ın *Social Sciences Citation Index* (1996-1999)'te aldığı atıf sayısı 0 (sıfır) dır.

123. Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, *op. cit.*, önsöz.

124. Mustafa Erdoğan, *Demokrasi, Laiklik ve Resmî İdeoloji*, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu, 1995; Mustafa Erdoğan, *Rejim Sorunu*, Ankara, Vadi Yayınları, 1997.

C. İZMİR

Ankara’da bulunan üniversitelerin öğretim üyelerinin yazdıkları anayasa hukuku kitaplarını incelemiş bulunuyoruz. Şimdi İzmir’de bulunan öğretim üyelerinin yazdıkları kitapları göreceğiz. İnceleyeceğimiz üç kitap vardır. Üçü de Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından yazılmıştır.

1. Özkan Tikveş

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Özkan Tikveş’in 1982’de yayınlanan kitabı *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku* ismini taşımaktadır¹²⁵.

Kitabın ilk dikkati çeken özelliği hacmidir. Kitap 528 sayfa olmasına rağmen kullanılan karakterler fevkalâde küçüktür. 11 veya 12 punto *times* karakterleriyle dizilmiş olsa kitabın 1000 küsur sayfa tutacağı rahatlıkla söylenebilir. Kitabın sayfa düzeni çok kötüdür. Baskı kalitesi bozuktur. Harfler yer yer aşırı derecede koyu, yer yer siliktir. Birçok yer okunamayacak derecede kötü basılmıştır. Keza bizim elimizde bulunan nüshanın 2, 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15’inci sayfaları boştur.

Kitap korkunç derecede ayrıntılıdır. Kitapta sadece anayasa hukukuna ilişkin değil, birçok hukuk dalına ilişkin teferruatlı bilgiler vardır.

Kitap beş kısımdan oluşmuştur. Birinci kısmın ilk 72 sayfası tamamıyla bir hukuka giriş kitabı görünümündedir. Bu kısımda incelenen başlıca konular şunlardır: Düzen kavramı, hukuk kavramı, toplumsal düzen kuralları çeşitleri, adalet, hukukun dallara ayrılması ve kitle haberleşme hukuku ve kalkınma hukukuna kadar varan bir hukukun dalları ayrımı, hukukun kaynağı konusunda teoriler, hukuk çevreleri, hukukun biçimsel kaynakları, kanunlaştırma, kanunların nitelikleri, kanunların yer ve zaman bakımından uygulanması, yorum türleri, yorum yöntemleri, örf ve âdet hukuku, yargı içtihatları, bilimsel içtihatlar. Görüldüğü gibi bir hukuka giriş dersinin tüm konuları vardır ve dahası bu konular birçok hukuka giriş kitabından daha ayrıntılı olarak işlenmiştir. Aslında Tikveş de kitabının hacminin ne

125. Özkan Tikveş, *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1982, 528 s.

derece büyük olduğunun farkındadır ve bu nedenle kitabının “sunuş” kısmında, kitabının amacının öğrencilerin “gerek anayasa hukukunu ve gerekse *öteki hukuk derslerini* izleyebilmelerine yardımcı olmak” olduğunu belirtmektedir¹²⁶. Böylece Tikveş’in kitabının sadece anayasa hukuku için değil, “öteki hukuk dersleri” için de yazılmış bir anayasa hukuku kitabı olmak gibi benzeri görülmemiş bir özelliği vardır.

Bu “hukuka giriş” kısmı bittiğinde yazar, “anayasa hukukunun temel kavram ve kurumlarını” incelemektedir. Bu kısımda incelediği konular şunlardır: Devlet ve hükûmet şekilleri, hukuk devleti, siyasî iktidar ve egemenlik, haklar ve hürriyetler, parlâmento, siyasal partiler, baskı grupları, kamuoyu, kitle haberleşmesi vb. Görüldüğü gibi bu kısımda yazarın işlediği konuların çoğunluğu, anayasa hukukunun genel esasları konularıdır. Yazarın sadece hukuk konularına değil, siyasal partiler, baskı grupları, kamuoyu gibi siyasal bilim konularına da işlediğini eklemek gerekir.

“Türk anayasa hukukunun gelişimi” başlığını taşıyan *ikinci kısımda* Özkan Tikveş, Orta Asya’dan 11 Eylül 1980 tarihine kadar Türk devletlerinin anayasal sistemini incelemiştir. Profesör Tikveş *üçüncü kısımda* Türkiye’nin anayasal gelişmesini tekrar ve ayrıntılı olarak incelemektedir. “Anayasa müesseseleri ile ilgili bilimsel görüşler” başlığını taşıyan *dördüncü kısımda* Sofistlerden İbni Haldun’a, Machivelli’den Rousseau’ya, Wilhelm von Humboldt’tan John Stuart Mill’e kadar değişik filozofların siyasî düşüncelerini incelemiştir. Bu bölüm başlı başına bir “siyasal düşünceler tarihi” kitabı, yahut bir “umumî amme hukuku” kitabı olmaya adaydır. Nihayet *beşinci bölümde* yazar, anayasa yargısını incelemiştir. Bu kısım da oldukça mufassaldır. Anayasa yargısı kavramının tarihî gelişimini, çeşitli ülkelerdeki anayasa yargısı kavramının gelişimini ve mukayeseli hukukta anayasa mahkemelerini incelemiştir. Yazar Almanya’da federe devletlerdeki anayasa mahkemelerini de işlemeyi ihmal etmemiştir. Türkiye’de anayasa yargısını ise Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davalarında kullanılacak dilekçe örneklerine kadar incelemiştir. Keza bu bölümde yazar siyasî partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından denetimini de işlemektedir. Bu haliyle Tikveş’in ki-

126. *Ibid.*, sunuş. İtalikler bize ait.

tabındaki bu kısım, hâlâ Türk doktrininde anayasa yargısı üzerine en ayrıntılı çalışmalarından biri durumundadır.

Özkan Tikveş'in kitabı bilimsel yazma kurallarına uygundur. Yazar alıntılarının kaynağını dipnotlarda göstermektedir. Ayrıca kitapta geniş bibliyografyalar vardır. Bir kere kitabın başında dokuz sayfalık bir genel bibliyografya vardır. Burada ortalama 300 küsur kaynak vardır. Keza kitabın kısımlarının ve bölümlerinin sonunda da oldukça zengin özel bibliyografyalar vardır. Yazarın bibliyografya konusunda gösterdiği emek takdire şayandır. Keza yazarın bu büyüklükteki bir eseri meydana getirmesinde gösterdiği azmin ve disiplinin altını çizmek gerekir. Özkan Tikveş'in eseri Türk anayasa hukuku doktrininde yazılmış en kapsamlı eserdir ve muhtemelen daha uzun süre de öyle kalacaktır. Aranılan birçok konu hakkında bilgi bulunabilir. Keza üzerinde çalışılan konu hakkındaki kaynakların bibliyografik künyelerine de Tikveş'in kitabından ulaşılabilir. Bu açılarından Özkan Tikveş'in Türk anayasa hukuku doktrinine yaptığı katkı ortadadır.

Ancak, yazarın kendine has bir sistem kurduğunu, doktrine orijinal bir katkıda bulunduğunu söylemek mümkün değildir. İşlediği her konu, o konuda klâsik bilgilerin aktarılmasından ibarettir. Keza yazarda, kendine has bir akıl yürütme, tartışma genellikle yoktur.

Türk anayasa hukuku literatüründe pek atıf almayan, biraz da görmezden gelinen Tikveş'in kitabı, kanımızca ün kazanmış birçok anayasa hukuku kitabından, okuyucular ve araştırmacılar için daha yararlıdır. İçerdiği zengin bibliyografik malzeme, her konu hakkında bilgi bulunabilmesi gibi özellikleri dikkate alındığında Tikveş'in *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*'nun değeri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

2. Fevzi Demir

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Fevzi Demir'in ilk baskısı 1984'te, beşinci ve

son baskısı ise 1998’de yapılan kitabı, *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku* başlığını taşımaktadır¹²⁷.

Kitabın plânı Ankara ekolü tarafından yapılan anayasa hukukunun genel esasları ve Türk anayasa hukuku şeklindeki ayrıma uygundur. Kitabın anayasa hukukunun genel esasları olarak nitelendirilebilecek kısmında yazar, anayasa, devlet, demokrasi, hükûmet sistemleri, siyasal partiler, seçim sistemleri gibi konuları işlemektedir. “Türk anayasa hukuku” kısmı olarak nitelendirilebilecek diğer kısımda ise Türk anayasa hukukunun tarihsel gelişimini ve 1982 Anayasasına göre anayasa düzenini incelemektedir.

Siyasal partilerin incelendiği bölüm bir yana bırakılırsa yazarın klâsik teorinin hukukî yaklaşım tarzını benimsediği söylenebilir.

Fevzi Demir de, önsözde kitabını bir “ders notu” olarak nitelendirmektedir. Yukarıda da çeşitli defalar belirttiğimiz gibi, beş baskı yapan genel dağıtımı yapılan bir kitabın “ders notu” olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. “Ders notu” teksir şeklinde olur ve kullanılan fakültenin sınırları içinde kalır. Yazarlar genellikle bilimsel yazma kurallarına uymadıkları için bir mazeret olarak kitaplarının bir ders notu olarak takdim etmektedirler. Fevzi Demir’in kitabında da bilimsel yazma kurallarına uyulmamıştır. Yapılan alıntıların kaynağı ne dipnot, ne sonnot ne de bir başka usûlle gösterilmektedir. Oysa yazarın kitabı baştan sona başka yazarlardan yapılmış alıntılarla doludur. Özellikle kitabın “anayasa, devlet, demokrasi” başlıklı birinci bölümünün aşağı yukarı tamamı İlhan Arsel, Hüseyin Nail Kubalı gibi yazarlardan aktarılmıştır. Örneğin¹²⁸ monarşi konusunda Fevzi Demir, İlhan Arsel’i kaynak göstermeden adım adım kopyalamaktadır¹²⁹. Aşağıya küçük bir örnek alınmıştır:

127. Fevzi Demir, *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, İzmir, Barış Yayınları, Fekülteler Kitabevi, Beşinci Basım, 1998, 363 s. (Demir, *op. cit.*, şeklindeki atıflar bu baskıyadır).

128. Aslında burada ayrıntılı örnek vermeye bile gerek yoktur. Okuyucu bir eline Demir’in kitabını alıp birinci sayfasını açar, diğer eline de İlhan Arsel’in *Anayasa Hukuku: Demokrasi (op. cit.)* kitabını alıp birinci sayfasını açar; ilk önce Demir’i, sonra Arsel’i okursa, Demir’in Arsel’i kaynak göstermeden nasıl satır satır kopyaladığı hemen görülecektir.

129. Demir, *op. cit.*, s.31-37 ile Arsel, *Anayasa Hukuku, op. cit.*, s.37-43’de yer alan paragraflar karşılaştırılabilir.

<p>Arsel, <i>Anayasa Hukuku, op. cit., s.39:</i></p> <p>Seçimli Monarşi, ender görülen bir monarşi nev'idir ve umumîyetle İrsî monarşiden doğar ve İrsî Monarşiyle inkılâp eder. Seçimli Monarşi nev'ine, ya tahta irsen çıkacak bir kimsenin bulunmaması, veya tahta muayyen şartları haiz bir hanedanın getirilmek istenmesi, veyahut tahta geçecek müteaddit kimselerin bulunması hallerinde rastlanır.</p> <p>Meselâ İngiltere'de, 1689 tarihinde Orange Prensi, William III olarak tahta getirilmiştir. 1701 tarihli kanunla, Marie'nin çocuk bırakmaması halinde tahta Anne'in getirileceği tespit edilmiş ve filhakika Anne 1702 tarihinde tahta çıkmıştı.</p> <p>Berlin anlaşmasından sonra Bulgaristan, Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmakla, kendisine bir kral seçmiştir. Keza Romanya'da da aynı şey olmuştur.</p>	<p>Demir, <i>op. cit., s.35:</i></p> <p>Seçimli monarşi, ender görülen bir monarşi biçimidir ve genellikle irsî monarşiden doğar veya irsî monarşinin yerine geçer. Seçimli monarşiye ya tahta irsen çıkacak bir kimsenin bulunmaması veya tahta belirli koşulları taşıyan bir hanedanın getirilmek istenmesi ya da tahta geçecek birden çok adayın bulunması durumunda rastlanır. Örneğin, İngiltere'de, 1689 tarihinde Orange Prensi, William III adıyla tahta getirilmiştir. 1701 tarihli bir yasayla, Marie'nin çocuk bırakmaması halinde tahta Anne'in getirileceği belirtilmiş; gerçekten Anne 1702 tarihinde tahta çıkmıştır. Berlin Anlaşmasından sonra Bulgaristan, Osmanlı egemenliğinden ayrılınca kendisine bir kral seçmiştir. Romanya'da da böyle olmuştur.</p>
---	--

Görüldüğü gibi Demir bu alıntıyı Arsel'den aynen yapmaktadır. Alıntılarda sadece bazı kelimeler günümüz Türkçesine aktarılmaktadır. Diğer bazı kelimelerde ise yanlışlıklar yapılmaktadır. Örneğin Arsel'in doğru olarak kullandığı "İrsî" kelimesini Demir yanlış olarak "İrsî" olarak aktarmaktadır. Arsel, Kraliçe *Mary*'nin adını Fransızca olarak *Marie* şeklinde yazmaktadır. Aynı yanlışın Fevzi Demir'de de bulunması ilginçtir. Demir'in yaptığı alıntılar, tırnak içinde veya girinti olarak verilmesini gerektirecek derece doğrudandır. Bu usûle uyulmaması bir yana, Demir, Arsel'e tek bir atf dahi yapmaktadır. Demir, Arsel'i ne alıntılanan paragrafların sonunda, ne sayfanın altında, ne de bölümün sonunda kaynak olarak göstermektedir. Demir'in Arsel'den yaptığı aktarmalar "intihal (*plagiat*)" düzeyindedir.

Bu husus göstermektedir ki, modern anayasacılarımızdan bir kısmı, bırakınız Türk anayasa hukuku doktrine orijinal katkıda bulunmayı, zaten düzeyi yetersiz olan Türk klâsik doktrininden "nakilcilik" yapmakla yetinmektedir. Üstelik bu nakilcilik yapılırken kaynak gösterme usûllerine de uyulmamaktadır. Başgil, Kubalı, Arsel ve Esen gibi, klâsik anayasa hukukçuları, Fransız doktrininden nakilci-

lik yapıyordu. Onların çoğunluğu da atıf kurallarına uymuyordu. Modern Türk doktrininin *bir kısmı*, bu işi daha da ileri götürmüş durumda. Artık yabancı kitaplara bakmak zahmetine de girmiyor; Türkçe eski kitaplara bakıp onlardan naklediyor ve bunu yaparken de en ufak bir bilimsel dürüstlük kaygısı taşıyorlar. Üstelik sadece bir-iki paragraf değil, sayfalar süren konular olduğu gibi bir başka kitaptan alınıyor. Bu yapılırken de, ne nakledilen cümlelerin sonunda, ne paragrafın sonunda, ne sayfanın altında, ne de bölümün sonunda kaynak gösteriliyor!

3. Zafer Gören

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Zafer Gören'in *Anayasa Hukukuna Giriş* isimli kitabı 1997 yılında yayınlanmıştır¹³⁰.

Profesör Gören'in kitabında alışkın olmadığımız bir sayfa düzeni vardır. Paragrafların başlangıcında sol marjdan verilmesi âdet olan satır başı aralığı verilmemiştir. Bu, kitabın okunuşunu güçleştirmektedir. Kitabın 220-345 sayfaları arasında numaralandırma hatası vardır. Tek numaralar sağ, çift numaralar sol sayfalarda bulunması gerekirken, anılan sayfalar arasında bunun tam tersi yapılmıştır. Keza her bölümün sonunda verilen "literatür" başlığı altındaki kaynaklar listesinin bulunduğu sayfalar numaralandırılmamıştır. Örneğin ikinci bölüm 24'üncü sayfada bitmekte, izleyen numarasız 25'inci sayfada "literatür" yer almakta, onun arkasında numarasız ve boş 26'ncı sayfa yer almaktadır. O halde üçüncü bölüm 27'nci sayfadan başlamalıdır. Oysa üçüncü bölüm kitapta 25'inci sayfadan başlamaktadır. Bu şekilde 14 ayrı yerde numaralandırma hatası yapılmakta ve neticede gerçek sayfa sayısı ile numaralandırılan sayfa sayısı arasında 40 sayfa kadar farklılık oluşmaktadır. Kitabın dizgisinin amatör kişilerce yapıldığı ve yazarının da dizginin son kontrolünü yapmadan "basıla" verdiği tahmin edilebilir.

Zafer Gören'in kitabında bilimsel yazma kurallarına uyulmuştur. Yapılan her alıntının dipnotunda kaynağı gösterilmiştir. Bununla birlikte yazar dipnotu numarasını her sayfada birden başlatmaktadır. Keza, yazar, her sayfanın dipnotlarında daha önceden atıf yapmış

130. Zafer Gören, *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir, Barış Yayınları-Fakülteler Kitabevi, 1997 (Asıl metin 494 s. + 1982 Anayasası metni).

olduğu kitaba atıf yaparken de, *a.g.e., op. cit., Ibid.* gibi kısaltmalar yapmamakta, tekrar kitabın tam künyesini vermektedir. Keza sayfa numarası kısaltmasını da, alışıldığı üzere küçük “s.” şeklinde değil, büyük “S.” şeklinde yapmaktadır. Şüphesiz tüm bu hususlar, nihaî tahlilde yazarın tercihine kalmış hususlardır. Ancak, kanımızca, Türk hukuk literatüründeki yerleşmiş atıf usûllerine olabildiğince uymak, hatta elverdiği ölçüde bu konuda standartlaşmaya gitmekte yarar vardır. Yazarın kullandığı usûl, yerleşik kurallara aykırıdır. Yerleşik atıf usûlüne göre, büyük “S.”, “sayfa”nın değil, “sayı”nın kısaltmasıdır¹³¹.

Yazarın yararlandığı kaynaklar incelendiğinde bunların sayıca zengin ve nitelikli kaynaklar olduğu görülmektedir. Kullandığı kaynakların büyük ölçüde yeni kaynaklar olduğu gözlemlenmektedir. Yazarın Almanca anayasa hukuku literatürünü izlediği ve bu literatüre hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Türk anayasa hukuku doktrininde Alman literatürünü izleyen yazarların pek nadir olduğu hatırlanırsa, yazarın Alman literatürünü Türk okuyucusuna tanıtmalarının değeri kendiliğinden ortaya çıkar. Yazar incelediği konuları genellikle derinlemesine ve ayrıntılarıyla incelemektedir.

Kitabın plânı incelendiğinde, yukarıda Ankara ekolü olarak isimlendirdiğimiz yaklaşıma sadık kalındığı gözlemlenmektedir. Kitap, bir anayasa hukukunun genel esasları kitabı değil, bir Türk anayasa hukuku kitabıdır. Altı sayfalık birinci bölümün dışında incelenen konular tamamen Türk anayasa hukuku konularıdır. Bu nedenle Gören, kitabına “Anayasa Hukukuna Giriş” değil de, “Türk Anayasa Hukukuna Giriş” ismini verseydi, daha yerinde olurdu. Yazar ilk önce Türk anayasa hukukunun tarihsel gelişimini incelemekte, 1982 Anayasası ve Türk anayasa düzenini incelemektedir. Yaklaşım biçimi pozitif hukuk yaklaşımıdır. Kitapta, anayasa yargısı ve temel haklar konularına özel bir ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. Anayasa hukukunun günümüzdeki seyri bakımından bu konulara ağırlık verilmesi yerinde görülebilir.

Zafer Gören’in İlhan Arsel’in *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları* ve Ergun Özbudun’un *Türk Anayasa Hukuku* isimli kitapla-

131. Seyidoğlu, *op. cit.*, s.151; Dinler, *op. cit.*, s.106. Keza Türk Dil Kurumunun *İmlâ Kılavuzu* (Ankara, TDK Yayınları, 1996)’na göre de büyük “S” “sayı”nın kısaltmasıdır (s.82).

rından büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir. Ancak yazar yaptığı doğrudan ya da dolaylı her alıntıda veya esinlendiği her yerde bu yazarları kaynak olarak göstermektedir. Dolayısıyla yazarın bu yazarlardan etkilenmesi tamamen bilimsel dürüstlük ilkeleri çerçevesinde kalmaktadır.

* * *

Böylece bir anayasa hukuku genel eseri yazmış bulunan tüm Türk yazarlarını kısaca görmüş bulunuyoruz. Bunları İstanbul, Ankara ve İzmir olarak üçe ayırdık. Bunların yanında bir Alman hukukçusunun yazdığı bir Türk anayasa hukuku kitabı da vardır.

Bir Alman Türk Anayasa Hukukçusu: Christian Rumpf

Türkçeyi ve Türk hukuk sistemini yakından tanıdığı anlaşılan Christian Rumpf'un 1995'te Ankara'da yayınlanan kitabın adı *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*'tir¹³². Kitabın Almanca aslı, Alman okuyucusuna Türk anayasa hukuku sistemini tanıtmak amacıyla yazılmıştır. Dilimize Burak Oder tarafından çevrilmiştir. Yabancı bir hukukçunun bir Türk anayasa hukuku kitabı yazması birçok bakımından kayda değerdir. Bir yabancı hukukçu gözüyle Türk anayasacılarının kendi disiplinlerine bakması tek kelimeyle heyecan vericidir. Örneğin Türk yazarlarında genellikle, Türkiye'de demokrasi deneyiminin az olduğu, anayasacılık hareketlerimizin yeni olduğu konusunda yerleşik bir kanı vardır. Bu kanının yıkılması için maalesef bir Alman hukukçudan şu satırları okumayı bekledik:

“Anayasa tarihinin ayrıntılı olarak incelenmesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki makropolitik demokrasi kurumlarının, 'Avrupa'da ortaya çıkan benzerlerini sadece birkaç yıl gecikmeyle izlediğini gösterir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Almanya'dan daha fazla 'demokrasi deneyimi' vardır”¹³³.

Rumpf'un kitabı bilimsel yazma kurallarına tamamıyla uygun örnek bir kitaptır. Türk yazarlarının yaptığı alıntılarda kaynak göstermeye üşendikleri bir ortamda yabancı bir yazarın Türkçeyi öğre-

132. Christian Rumpf, *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, Çeviren: Burak Oder, Ankara, 1995. Kitabın ISBN numarası 0975-7218-03-0'dır. Kitapta varsa hangi yayınevi tarafından yayınlandığı ve keza hangi matbaada basıldığı belirtilmemiştir. Ben Ankara'da Turhan Kitabevi (Yüksel Caddesi, Kızılay)'nden aldım. Kitap birinci hamur kağıda basılıdır. Dizgisi ve baskısı kalitelidir.

133. *Ibid.*, s.5.

nip Türk yazarlarının eserlerini dikkatle okuyup, onlardan alıntılıdığı her cümle için kaynağını dipnotlarda göstermesi takdire şayandır. Kitabın aşağı yukarı her sayfasında en az üç dört dipnotu vardır. Kitabın sonunda 500 civarında kaynak içeren 22 sayfalık geniş bir bibliyografya vardır¹³⁴. Ana metni 168 sayfa olan bir kitapta 500 civarında kaynaktan yararlanılması Türk anayasa hukukunda görülmemiş bir şeydir. Üstelik bu kaynakları okuyan, onlara atıf yapan da ana dili Türkçe olmayan bir yazardır. Türk anayasa hukuku alanında yazılmış tüm kitaplar ve belli başlı makaleler bibliyografyada zikredilmektedir. Sadece yabancılar için değil, Türk anayasa hukukçuları için dahi yazarın bibliyografyası kendisinden yararlanılabilecek niteliktedir.

Kitap plânı bakımından incelendiğinde klâsik bir Türk anayasa hukuku kitabına benzemektedir. Kitap üç bölümden oluşmaktadır. “Giriş” başlığını taşıyan birinci bölümde kısaca anayasa kavramı incelenmektedir. “Anayasa tarihine kısa bir bakış” başlığını taşıyan ikinci bölümde 1808’den 1980’e kadar olan anayasal gelişmeler incelenmektedir. Kitabın ana bölümünü oluşturan üçüncü ve son bölümde ise 1982 Anayasası incelenmektedir. Bu bölümde sırasıyla, anayasanın oluşumu, anayasanın temelleri, devlet teşkilâtı (yasama, yürütme, yargı) anayasal sistem içinde vatandaşın konumu, olağanüstü hal ve sıkıyönetim düzeni, ekonomik düzen, kültürel düzen, anayasa ve uluslararası hukuk, ve anayasa değişikliği konuları incelenmektedir. Yazarın plânı tutarlıdır. Ayrıca yazarın incelediği, ekonomik düzen, kültürel düzen gibi konular genellikle Türk anayasa hukuku kitaplarında hiç incelenmeyen konulardır. Bu bakımdan bu konular Christian Rumpf’un Türk anayasa hukukuna yaptığı orijinal katkılardır.

Kanımızca, Christian Rumpf’un kitabı birçok Türk yazarının yazdığı Türk anayasa hukuku kitabından çok daha ciddi ve düzeylidir. Keza yazarın Türk anayasa hukuku doktrinine yaptığı pek çok orijinal katkı vardır. Hatta kanımca, kitabın Türk üniversitelerinde anayasa hukuku derslerinde ders kitabı olarak kullanılmasında da büyük yarar olacaktır.

* * *

Yukarıda bir anayasa hukuku genel eseri yazmış olan yazarlar verilmiştir. Bu yazarların dışında ülkemizde anayasa hukuku dersi

134. *Ibid.*, s.169-191.

veren ve vermekte olan daha birçok öğretim üyesi vardır¹³⁵. Üstelik bunların bir kısmı, üst düzeyde doktora, doçentlik ve profesörlük takdim tezleri¹³⁶ sunmuşlardır. Bunların arasında Tunçer Karamustafaoğlu¹³⁷, Fazıl Sağlam¹³⁸, Oya Araslı¹³⁹, Erdal Onar¹⁴⁰, Mehmet Turhan¹⁴¹ gibi anayasa hukukçuları sayılabilir. Yazarların aşağıda dipnotlarda zikredilen çalışmalarını konularında yazılmış başeserlerdir. Söz konusu kitaplar batılı örnekleriyle her bakımdan boy ölçüşebilecek kitaplardır. Bu yazarlar her nedense bir genel eser yazmamışlar, belki de bu işe itibar etmemişlerdir. Şüphesiz her anayasa hukukçusundan bir genel eser vermesi beklenemez. Ancak kendilerini çok iyi yetiştirmiş, akademik ciddîyete sahip, yeterli bilgi ve deneyimle donanmış bu öğretim üyelerinin de bir genel eser yazmaları Türk anayasa hukukuna önemli katkılar sağlardı. Mehmet Turhan istisna tutulursa, diğer yazarların nicelik bakımından verimsiz kaldıkları da gözlemlenebilir.

-
135. Başlangıcından 1969 yılına kadar anayasa hukuku dersi okutmuş öğretim üyelerinin bir listesi Tarık Zafer Tunaya tarafından yapılmıştır (Bkz. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.194-195). 1969 bu yana böyle bir listeyi oluşturmak şüphesiz çok yararlı olacaktır. Biz böyle bir listeyi oluşturmayı başaramadık. 20 civarında hukuk fakültesi 60-70 civarında iktisadî ve idarî bilimler fakültesi, siyasal bilgiler fakülteleri, iletişim fakülteleri, vb. vardır. Bunlar ile bağlantı kurmanın güçlüğü ortadadır. Bunlardan birçoğunun adresini bile bulmak mümkün değildir. Bunların bazılarının internette web sayfası olmasına rağmen ders programları, hangi dersin kim tarafından verildiği yoktur. Fakülte web sayfalarının bir çoğu sadece anasayfadan ibarettir. Fakültelerin web sayfalarına hiç olmazsa ders programlarını ve öğretim üyesi listesini koymaları uygun olur.
136. Doçentlik ve profesörlük takdim tezleri YÖK öncesi dönemde mevcut idi.
137. Tunçer Karamustafaoğlu, *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1965; Tunçer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970; Tunçer Karamustafaoğlu, *Yasama Meclislerini Fesih Hakkı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Yüksek Okulu Yayınları, 1982.
138. Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
139. Oya Araslı, *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972.
140. Erdal Onar, *Meclis Araştırması*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977; Erdal Onar, *1982 Anayasasında Anayasayı Değiştirme Sorunu*, Ankara, 1993.
141. Mehmet Turhan, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989.

Yukarıda anayasa hukuku genel eserleri çerçevesinde Türk anayasa hukuku doktrininin bir incelemesini yaptık. Şüphesiz aynı incelemenin, monografiler ve makaleler düzeyinde de yapılması gerekir. Bizim bu çalışmamız, bu alanda bir başlangıç sayılmalıdır.

III. TÜRK ANAYASA HUKUKU DOKTRİNİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Şimdi Türk anayasa hukuku doktrininin genel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Bu amaçla ilk önce bu doktrine birtakım eleştiriler yönelteceğiz. Sonra da birtakım öneriler dile getirmeye çalışacağız.

Ama her şeyden önce Türk anayasa hukuku doktrininde bir “ekolleşme” söz konusu olup olmadığını araştıralım.

Ankara Ekolü – İstanbul Ekolü

Kanımızca, Türk anayasa hukuku doktrininde “Ankara ekolü” ve “İstanbul ekolü” olarak isimlendirebileceğimiz iki eğilimden bahsedilebilir. Şüphesiz burada kullandığımız, “ekol” kelimesini, kemikleşmiş öğretiler anlamında değil, daha ziyade genel olarak gözlemlenen eğilimler anlamında kullanıyoruz. Bu iki ekol arasında şu farklılıklar gözlemlenebilir.

a) Plân Bakımından.- Bu iki ekol arasında farklılık esas itibarıyla anayasa hukukunun bölümleri ve kitapların plânları bakımından ortaya çıkmaktadır. Ankara ekolüne mensup yazarlar, “anayasa hukukunun genel esasları” ile “Türk anayasa hukuku” arasında kesin bir ayırım yapmaktadır. Ankara ekolüne mensup anayasa hukukçuları, ya bu iki alanı ayrı ayrı kitaplarda incelemekte, ya da aynı kitapta birbirinden kesin çizgilerle ayrılan iki ayrı kısımda incelemektedirler. Buna karşılık, İstanbul ekolünde böyle bir ayırım yoktur. İstanbul ekolüne mensup yazarlar, genelde anayasa hukukunun genel esasları olarak nitelendirilebilecek kitaplar yazmakta, bu işlediği konular arasında yeri geldikçe, Türk anayasa hukuku konularına şöyle bir değinmektedirler. İzmirli yazarlar da plânları bakımından Ankara ekolüne daha yakındırlar.

Kanımızca, Ankara ekolünün benimsediği plân yerindedir. Bir kere pedagojik olarak böyle bir ayırımın yararı ortadadır. Diğer yandan böyle bir ayırımın yapılması, konuların işleniş yöntemi arasında

da tutarlı bir farklılık kurulmasına imkân verir. Aksi takdirde kitap bir panayır yerine dönüşebilir.

b) Siyasal Bilim Yaklaşımı Açısından.- Hatırlanacağı üzere yukarıda Fransız anayasa hukuku doktrininde klâsik teori, siyasal bilim ve yeni anayasa hukuku yaklaşımları arasında bir ayırım yapmıştık. Ankara ekolü genel eserler düzeyinde siyasal bilim yaklaşımına itibar etmemiştir¹⁴². İstanbul ekolünde ise, Tunaya gibi siyasal bilim yaklaşımını bütünüyle benimseyen yazarlar olduğu gibi, bu yaklaşım biçimini Teziç gibi yer yer kullanan yazarlar da vardır. Bu nedenle, İstanbul ekolü mensuplarınca yazılan genel eserlerde aranılan her şey bulanabilmektedir. Bu eserlerin tutarlı bir sistemleri ve yöntemleri yoktur. Birbiriyle alakasız konular (hükûmet sistemleri ile siyasal partiler, anayasa yargısı ile kamuoyu) aynı kitapta işlenebilmiştir.

c) Yöntem Bakımından.- Ankara ekolü, İstanbul ekolüne nazaran daha pozitivisttir. İnceleme konusu olarak genelde pozitif anayasa kurallarını ele almaktadır. İstanbul ekolünde pozitif hukukun incelenmesi daha az yer kaplar. Diğer yandan, İstanbul ekolünde, başlangıcından itibaren (Başgil, Kubalı), bir tabîî hukuk eğilimi kendini göstermiştir. Bu anlayış, daha sonraları da, değişik görünümeler altında, az çok devam etmiştir. Ankara ekolünde ise, bilinçli bir pozitivist tercih olmasa da, tabîî hukuk yaklaşımından yazarların pek hazzetmediği gözlemlenebilmektedir. Yürürlükteki anayasa kurallarını eleştiren Ankara ekolü yazarları dahi, bu eleştirilerinde bir pozitivist hukukçu olarak davranmakta, genellikle tabîî hukuk argümanlarının yardımına başvurmamaktadırlar.

d) İzledikleri Yabancı Literatür Bakımından.- Kanımca İstanbul ekolü ile Ankara ekolü arasında yazarların yararlandıkları yabancı literatür bakımından da bir farklılık gözlemlenebilir. İstanbul ekolüne mensup yazarların hemen hemen hepsi münhasıran Fransız literatürünü izlemekte, Fransızca anayasa hukuku kitaplarına atıfta bulunmaktadırlar. Hatta Anglo-Sakson yazarlarından dahi Fransız yazarlar üzerinden alıntı yapılmaktadır¹⁴³. Özetle İstanbul ekolünde, izlenen

142. Ankara ekolüne mensup yazarlar da anayasa hukuku derslerinde siyasal bilim okutmuş, ancak bu konuların anayasa hukuku olduğunu iddia etmemiş ve bu konuları işledikleri kitaplara anayasa hukuku ismini vermemişlerdir.

143. Örneğin Erdoğan Teziç, David Easton'un sistem analizini Schwartzberg, Duverger ve Leclercq gibi Fransız yazarlardan izlemektedir (Teziç, *op. cit.*, s.103-106).

yabancı dil olarak Fransızca'nın tekel durumunda olduğu söylenebilir.

Ankara ekolü yazarları tarafından da Fransız literatürü sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle bu ekolünün ilk temsilcileri olan Esen ve Arsel'de yabancı kaynaklar daha ziyade Fransızca'dır. Ancak, zamanla Ankara ekolü yazarlarında Fransızca azınlığa düşmüştür. Günümüzde bu ekole mensup yazarların çoğunluğu birinci yabancı dil olarak İngilizce'yi bilmektedirler. Belki Ankara ekolüne, Fransız siyasal bilim yaklaşımının girmemiş olması bu nedenledir. Ankara ekolünde Fransız literatürü yer yer kullanılmıştır. Ancak hiçbir zaman tek başına bu ekole hâkim olamamıştır. Birinci yabancı dilleri Fransızca olan Esen ve Arsel'in dahi, eserleri incelendiğinde, azımsanamayacak ölçüde İngilizce kaynak kullanıldığı gözlemlenir. Dolayısıyla Ankara ekolü başlangıcından itibaren Fransızca tekeline girmemiştir.

Anayasa hukukunda “ekol”lerden bahsedildiğinde genelde doktriner ekoller anlaşılır. Örneğin Fransa'da Bordeaux, Toulouse ve Strasbourg ekollerinin her birinin kendine has doktrinleri vardır. Diğer bir ifadeyle, doktrinlerinin farklılığı nedeniyle, bunlar birer “ekol” olarak isimlendirilmektedir. Oysa “Ankara ekolü” ile “İstanbul ekolü” arasında bu anlamda bir doktrin farklılığının olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ankara ve İstanbul ekolleri arasındaki farklılık doktrinden ziyade, plân, yöntem ve üslûp bakımındandır. O nedenle, bu ekoller ayırımına büyük bir önem atfetmemek uygun olacaktır. Zaten bu ekollere mensup yazarlar da hiçbir zaman kendilerinin bir ekolün temsilcisi oldukları, yahut bir ekole mensup oldukları yolunda bir iddiada bulunmamışlardır.

A. ELEŞTİRİLER

Yukarıda her yazarı tek tek inceledik, tek tek eleştirdik. Burada bu eleştiriler birleştirilecek bir sistem dahilinde sıralanmaya çalışılacaktır. Ancak, her şeyden önce, Türk anayasa hukukçularının uluslararası alandaki bilimsel düzeyinin tespit etmekle işe başlayalım.

1. Türk Anayasa Hukukçularının Uluslararası Bilim Dünyasına Katkıları

Türk Anayasa Hukukçularının Aldıkları Atıf Sayısı.- Bir yazarı değerlendirmenin en objektif ölçütü, başka yazarlardan aldığı atıf

sayısıdır. Atıf sayılarını ölçmek için yapılmış *Social Sciences Citation Index* vardır. Türkiye’de de buna benzer bir atıf endeksinin olması arzu edilirdi. Eğer böyle bir atıf endeksi Türkiye’de olsaydı her yazarın diğerine göre ülke içindeki değerini objektif olarak ölçebilirdik. Türkiye’de böyle bir atıf endeksi olmadığı için, kaçınılmaz olarak *Social Sciences Citation Index*’in verilerine başvurmak zorundayız. *SSCI*’ye başvurmanın bir avantajı da vardır. Böylece Türk anayasa hukukçularının uluslararası alanda bilimsel düzeyini de ölçmüş oluruz.

Social Sciences Citation Index sosyal bilimler alanında çıkan en önemli 1700 dergiyi taramaktadır. Bu dergilerde yayınlanan makalelerde kendilerine atıf yapılan yazarları saymaktadır. Her hafta ortalama 2800 yeni makale taranmakta ve bunların atıfları endekslenmektedir. Ortalama her hafta 50 000 yeni atıf *Index*’e ilâve edilmektedir. Şimdiye kadar 2,8 milyondan fazla makale taranmıştır.

Biz ilk önce Türk anayasa hukukçularını bir listesini çıkardık. Bu listeyi üç kritere göre oluşturduk. Bir kere, anayasa hukuku genel eseri yazmış ve dolayısıyla yukarıda incelenmiş, unvanı ve çalıştığı akademik birim ne olursa olsun, her yazar bu listeye girmiştir. İkinci olarak, genel eser yazmamış ve dolayısıyla yukarıda incelenmemiş olan anayasa hukukçularından ise sadece profesör unvanını almış olanlarını listemize dahil ettik. Üçüncü olarak Başgil’den daha eskiye de gitmedik.

Listemizi bu şekilde oluşturduktan sonra her yazar için *Social Sciences Citation Index*’te atıf taraması yaptık ve her yazarın aldığı atıf sayısını ve bu atıfları hangi yazarlardan aldığını tespit ettik¹⁴⁴.

Neticede elde ettiğimiz verilerden *Tablo 1* ve *Tablo 2*’yi oluşturduk.

144. **Teknik Açıklama:** Ulakbim, Haziran 1999’da Vedes projesi çerçevesinde 3 ay süreyle *ISI (Institute for Scientific Information)* tarafından hazırlanan *Web of Science: Citation Databases*’i internet aracılığıyla üniversitelerin kullanıma açmıştır. Adresi: <http://atlas.ulakbim.gov.tr/cgi-isi/CIW.cgi>. Bu adreste iken, Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığından elde ettiğimiz *username* ve *login*’i yazarak, *ISI (Institute for Scientific Information)* tarafından hazırlanan *Web of Science: Citation Databases*’a girdik. Burada *Social Sciences Citation Index*’i seçerek tarama yaptık. Taramamızı 27 ve 28 Haziran 1999 tarihinde gerçekleştirdik. Taradığımız *Social Sciences Citation Index*’ler sadece 1996-1999 yıllarını kapsamaktadır. Daha eski yılları bakma imkanımız olmadı. İmkamı olanların bu araştırmayı eski yıllara ilişkin olarak yapmaları arzu edilir.

Tablo 1**TÜRK ANAYASA HUKUKÇULARININ SOCIAL SCIENCES CITATION INDEX'E GÖRE 1996-1999 YILLARINDA ALDIKLARI ATIF SAYILARI**

	Yazarın Soyadı Adı	Atif Sayısı
1	AKSOY (Muammer)	0
2	ALDIKAÇTI (Orhan)	0
3	ARASLI (Oya)	0
4	ARMAĞAN (Servet)	0
5	ARSEL (İlhan)	0
6	BAŞGİL (Ali Fuat)	0
7	BATUM (Süheyl)	0
8	ÇAĞLAR (Bakır)	0
9	ÇAVUŞOĞLU (Naz)	0
10	DAL (Kemal)	0
11	DEMİR (Fevzi)	0
12	ERDOĞAN (Mustafa)	0
13	EROĞUL (Cem)	0
14	ESEN (Bülent Nuri)	0
15	GİRİTLİ (İsmet)	0
16	GÖREN (Zafer)	0
17	GÖZÜBÜYÜK (A. Şeref)	0
18	KABOĞLU (Ö. İbrahim)	1
19	KARAMUSTAFAOĞLU (Tunçer)	0
20	KUBALI (Hüseyin Nail)	0
21	KUZU (Burhan)	0
22	KÜRKCÜER (Orhan Melih)	0
23	ÖZBUDUN (Ergun)	25
24	ÖZÇELİK (Selçuk)	0
25	SABUNCU (Yavuz)	0
26	SAĞLAM (Fazıl)	0
27	SAN (Coşkun)	0
28	SARMAŞIK (Lale)	0
29	SAVCI (Bahri)	0
30	SOYSAL (Mümtaz)	1
31	TANİLLİ (Server)	1
32	TANÖR (Bülent)	1
33	TEZİÇ (Erdoğan)	0
34	TİKVEŞ (Özkan)	0
35	TUNAYA (Tarik Zafer)	4
36	TÜZEL (Sadık)	0
37	ÜSKÜL (Zafer)	0
38	YAYLA (Yıldızhan)	0
39	YÜZBAŞIOĞLU (Necmi)	0
	Toplam	33

Kaynak: ISI (Institute for Scientific Information) Citation Databases

(<http://atlas.ulakbim.gov.tr/cgi-isi/CIW.cgi> ile 28 Haziran 1999 tarihinde tarama yapılmıştır).

Tablo 2

SOCIAL SCIENCES CITATION INDEX'E GÖRE ATIF ALAN TÜRK ANAYASA HUKUKÇULARININ ÇALIŞMALARI VE BUNLARA ATIF YAPAN YAZARLAR (1996-1999)

İbrahim Kaboğlu (Aldığı atıf sayısı: 1)						
Hits	Cited Author	Cited Work	Volume	Page	Year	
1	KABOĞLU I	ANAYASA YARGISI			1994	
<i>Kaboğlu'na atıf yapan yazar:</i>						
Hazama Yorum						
Constitutional review and the parliamentary opposition in Turkey						
DEV ECON 34: (3) 316-338 SEP 1996						
Ergun Özbudun (Aldığı atıf sayısı: 25)						
Hits	Cited Author	Cited Work	Volume	Page	Year	
1	OZBUDUN E	ATATURK FOUNDER MODE			1981	
1	OZBUDUN E	COMPETITIVE ELECT DE		107	1987	
1	OZBUDUN E	COMPETITIVE ELECTION			1987	
1	OZBUDUN E	DEMOCRACY DEV COUNTR	3	187	1988	
1	OZBUDUN E	ELECT POLITICS MIDDLE		129	1980	
1	OZBUDUN E	IMPERIAL LEGACY OTTO		133	1996	
1	OZBUDUN E	INT J MIDDLE E STUD		6460	1975	
1	OZBUDUN E	ISLAMIC IMPULSE		146	1988	
1	OZBUDUN E	ISLAMIC IMPULSE		143	1987	
2	OZBUDUN E	J DEMOCR	7	123	1996	
1	OZBUDUN E	J DEMOCR	7	129	1996	
2	OZBUDUN E	MIDDLE E STUDIES	17	228	1981	
1	OZBUDUN E	PARTY COHESION W DEM		303	1970	
1	OZBUDUN E	PERSPECTIVES DEMOCRA			1988	
1	OZBUDUN E	PERSPECTIVES DEMOCRA		21	1988	
2	OZBUDUN E	PERSPECTIVES DEMOCRA		76	1988	
1	OZBUDUN E	POLITICAL CHANGE POL		52	1976	
1	OZBUDUN E	POLITICAL CLIENTELIS		252	1981	
2	OZBUDUN E	POLITICAL EC INCOME			1980	
1	OZBUDUN E	ROLE TURKISH MILITAR			1966	
1	OZBUDUN E	SOCIAL CHANGE POLITI			1976	
1	OZBUDUN E	STATE DEMOCRACY MILI		37	1988	
2	OZBUDUN E	STRONG STATE EC INTE		41	1991	
1	OZBUDUN E	TURK ANAYASA HUKUKU			1993	
1	OZBUDUN E	TURKEY POLITICS CLIE		249	1981	
<i>Özbudun'a atıf yapan yazarlar</i>						
Erdentug A, Burcak B						
Political tuning in Ankara, a capital, as reflected in its urban symbols and images						
INT J URBAN REGIONAL 22: (4) 589 DEC 1998						
Sundhaussen U						
The military: A threat to democracy?						
AUST J POLIT HIST 44: (3) 329-349 SEP 1998						
Carkoglu A						
The Turkish party system in transition: Party performance and agenda change						
POLIT STUD-LONDON 46: (3) 544-571 Sp. Iss. S1 1998						
Onis Z						
The political economy of Islamic resurgence in Turkey: the rise of the Welfare Party in perspective						
THIRD WORLD Q 18: (4) 743-766 SEP 1997						
Alvarez M, Cheibub JA, Limongi F, et al.						
Classifying political regimes						
STUD COMP INT DEV 31: (2) 3-36 SUM 1996						
Ruhl JM						
Unlikely candidates for democracy: The role of structural context in democratic consolidation						
STUD COMP INT DEV 31: (1) 3-23 SPR 1996						

Ozbudun E

Turkey: How far from consolidation?

J DEMOCR 7: (3) 123-138 JUL 1996

Sakallioğlu UC

Parameters and strategies of Islam-state interaction in Republican Turkey

INT J MIDDLE E STUD 28: (2) 231-251 MAY 1996

Ayata S

Patronage, party, and state: The politicization of Islam in Turkey

MIDDLE EAST J 50: (1) 40-56 WIN 1996

Muftuler-Bac M

The never-ending story: Turkey and the European Union

MIDDLE EASTERN STUD 34: (4) 240-258 OCT 1998

Heper M, Keyman EF

Double-faced state: Political patronage and the consolidation of democracy in Turkey

MIDDLE EASTERN STUD 34: (4) 259-277 OCT 1998

Tosun C

Roots of unsustainable tourism development at the local level: the case of Urgup in Turkey

TOURISM MANAGE 19: (6) 595-610 DEC 1998

Janda K, Colman T

Effects of party organization on performance during the 'golden age' of parties

POLIT STUD-LONDON 46: (3) 611-632 Sp. Iss. SI 1998

Yavuz MH

Turkish-Israeli relations through the lens of the Turkish identity debate

J PALESTINE STUD 27: (1) 22-37 FAL 1997

Sanjian A

The formulation of the Baghdad Pact

MIDDLE EASTERN STUD 33: (2) 226-266 APR 1997

Warner CM

Political parties and the opportunity costs of patronage

PARTY POLIT 3: (4) 533-548 OCT 1997

Mümtaz Soysal (Aldığı atf sayısı: 1)

Hits	Cited Author	Cited Work	Volume	Page	Year
1	SOYSAL M	DIS POLITIKA VE PARL			1964

Soysal'a atf yapan yazar:

Mufti M

Daring and caution in Turkish foreign policy

MIDDLE EAST J 52 : (1) 32-50 WIN 1998

Server Tanilli (Aldığı atf sayısı: 1)

Hits	Cited Author	Cited Work	Volume	Page	Year
1	TANILLI S	K SORUNU AYDINLARIMI		262	1992

Tanilli'ye atf yapan yazar:

Mutlu S

Ethnic Kurds in Turkey: A demographic study

INT J MIDDLE E STUD 28: (4) 517-541 NOV 1996

Bülent Tanör (Aldığı atf sayısı: 1)

Hits	Cited Author	Cited Work	Volume	Page	Year
1	TANOR B	YENI YUZYIL	0623		1995

Tanör'e atf yapan yazar:

Helvacioğlu B

'Allahu Ekber', we are Turks: Yearning for a different homecoming at the periphery of Europe

THIRD WORLD Q 17: (3) 503-523 SEP 1996

Tarik Zafer Tunaya (Aldığı atf sayısı: 4)

Hits	Cited Author	Cited Work	Volume	Page	Year
1	TUNAYA T	ISLAMCIK AKIMI			1991
1	TUNAYA TZ	DEVIRIM HAREKETLERI I		120	1964
1	TUNAYA TZ	ISLAMCILIK CEREYANI			1962
1	TUNAYA TZ	TURKIYE SIYASII PARTI		180	1952

Tunaya'ya atf yapan yazarlar

Brockett GD

Collective action and the Turkish Revolution: Towards a framework for the social history of the Ataturk era, 1923-38

MIDDLE EASTERN STUD 34: (4) 44-66 OCT 1998

Atasoy Y

Islamic revivalism and the nation-state project: Competing claims for modernity

SOC COMPASS 44: (1) 83-99 MAR 1997

Gokay B

Turkish settlement and the Caucasus, 1918-20

MIDDLE EASTERN STUD 32: (2) 45-76 APR 1996

Tekelioglu O

The rise of a spontaneous synthesis: The historical background of Turkish popular music

MIDDLE EASTERN STUD 32: (2) 194-215 APR 1996

Kaynak: ISI (Institute for Scientific Information) Citation Databases

(<http://atlas.ulakbim.gov.tr/cgi-isi/CIW.cgi> ile 28 Haziran 1999 tarihinde tarama yapılmıştır).

Yukarıdaki tablolardan görüleceği üzere, Türk anayasa hukukçularının aldığı atf sayısı fevkalade düşüktür. 39 yazarın aldığı atf toplamı 33'tür. Bu 33 atfın 25'ini de Ergun Özbudun tek başına almıştır. Tarık Zafer Tunaya 4, İbrahim Kaboğlu 1, Mümtaz Soysal 1, Server Tanilli 1, Bülent Tanör 1 atf almıştır. Tunaya, Kaboğlu, Soysal, Tanilli ve Tanör'ün atf alan çalışmaları Türkçe çalışmalardır.

Ergun Özbudun'un atf alan çalışmalarından sadece birisi (*Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1993) anayasa hukukuna ilişkindir. Diğerleri siyasal bilime ilişkindir. Tunaya'nın atf alan çalışmaları siyasal tarihle ilgilidir. Kaboğlu'nun atf alan çalışması anayasa yargısı, Soysal'ın atf alan çalışması ise dış politika üzerinedir. Tanilli'nin çalışması Kürt sorununa ilişkindir. Tanör'ün atf alan çalışması ise bir gazete yazısıdır.

Yazarların uluslararası bilim dünyasına yaptıkları katkıyı ölçmenin diğer bir yolu da, *Social Sciences Abstracts*'ta kaç makale özetlerinin yer aldığıdır. *Social Sciences Abstracts* sosyal bilimler alanında çıkan en saygın 500 civarında dergiyi tarar. Bunlarda yayınlanan makalelerin özetlerini yayınlar. *Social Sciences Abstracts*'ın taradığı dergilerde makale yayınlamak, o bilim adamı için uluslararası düzeyde önemli bir başarıdır. Biz yukarıda listesini verdiğimiz Türk anayasa hukukçularını *Social Sciences Abstracts* (1983-1999)'ta taradık¹⁴⁵. Ve sadece Ergun Özbudun'un adına 9 (dokuz) kayıt bulduk.

145. **Teknik Açıklama:** Ulakbim Haziran 1999'da Vedes projesi çerçevesinde 3 ay süreyle *SilverPlatter Information* tarafından hazırlanan *WebSPIRS*'i internet aracılığıyla üniversitelerin kullanıma açmıştır. Adresi: <http://atlas.ulakbim.gov.tr/8590>. Bu adrese girip Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığından elde ettiğimiz *username* ve *login*'i girdikten sonra, *Social Sciences Abstracts*'ta tarama yap-

Bunların hepsi yazarın siyasal bilim alanındaki çalışmalarına ilişkindir. Bu dokuz kayıttan sadece bir tanesi bir makale özetidir (Ergun Özbudun, “Turkey: how far from consolidation?”, *Journal of Democracy*, vol 7, July 1996, s.123-38). Diğer kayıtlar kitap incelemelerine ilişkindir.

Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Türk anayasa hukuku literatürü, Dünya anayasa hukuku literatürüne bir katkıda bulunamamaktadır. Keza Türk anayasa hukuku literatürü Dünya anayasa hukuku literatürü tarafından zikredilmemektedir. Diğer bir ifadeyle, Türk anayasa hukukçuları uluslararası bilim dünyasının saygın dergilerinde makale yayınlamayı başaramamaktadırlar. Keza, Türk anayasa hukukçularının çalışmalarına ciddî dergilerde yazı yazan yazarlar tarafından çok istisnaî olarak atıf yapılmaktadır. Kısacası, Ergun Özbudun bir yana bırakılırsa –ki onun bu tür yayınları da siyasal bilim alanına ilişkindir–, Türk anayasa hukukçularının arasında uluslararası düzeyde yayın yapan bir bilim adamı yoktur. Türk anayasa hukukçularının dünya bilim alemine bir katkıda bulduklarını söylemek çok zordur. Türk anayasa hukukçuları, fen bilimleri alanında çalışan Türk meslektaşlarından defalarca geridir. Türk anayasa hukukçuları, keza komşuları Türk siyasal bilimcilerinden de oldukça geri bir düzeyde bulunmaktadırlar.

Bu duruma rağmen, bazı meşhur anayasa hukukçularımızın, öğrencileri ve hatta genel okuyucu nezdinde kendilerinin “uluslararası çapta bir bilim adamı” oldukları izlenimini yarattıklarını gözlemlemek ilginçtir. Yukarıda görüldüğü gibi, *Social Sciences Citation Index*'te bu meşhur anayasa hukukçularımızın isminin izine bile rastlanmamaktadır.

2. Bilimsel Yazma Kurallarına Uymama

Şimdi uluslararası bilimsel düzeyi bir yana bırakıp, kendi içimizdeki bilimsel düzeyi inceleyeceğiz.

Türk anayasa hukuku doktrinine yöneltilebilecek en temel eleştiri, bu doktrinin bilimsel düzeyinin oldukça düşük olduğu noktasında toplamaktadır. Şüphesiz, bir eserin *içerik bakımından* bilimsel düzeyini değerlendirmek çok güçtür. Birçok eserden oluşan bir doktrinin

içerik bakımından bilimsel düzeyini değerlendirmek ise hepten güçtür. Ancak bilimsel düzey *biçim bakımından* da değerlendirilebilir. Biz aşağıda daha ziyade böyle bir biçimsel yaklaşımdan hareket ettik.

Bilimsel düzeyi değerlendirmenin biçimsel kriteri, o çalışmada “bilimsel yazma kuralları” denen kurallara uyulup uyulmadığının saptanmasından ibarettir. Biz bu bilimsel yazma kurallarını yukarıda yedinci bölümde gördük. Bu kurallar çeşitli olmakla birlikte en önemlileri alıntıların usûlüne uygun olarak yapılması ve her alıntının kaynağının usûlüne uygun olarak gösterilmesidir.

Türk anayasa hukuku genel eserleri incelendiğinde, bu eserlerin ezici çoğunluğunda alıntı yapma ve kaynak gösterme kurallarına yeterince uyulmadığı gözlemlenmektedir. Bir roman olmadığına göre, her bilimsel eserde birçok alıntı bulunmaktadır. Oysa, Türk anayasa hukuku genel eserlerinin bir kısmında alıntıların kaynağı hiç gösterilmemekte, diğer bir kısmında ise tek bir kaynağa atıf ile birkaç sayfa süren alıntılar yapılmaktadır. Birçok yazar da “intihal (*plagiat*)” oluşturacak derecede aktarmalar vardır.

Türk anayasa hukuku doktrininin ilk yazarları, Fransız yazarlardan aktarmacılık yapmışlar ve bunu yaparken pek de usûlüne uygun bir şekilde kaynak göstermemişlerdir. Sonraki kuşak yazarlardan, Özçelik, Demir ve Giritli-Sarmaşık gibi bir kısmı ise, yabancı yazarlardan aktarmacılık yapma zahmetine de katlanmamış ve doğrudan kendilerinden önceki Türk yazarlarından aktarmacılık yapmış ve bunun kaynağını ya hiç (Demir), ya da usûlüne uygun olarak göstermemiştir (Özçelik, Giritli-Sarmaşık).

Türk anayasa hukuku genel eserlerinin çoğunluğunun bibliyografyaları yetersizdir. Kimilerinde ise bibliyografya yoktur. Kimilerinde ise 5-10 eserlik bibliyografyalar vardır. Bunların örnekleri yukarıda her yazar da gösterilmiştir.

3. Nakilcilik ve Orijinallikten Yoksunluk

Şüphesiz bilimde usûlüne uygun olarak nakilcilik yapmak kuralara aykırı değildir. Bir bakıma nakilcilik kaçınılmaz ve hatta gereklidir de. Ancak, Türk anayasa hukuku doktrini genel eserlerinin birçoğu sadece nakilcilikten ibaret kalmaktadır. Yukarıda örnekleriyle gösterildiği üzere, Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel gibi yazarlar Fransız

yazarlardan nakilcilik yapmışlardır. Sonraki kuşak yazarlarda, yabancı yazarlardan nakilcilik yoluna gitmişlerdir. Hatta yukarıda örnekleriyle gösterildiği gibi bu yazarlardan bir kısmı, yabancı yazarlardan nakilcilik yapma zahmetine de katlanmamış ve Başgil, Kubalı, Arsel gibi eski kuşak yazarlardan nakilcilik yapmayı yeğlemişlerdir.

Türk anayasa hukuku doktrininde genel eserler düzeyinde, nakilciliği aşır, özgün tartışmalar içine giren, kendine has akıl yürütmeler yapan, orijinal argümanlar ileri süren yazarlar, yok değilse de pek azdır. Bunların başında Ergun Özbudun’u zikretmek gerekir.

4. Bulanıklık

Türk anayasa hukuku doktrini genel eserlerinin birçoğunun anlamını bulanıktır. Yazarların anlattıkları şeyler kolayca anlaşılmaz. Yazarların kafasında âdeta bir sis perdesi vardır. Aslında bu büyük ölçüde yukarıda bahsettiğimiz nakilcilikten kaynaklanmaktadır. Değişik yazarlardan alıntılar yapıldığından, bu alıntılar belirli bir sistem dahilinde de verilemediğinden, alıntılar arasında bir bağ kurulamamaktadır. Oysa yazarlar kendileri bir tartışma, bir akıl yürütme, bir argümantasyon içine girseler, dil bakımından başarısız bile olsalar, anlam bakımından izlenebilirlerdi. Bulanıklık bakımından en tipik örnek, Bakır Çağlar’ın *Anayasa Bilimi* isimli eseridir. Eser birçok yazardan yapılan alıntılar derlemesi olduğundan ve bir akıl yürütme zinciriyle de bu alıntılar bağlanmadığından okuyucu tarafından anlaşılarmamaktadır.

5. “Ders Notu” Çıkmazı

Türk anayasa hukuku genel eserleri incelendiğinde bunların önemli bir kısmının “ders notu” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Kitaplarını “ders notu” olarak niteleyenler arasında, Yıldızhan Yayla, İsmet Giritli-Lale Sarmaşık, Naz Çavuşoğlu, Şeref Gözübüyük, Cem Eroğul, Yavuz Sabuncu (1995 baskısı) ve Fevzi Demir sayılabilir¹⁴⁶. Bu yazarlar, kitaplarının önsözlerinde, amaçlarının öğrencilerinin ders malzemesi ihtiyacını karşılamak olduğunu vs. belirtilmekte ve dolayısıyla kitaplarının “iddiasız” bir kitap olduğunu daha baştan itiraf etmektedirler.

146. Bunların arasına Mümtaz Soysal’ın “100 Soruda” dizisinden çıkan “Anayasanın Anlamı” da katılabilir.

Bu “ders notu” tabirini iyi tanımlamak gerekir. Kanımızca, “ders notu” öğrencilerin ders malzemesi ihtiyacını karşılamak üzere hazırlanan, ilgili fakültede kullanılan, ülke düzeyinde genel dağıtımı yapılmayan ve biçim bakımından da kitap şeklinde olmayan ve çoğunlukla da basılmayan, ama değişik usûllerle çoğaltılan malzemelerdir¹⁴⁷. Eskiden bunlara “ders takriri” veya kısaca “teksir” denilirdi. Mumlu kağıt üzerine daktilo edilip, teksir makinesiyle çoğaltılırdı. Şimdi bilgisayar döneminde bu usûle artık başvurulmamaktadır. Ancak, dizgi ve baskı teknikleri ilerlemiş olsa da teksir şeklinin korunmasında büyük yarar vardır. A4 (21x29.7 cm) kağıdı boyutunda bilgisayar çıktıları da modern usûllerle çoğaltılıp teksir olarak, “ders takriri” olarak kullanılabilir. Günümüzde Fransız üniversitelerinde de böyle yapılmaktadır. Bu tür ders malzemelerine “*cours polycopiés*” veya kısaca “*polycopié*” denmektedir. Bilgisayarla dizilmiş ve modern tekniklerle çoğaltılıyor da olsa, bunlar A4 boyutunda olup biçim bakımından eski teksirler gibidir. Ve genellikle toplu ve ciltli halde değil, hoca dersi anlattıkça, hafta hafta çıkıp öğrenciye ulaşmaktadır. Bunların görünümü kesinlikle kitap şeklinde değildir. Keza bunlar ISBN numarası almazlar. Genel dağıtımları yapılmaz. Sadece ilgili fakültenin öğrencilerinin ulaşabileceği yerde bulunurlar. Şüphesiz Fransa’daki “*cours polycopiés*” ve bizdeki eski “teksir”ler birer “ders notu”dur ve bilimsel düzeyleri bakımından eleştiriye tâbi tutulmaları gerekir. Çünkü bunlar zaten iddiasız eserlerdir ve bu nedenle de yazarı bunları kitap haline getirmemektedir.

Oysa Türkiye’de yazılmış ve yazarının “ders notu” ismi verdiği kitaplar yukarıdaki anlamda bir ders notu değildir. Bunlar her bakımdan bir kitap şeklindedir. Dahası, ciddî bir yayınevi tarafından yayınlanmakta ve yurt düzeyinde genel dağıtımı yapılmaktadır. Keza bu “ders notları”, ISBN numarası da almaktadırlar. Üstelik, bu iddiasız olduğu “sunuş”larında açıklanan “ders notları”ndan bazıları görülmemiş bir ticarî başarı elde etmekte, çok kısa bir sürede birçok

147. Örneğin, Oya Araslı’nın Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin ders notu ihtiyacını karşılamak için çıkarmış *Anayasa Hukuku* başlıklı bir teksiri vardır. Biz bunu bir genel eser olarak kabul edip, eleştiri kapsamına almadık. Zira, yıllardır imkânı olmasına rağmen, profesör Araslı bunu bir kitap haline getirip yayımlatmamıştır. Bu nedenle, kitap haline getirilmemiş bu teksir dolayısıyla da yazar eleştirilmemelidir. Ancak, bu teksir niteliğindeki notlarla yetinmeyip bunları kitap olarak yayınlayan yazarlar da eleştirileri göğüslemelidirler.

baskı yapmakta, bu kitaplar başka fakültelerde de ders kitabı olarak okutulmakta ve hatta yazarı üniversiteden ayrılmış olsa bile yeni baskıları yapılabilmektedir. O halde bunların bir ders notu olarak değil, bir “ders kitabı” olarak kabul edilmesi gerekir.

Madem bu böyleyse, yazarları neden bunları bir “ders notu” olarak nitelendirmektedir? Bunun basit bir sebebi vardır: Çünkü bu kitaplar incelendiğinde, bunların bilimsel kalitesinin fevkalâde düşük olduğu, hatta en basit bilimsel yazma kurallarına uyulmadığı, yapılan alıntılarının kaynağının gösterilmediği ve hatta bu kitapların bazılarında bir bibliyografya dahi bulunmadığı gözlemlenmektedir. Dahası, bu eserlerden bazılarının aynı konuda kendisinden önce yazılmış eserlerle büyük ölçüde benzeştiği görülmekte ve muhtemelen yazarın benzer konuda yazılmış bir iki genel esere bakarak kitabı yazdığı anlaşılmaktadır. Aslında yazar da eserindeki bilimsel düzey düşüklüğünün farkındadır. Muhtemel eleştirilerden kurtulmak için de kitabını “ders notu” olarak nitelemektedir. Bir eleştiri gelirse yazar, kitabının “iddiasız” bir kitap olduğu ve öğrencilerinin ders malzemesi ihtiyacını karşılamak üzere hazırlandığı savunmasının arkasına sığınmaktadır. Ancak bu arada kitaplar birçok baskı yapmakta, yazar da telif ücreti almaya devam etmektedir. Mademki yazar, eserini kitap şeklinde sunuyor, genel dağıtımını yaptırıyor, birden fazla baskı yapmasını sağlıyor, bu eseriyle prestij sahibi oluyor, telif ücreti alıyorsa, bu eleştirileri göğüslemek zorundadır.

Şüphesiz, bu ders notları bir iki tane olsaydı, bu hususu gereksiz yere abarttığımız, bu eleştiride aşırıya kaçtığımız düşünülebilirdi. Ancak, Türk anayasa hukuku doktrinde yazılan genel eserlerin önemli bir kısmı bu tür “ders notları”ndan oluşturmaktadır. Bu kitaplar ders notu olarak kabul edilip saf dışı bırakılırsa, Türk anayasa hukuku doktrinde yazılan eser sayısı bir elin parmak sayısını geçmemektedir.

6. Değer Yargıları

Türk anayasa hukuku doktrini tam anlamıyla değer yargılarıyla kirlenmiştir. Ergun Özbudun gibi bir iki yazar istisna tutulursa, yazarlar büyük bir zevkle değer yargılarını okuyucuya sunmakta, hatta bazıları bunları benimsetmek için özel çabalar sarf etmektedirler. Oysa birinci bölümde görüldüğü gibi, değer yargıları objektif olarak tanınabilir şeyler değildir. Bunların doğruluğu veya yanlışlığı ispat-

lanamaz. Değer yargıları alanında görecelilik ilkesi geçerlidir. Bu ilkenin geçerli olduğu yerde bilim yapılamaz.

Değer yargılarıyla iç-içelik Türk anayasa hukuku doktrinin başlangıcından itibaren vardır: Ali Fuat Başgil, kitabının giriş kısmında, “her büyük mesele ve müessese hakkında kendi düşünceleri(ni)” bildirdiğini ve “bir kıymet hükmü” verdiğini açıkça itiraf etmektedir¹⁴⁸. Hatta Türk anayasa hukuku doktrininin bir kısmında, bir “misyonerlik” hâkim olmuştur. Başgil, kitabında “gençliğin fikrî terbiyesi”ne¹⁴⁹ çalıştığını açıkça belirtmekte bir sakınca görmemektedir. Bu misyoner tavrın altını özenle çizmek gerekir. Bazı anayasa hukukçuları, bilim yapmak ve ulaştığı bilgileri öğrencilere öğretmekle yetinmemekte; kitaplarıyla “memleket irfanına ve Türk demokrasisine, naçiz de olsa bir hizmet ifa”¹⁵⁰ etmeyi amaçlamaktadırlar.

Değer yargılarını öne çıkarmakta Başgil yalnız kalmamıştır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Bülent Nuri Esen’de de değer yargılarını öne çıkartan aynı misyoner tavır vardır. Profesör Esen kitabının önsözünde kendisinden şöyle bahsediyor:

“Her inanç adamı gibi, onun da sarsılmayan inanları vardır. Ona göre, insanın en üst değer olduğu, devletin bunu tanıma ve sağlama vasıtası teşkil ettiği, idare edenlerin kurulu ana düzene göre hareketle mükellef ve siyasî topluluğun iradesine tâbi hizmet adamları oldukları, siyasî topluluğun çoğunluk ve azınlık olarak bir arada bir bütün teşkil ettiği, hoşgörülülüğü yok etmeye yönelen düşünceden gayri her çeşit fikrin hoşgörülmesi gerektiği, hertürlü iktidarın hukuka uygun surette kullanılmasının zaruri olduğu, ferde insan haysiyetinden faydalanma imkânlarının ve keyfi hükûmet otoritesine karşı korunması tedbirlerinin mutlaka sağlanması icap ettiği hakikatleri, siyasî, iktisadî ve sosyal şartlar ne olursa olsun, daima masun tutulacak değişmez gerçeklerdir”¹⁵¹.

Bülent Nuri Esen, kitabının sunuşunda, asıl amacının “yaşanmaya değer bir devlet hayatı için, siyasal toplum insanların devlet

148. Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku*, *op. cit.*, s.1.

149. *Ibid.*

150. *Ibid.*, s.2.

151. Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, *op. cit.*, s.1. (1963’te yayınlanan *Anayasa Hukuku* kitabının “İlk Söz”ü).

yönetiminde haysiyet içinde etkili olabilmeleri” olduğunu belirtmektedir¹⁵².

7. Türk Anayasa Hukuku Doktrini Kendisiyle İnceleme Konusunu Karıştırmaktadır

Yukarıda birinci bölümde gösterdiğimiz gibi, bilim ile bilimin konusu farklı şeylerdir¹⁵³. Bilim konusunu kendisinden önce oluşmuş halde bulur. Her bilim dalında konu, bizatihi bu bilimin dışında yer alır. Bu, bilginin öznesi ile konusu arasında kartezyen ayrımın basit sonucudur¹⁵⁴. Anayasa hukuku ile anayasa hukuku bilimi de birbirinden farklı şeylerdir. Birincisi ikincisinin inceleme konusudur. Anayasa hukuku biliminin konusu olan anayasa normları kurucu iktidar tarafından konulur ve yetkili organlar (örneğin anayasa mahkemeleri) tarafından yorumlanır. Anayasa hukukçularının görevi anayasa hukuku kurallarını koymak değildir. Anayasa hukukçusu bu kuralları kendisinin dışında konulmuş halde bulur. Anayasa hukukçusu, inceleme konusu olan bu kuralları tasvir etmelidir. Anayasa hukukçusunun görevi, anayasa kuralı yapmak, yahut mevcut olan kuralı değiştirmeye çalışmak değildir. Kelsen’in belirttiği gibi, “hukuk biliminin tek amacı, hukuk yapmak değil, hukuku tanımaktır”¹⁵⁵. Yazara göre,

“bir bilim, inceleme konusunu *olduğu gibi tasvir* etmelidir; birtakım değer yargıları açısından onun *ne olması veya ne olmaması gerektiğine hükmetmemelidir*. Böyle bir hüküm siyasi bir problemdir; ve hükümet sanatını ilgilendirdiği ölçüde değerlere yönelik bir faaliyettir. Böyle bir faaliyet realiteye dönük olan bilimin konusunu oluşturamaz”¹⁵⁶.

Oysa Türk anayasa hukukçularının ezici çoğunluğu inceleme konusu olan anayasa kurallarını tasvir ekmekle yetinmemiş, onları değiştirmeye de yeltenmişlerdir. Bu konuda en ileri giden yazar Zafer

152. Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, *op. cit.*, s.IV.

153. Bkz. *supra*, s.16.

154. Bu konuda bkz. Grzegorzcyk, “Le positivisme comme méthodologie juridique”, *op. cit.*, s.176, 179 ; Grzegorzcyk, “La dimension positiviste des grands courants de la philosophie du droit”, *op. cit.*, s.56-58; Troper, *Pour une théorie juridique de l’Etat*, *op. cit.*, s.122.

155. Kelsen, *General Theory of Law and State*, *op. cit.*, preface, s.xiv. İtalikler bize ait.

156. *Ibid.* İtalikler bize ait.

Üskül olmuştur. Profesör Üskül, 1982 Anayasasını incelemek yerine, bu anayasayı eleştirerek¹⁵⁷, bu anayasaya alternatif bir “anayasa” önermiştir¹⁵⁸. Şüphesiz, önerdiği anayasa, belirli bir siyasal ideoloji açısından bir değer taşıyabilir. Ancak bu önerilerinin bilimsel nitelikte olduğunu ve anayasa yapma faaliyetinin de bilimsel bir faaliyet olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

8. Metot Bağdaştırmacılığı (*Synrétisme*)

Türk anayasa hukuku doktrininin içine düştüğü çıkmazlardan biri de “metot bağdaştırmacılığı (*sycrétisme*)” olarak isimlendirebileceğimiz tutumdur.

Yukarıda örnekleriyle gösterdiğimiz gibi, Türk anayasa hukuku doktrininin istisnasız tüm genel eserlerinde anayasal konuların sadece hukuk bilimi açısından değil, aynı zamanda tarih, siyasal bilim ve hatta felsefe açılarından da incelenmesi gerektiği yönünde yerleşik bir kanı vardır. Yöntem bağdaştırmacılığına bulaşmamış bir yazar olan Ergun Özbudun bile, yukarıda gördüğümüz gibi, kitabının önsözünde bunun gerekli olduğunu, ancak pratik nedenlerle bunu yapmadığını itiraf etmektedir. Özbudun’un bu tavrı, metot bağdaştırmacılığının, Türk doktrininde ne derece kökleşmiş olduğunun bir göstergesidir.

Kanımızca, anayasal konulara şüphesiz tarih, siyasal bilim, siyasal felsefe açılarından da yaklaşılabılır ve yaklaşılmalıdır da. Ancak bu değişik yaklaşım biçimleri, anayasa hukuku adı altında yapılmamalıdır. Her bilim dalının kendine has yöntemleri vardır. Bir kitapta, bu yöntemlerin bir karmasının yapılmasının bir yararı yoktur. Dahası metodolojik bakımdan fevkalâde sakıncalıdır da. Kaldı ki, tarih, siyasal bilim ve felsefe formasyonundan mahrum olan bir hukukçunun anayasa hukukunda yöntem bağdaştırmacılığına gitmesi, onu kötü bir tarihçi, kötü bir siyasal bilimci, kötü bir felsefeci yapmaktan öteye götürmez. Anayasa hukukçularının görevi, amatör tarihçiler, ikinci sınıf siyasal bilimciler, vasat felsefeciler olmak değil, birinci sınıf anayasa hukukçusu olmaktır. Bunun için de kendi içlerine kapanmalı, kendi uzmanlık alanlarıyla yetinmelidirler.

157. Üskül, *op. cit.*

158. *Ibid.*, s.118-129.

O halde anayasa hukuku doktrini, kendisini yabancı unsurlardan arındırmalıdır. Buna hukukun genel teorisinde “saflık” (*pureté*)¹⁵⁹ denmektedir. Anayasa hukuku kendisine yabancı tüm unsurlardan kurtulmalı, “saf” (*pure*) olmalıdır. Tekrar edelim: Anayasa hukukunun saf teorisi, anayasal konuların siyasal bilim ile, tarih ile, felsefe ile ilgisini inkâr etmez; ama kendi özünü belirsizleştiren bu metot bağdaştırmacılığına (*synchrétisme*) karşıdır¹⁶⁰.

Anayasa hukukunun saf teorisi, ne anayasa koyucunun amaçlarından, ne de toplumsal grupların çıkarlarından etkilenmelidir. Özetle, anayasa hukukunun saf teorisi, pozitif anayasa hukukunun yapısını tahlil etmeli; ama bu hukukun oluşumunda rol oynayan toplumsal, ekonomik ve siyasal koşulları dikkate almamalıdır¹⁶¹.

9. Televizyon Tartışmaları, Gazete Yazıları

Anayasa hukukçularımızdan önemli bir kısmı, televizyonlara ve gazetelere sık sık beyanatlar vermektedirler. Bazı anayasa hukukçularımız, televizyonların düzenledikleri açık oturumlara, tartışma programlarına katılmakta, hatta bazıları, bazı tartışmalara telefonla müdahale etmektedirler. Kanımca bunların hepsi yanlıştır. Üstelik bu kişiler, bu tartışmalarda akademik unvanlarıyla takdim edilmekte, sanki o tartışmanın bir tarafı değil de, hakemi rolüne soyunmaktadır. Bu bilim ahlakıyla bağdaşmaz. Kaldı ki, bu bilim adamlarının unvanlarının o tartışmaya pek bir katkısı da yoktur. Diğer yandan, anayasa hukukçularının sık sık medyada görünmesi anayasa hukuku biliminin saygınlığını zedelemektedir.

Yukarıda eleştirdiğimiz, beyanatlar ve tartışmalar dışında bazı anayasa hukukçuları da bazı gazetelerde ara sıra yazılar yazmaktadır. Bu yazılar, gazetelerin “düşünenlerin düşünceleri” gibi sayfalarında yayınlanmaktadır. İçlerinden birisi, Mümtaz Soysal ise her gün yazı yazan bir köşe yazarıdır. Türkiye’de anayasa hukukçuluğu ile gazetecilik, aralarında yakın ilişkiler içinde olan mesleklerdir. İlginç-

159. Troper’in işaret ettiği gibi Kelsen bu kavramı Max Weber’den ödünç almıştır (Troper, “Un système pur du droit”, *op. cit.*, s.123; Troper, *Pour une théorie juridique de l’Etat*, *op. cit.*, s.35).

160. Kelsen, *Théorie pure du droit*, *op. cit.*, s.1-2.

161. Kelsen, *General Theory of Law and State*, *op. cit.*, preface, s.xiii. Bu konuda bkz. Troper, “Un système pur du droit”, *op. cit.*, s.123; Troper, *Pour une théorie juridique de l’Etat*, *op. cit.*, s.35.

tir ki, 1880’lerde Mekteb-i Hukukta anayasa hukuku dersini ilk okutan kişilerden biri olan Kemalpaşazade Sait Bey bir gazetecidir. Kendisi Vakit gazetesi sermuharriridir¹⁶².

Kanımcıca, anayasa hukukçularının gazetelerde yazı yazması yanlıştır. İlk önce birkaç gözlemde bulunalım: Bir kere, bu yazılar, akademik bir yayın organında değil, günlük genel bir yayın organında yayınlanmaktadır. İkinci olarak, akademik olmayan yayın organlarında yayınlanıyor olmalarına rağmen, bu yazılarda akademik bir dil kullanılmaktadır. Üçüncü olarak bu yazıların muhatabı uzman hukukçular değil, genel okuyucudur. Bu üç gözlem bir araya getirildiğinde, bu yazıların amacının, siyasal bir konuda kamuoyunu etkilemek ve yönlendirmek olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu etkinin başarıyla icra edilebilmesinin şartı, bu yazının “tarafsız”, “objektif” bir “bilim adamı”nın kaleminden çıkmış olmasıdır. Bunun içinde, yazarının isminin önüne akademik unvanları, isminin altına da mensubu olduğu üniversite yazılmaktadır. Dolayısıyla, yazıdaki akademik dil, yazarının akademik unvanları ve kurumu, yazının “bilimsel” bir yazı olduğu izlenimini uyandırmak için kullanılmaktadır. Bu izlenim uyandırılırsa, kamuoyu daha kolay bir şekilde yönlendirilebilecektir. Eğer yazarın kamuoyunu, yönlendirmek gibi bir amacı yok, saf bilimsel bir amacı varsa, niçin bu yazısını, akademik bir dergide değil de, günlük bir gazetede yayınlamaktadır? O halde, “gazete sayfalarındaki bilim”in fonksiyonunun, kamuoyunu yönlendirmek olduğu ortadadır. Özetle, bu gazete yazıları, bilimsel bir yazı kisvesi altında, siyasal bir tartışmanın taraflarından birine hizmet etmektedir. Bu ise bilimin görevi değildir.

10. Anayasa Hukukçularının Türk Siyasal Hayatı Üzerindeki Etkisi

Anayasa hukukçuları, Başgil ve Kubalı’dan bu yana, sadece hukukçular nezdinde değil, Türk kamuoyu nezdinde büyük bir prestij sağlamışlardır. Anayasa hukukçuları sadece akademik çevreleri etkilemekle kalmamış, Türk siyasal hayatını da yakından etkilemiştir. 1950’li ve 60’lı yıllarda Türk siyasal hayatı üzerinde özellikle Başgil ve Kubalı’nın derin etkileri vardır. Bu yıllarda iki anayasacının Türk siyasal yaşamı üzerinde icra ettikleri etki başlı başına bir inceleme

162. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.123.

konusu olmaya layıktır. 1950’li yıllarda birçok kamu hukukçusu ve özellikle içlerinde Kubalı ve Esen gibi anayasa hukukçuları Demokrat Parti iktidarına karşı açık cephe almışlar¹⁶³, bu iktidarın devrilmesini yazıları ve beyanatları ile desteklemişlerdir. 27 Mayıs 1960 askerî darbesi olduğunda, daha o sabah, İstanbul Üniversitesinden bir grup öğretim üyesi, Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli, askerî bir uçakla Ankara’ya gitmişler¹⁶⁴ ve 27 Mayıs darbesinin bir “hükûmet darbesi” değil, ama “meşru” bir hareket olduğu yolunda “fetva” vermişlerdir. İstanbul Üniversitesinden gelen bu yedi öğretim üyesinin yanına Ankara Üniversitesinden de üç öğretim üyesi (İlhan Arsel, Bahri Savcı ve Muammer Aksoy) katılmıştır¹⁶⁵. Bunlar bir komisyon teşkil etmişlerdir. Görüldüğü gibi komisyonun bütün üyeleri hukukçudur. Çoğunluğunu ise anayasa hukukçuları oluşturmaktadır. “Türk” anayasa hukukçuları, artık, “anayasa”yı incelemekle kalmıyor; tarihte ilk defa onu bizzat yapmaya da teşebbüs ediyorlardı. Artık bilimin öznesi ile konusu özdeşleşiyordu!

Türk anayasa hukukçularının ezici çoğunluğunda, demokrat parti iktidarının meşruluğunu yitirdiği ve 27 Mayıs 1960 hükûmet darbesinin meşru olduğu yolunda yerleşik bir kanı vardır. Sağ kanatta yer alan anayasa hukukçuları bile bu kanıya tam cepheden saldıramamışlardır. Bir de, 1961 Anayasasının “Giriş”inden Türk milletinin “Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini” yaptığından bahsedilmektedir. Anayasacılarımız da genellikle bu kanıdadırlar¹⁶⁶.

163. Esen ve Kubalı ile Demokrat Parti Hükümeti arasındaki çatışma konusunda bkz. Tunaya, , *op. cit.*, 1969, s.166-174.

164. Soysal, *Anayasanın Anlamı, op. cit.*, s.44; Aldıkaçtı, *op. cit.*, s.138.

165. Aldıkaçtı, *op. cit.*, s.138; Arsel, *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları, op. cit.*, s.137.

166. Örneğin Bülent Tanör’e göre 27 Mayıs darbesi, “siyasal demokrasiyi kurumsallaştırmak isteyen bir sivil toplum canlılığı üzerine oturmuştu. ... Askeri müdahale başarılı olmuş ve meşruluk sorunu da yaratmamıştı. Ülkenin sivil demokratik güçleri ve kamuoyu büyük çapta ondan yana tutum almıştı” (Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri: 1789-1980*, İstanbul, Afa, 1996, s.278). Mustafa Erdoğan’ın isabetle gösterdiği gibi, bu yargı büsbütün temelsizdir. Çünkü “(1) darbecilerin amacı ‘siyasal demokrasi kurumsallaştırmak’ olmayıp, devlete yurttaş iradesinden bağımsız olarak tepeden-inme bi-

Türk anayasa hukuku doktrininin ideolojik bir mayası vardır. Anayasa hukuku doktrini Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel ile daha başlangıcından itibaren objektif ve bilimsel olmaktan çok uzak kalmış, birçok bakımından ideolojik davranmış, siyasal yargılarının açıklamakta tereddüt etmemişlerdir. Bu şekilde, bu yazarlar, Türk anayasa hukuku doktrininde çok kötü bir geleneğin başlatıcısı da olmuşlardır. Kendilerini izleyen öğrencileri de, içlerinden bir ikisi ayrık tutulursa, üç aşağı beş yukarı onların yolunda gitmiş, birçoğu günlük politikayla içli dışlı olmuştur. Yukarıda anayasacılarımızın nasıl basın ve yayın organlarına sık sık çıktıklarını belirtip eleştirmiştik. Diğer yandan, anayasa hukukçularımızdan bir kısmı, kitaplarında, anayasayı incelemekle kalmamış, anayasanın değiştirilmesi veya korunması için de çalışmışlardır. Bazı anayasa hukukçularının kitaplarında, anayasalarımızdan bazılarını (örneğin 1961 Anayasasına) övgüler, bazılarını ise (örneğin 1982 Anayasası) yergiler vardır. Bazı anayasacılarımız sözlü ortamlarda (derslerde, sempozyumlarda) daha da ileri giderek, 1982 Anayasasından bahsederken, ona “anayasa” bile dememekte “82 Belgesi” demektedirler. Keza bu yazarlar, 1982 Anayasasından bahsedilirken “Anayasamız” ifadesini kullananlar ile de alay etmektedirler.

Yine anayasa hukukçularımızın içinden, Mümtaz Soysal, Oya Araslı gibi milletvekili olup aktif siyasete girenler de olmuştur. Ancak bu anayasacıların, birer profesyonel politikacı olarak, pek de başarılı olamadıkları veya en azından kendilerinden beklenen performansı gösteremediklerini gözlemlemek zorundayız. Bu arada not edelim ki, bunlar tekrar milletvekili seçilmeyi de başaramamışlardır. Hatta bir bakıma denebilir ki, aktif politikaya atılan anayasacılarımızın siyasal hayat üzerinde yaptıkları etki, birer üniversite hocası olarak yaptıkları siyasal etkiden nedense daha düşük olmuştur. Aslında siyasal inanışları güçlü olan anayasa hukukçularımızın, üniversiteden istifa edip aktif siyasete girmeleri uygun olur. Tarafı oldukları siyasal

çimde yeniden yön vermek idi. Bu hangi açıdan bakarsanız bakın, antidemokratik bir zihniyet ve tutumun ifadesidir. (2) Darbeye yardımcı olan ortam, ‘sivil toplum canlılığı’ değil, sadece CHP sempatzımanı bir grup üniversite hocası ve çok az sayıdaki üniversite öğrencisi ile, onlarla aynı ideolojik bakışı paylaşan basın camiası idi. Bu nedenle, bu kesimler arasında müdahalenin ‘meşruluk sorunu’ olmaması normaldi, ama meşruluk eğer sivil-toplumsal temelli bir şey ise halkın büyük çoğunluğunun sahnede olmadığı apaçık ortadaydı” (Erdogan, *Liberal Toplum, Liberal Siyaset, op. cit.*, s.396-397).

kavga için daha dürüstçe mücadele edebilirler. Bunu yapmıyorlarsa, bu siyasal kavgadan uzak durmaları gerekir. Bu iki seçeneğin arasında orta bir yol yoktur.

Son olarak not edelim ki, Türk anayasa hukukçularından bazıları Osmanlı döneminden bu yana hükümet ile mücadele içinde bulunmuşlardır. Anayasa hukukçularımızın içinde görevinden alınan, sürülen, hatta hapse atılan kişiler vardır. İlk anayasa hukukçularımızdan biri olan Kemalpaşazade Sait Bey 1890'da Yemen'e sürgüne gönderilmiştir¹⁶⁷. İstanbul Hukuk Fakültesinde anayasa hukuku derslerini veren Ahmet Mithat 1933'te görevinden atılmıştır¹⁶⁸. 1954'te Bülent Nuri Esen, dönemin rejimini "demokrasi" olarak değil, "kakokrasi" olarak nitelendirmiş ve bunun üzerine Demokrat Parti iktidarı 6435 sayılı Kanunu çıkarmış ve Esen'i bakanlık emrine almıştır¹⁶⁹. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi anayasa hukuku profesörlerinden Turhan Feyzioğlu 1956-1957 ders yılını açış konuşmasında Hükümeti eleştirmiş ve neticede Bakanlık emrine alınmıştır. Bunun üzerine Feyzioğlu istifa etmiştir. Aynı Fakülte'den aynı sebeple Doçent Muammer Aksoy'da istifa etmiştir¹⁷⁰. Hüseyin Nail Kubalı 1958 yılında meclis içtüzüğü ile ilgili Cumhuriyet gazetesinde birkaç makale yayınlamış, Demokrat Parti Hükümeti tepki olarak Kubalı'yı Şubat 1958'de Bakanlık emrine almıştır¹⁷¹. 27 Mayıs'tan sonra Ali Fuat Başgil, Anayasa Komisyonu ile polemige girince tutuklanmıştır. Başgil, 1961'de AP listesinde milletvekili seçilmiş ve Cumhurbaşkanı adayı gösterilmiştir¹⁷². 12 Mart 1971'den sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi anayasa hukuku öğretim üyesi Bülent Nuri Esen ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi anayasa hukuku öğretim üyesi Mümtaz Soysal tutuklanmışlardır. 1970'lerin sonlarında terör ortamında Server Tanilli siyasî nedenlerle kurşunlanmış ve sakat kalmıştır. 12 Eylül döneminde, bildiğimiz kadarıyla, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Cem Eroğul ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Bülent Tanör

167. Tunaya, *op. cit.*, 1969, s.113.

168. *Ibid.*, s.147.

169. *Ibid.*, s.166-167.

170. *Ibid.*, s.171.

171. *Ibid.*, s.175.

172. *Ibid.*, s.183.

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa dayanılarak sıkıyönetim komutanları tarafından görevlerinden uzaklaştırılmıştır.

* * *

1980'lerde, YÖK'ün kurulması ve yeni üniversitelerin açılmasına kadar, Türkiye'de sayıları iki elin parmaklarını geçmeyen anayasa hukukçuları bu etkilerini bir tekel olarak sürdürmüşlerdir. İlginçtir 1980'lere gelindiğinde 45 milyonluk bir ülkede iki hukuk fakültesi vardı. Ve bunlardan yılda toplam bin civarında öğrenci mezun oluyordu¹⁷³. Ülkede sadece yılda iki-üç kişi hukuk doktoru olabilmekteydi¹⁷⁴. Anayasa hukuku alanında doktora unvanını almak ise neredeyse, on yılda bir kişiye nasip olmaktaydı. Böylesine kısır bir ortamda, böylesine dar bir çevrede, zaten canlı ve kaliteli bir anayasa hukuku doktrininin oluşması beklenemezdi.

İlginçtir ki, anayasa hukukçuları bu durumlarından pek şikayetçi olmamış, tersine sayı azlığının kendilerine sağladığı haksız prestijden istifade etmişlerdir. Böyle bir ortamda anayasa hukukçularının önemli bir kısmı, yeni üniversitelerin kurulmasına karşı çıkabilmişlerdir. Anayasa hukukçuların önemli bir kısmı, İstanbul ve Ankara dışında taşra üniversitelerinde (İzmir dahil) anayasa hukuku dersinin okutulmasını bir türlü içlerine sindirememişlerdir.

B. ÖNERİLER

Yeni Türk Anayasa Hukuku Doktrini Kurulurken.- Ne var ki, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu kısır döngü YÖK sonrası dönemde büyük ölçüde kırılmıştır. Örneğin 1979-1980 öğretim yılında toplam 4 kişi hukuk doktoru olabilmişken¹⁷⁵, on yıl sonra 1990-1991 öğretim yılında 66 kişi hukuk doktoru olmuştur¹⁷⁶

173. 1979-80 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 661 ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 340 öğrenci mezun olmuştur (Karayalçın, *op. cit.*, 1981, s.8).

174. Örneğin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 1977-78 öğretim yılında 3, 1978-79 öğretim yılında 2, 1979-80 öğretim yılında 1; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ise 1977-78 öğretim yılında 1, 1978-79 öğretim yılında 4, 1979-80 öğretim yılında 3 kişi hukuk doktoru olmuştur (Karayalçın, *op. cit.*, 1981, s.10).

175. Karayalçın, *op. cit.*, 1981, s.10

176. Karayalçın, *op. cit.*, 1994, s.29.

YÖK sonrası dönemde, yeni üniversiteler kurulmuş, şu ya da bu şekilde anayasa hukukçularının sayısı artmıştır. Bugün 20 küsur hukuk fakültesinde ve 70'ten fazla diğer fakültede (iktisadî ve idarî bilimler fakülteleri, siyasal bilgiler fakülteleri, iletişim fakülteleri, vb.) anayasa hukuku dersi okutulmaktadır. Artık 1980 öncesinde olduğu gibi bu dersi verenlerin sayısı 10'dan az değildir. Türk anayasa hukukçularının sayısı konusunda sağlıklı bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bugün Türk üniversitelerinde anayasa hukuku dersini okutan, anayasa hukuku ile uğrasan, öğretim elemanlarının sayısının yüze yaklaşmış olduğunu tahmin ediyoruz. Kanımca öğretim üyesi sayısının artması çok önemli bir gelişmedir. 10 kişinin faaliyet gösterdiği bir bilim dalında canlılık olabileceğini düşünmek gerçekçi değildir. 100 kişinin bulunmadığı bir bilim dalında akademik bir derginin çıkarılması, akademik monografilerin yayınlanması zaten fizik olarak mümkün değildir. Türkiye'de bir anayasa hukuku dergisi çıkarılabilmiş de değildir. Keza bir kamu hukuku dergisi de yoktur. Bunun çeşitli sebepleri olmakla birlikte, bunlardan biri, bu bilim dallarının şimdiye kadar beş on kişilik bilim dalları olarak kalmış olmasıdır.

Günümüzde her olumsuzluğa rağmen, daha birçok alanda olduğu gibi anayasa hukuku alanında da Türk üniversitelerinin içine düştüğü bu kısır döngü bir ölçüde de olsa kırılmıştır. Artık, 1980 öncesinde olduğu gibi, anayasa hukuku alanında bir tekelden söz edilemez. Mevcut olan tekel kısmen kırılmış, geri kalan kısmı da kırılmak üzeredir. Anayasa hukuku alanında çalışan öğretim elemanları, sayıca artmış, sosyal köken itibarıyla çeşitlenmiştir. Artık toplumun her kesiminden gelen anayasa hukukçuları vardır. Yeni anayasa hukukçularının arasında hâkim bir siyasal eğilimin olduğu söylenemez. Toplumda yaygın olan her siyasal eğilime mensup anayasa hukukçusu vardır. Bu Türkiye için yeni bir şeydir. Diğer yandan, kanımca yeni kuşak anayasa hukukçuları, eskilerine oranla daha az "anga-je"dir.

Yeni kuşak anayasa hukukçuları ülkenin her yerine, küçük şehirlere, ilçe merkezlerine kadar dağılmıştır. Bunların zaten birçoğunun siyasal çevreler ile içli-dışlı olması fizikî olarak mümkün değildir. Bunların bir kısmı, adı sanı duyulmamış, kendi köşesinde kalmış kişilerdir. Bu türden olanlarına zaten medya ve siyasal aktörler itibar etmemektedir. Bu nedenle, bunlar zaten zamanlarını ve heveslerini gazete yazılarıyla, beyanatlarla, televizyon tartışmalarıyla harcama-

maktadırlar. Yeni Türk anayasa hukukunun doğuş koşulları nihayet, yirminci yüzyılın sonlarında hazırlanmıştır. Yirmi birinci yüzyılın başında ciddi ve yeni bir Türk anayasa hukuku doktrininin doğması ümitle beklenmektedir.

Yeni anayasa hukuku doktrini kurulurken bazı tespitler yapıp, bazı önerilerde bulunmak uygun olur. Bu önerilerin bir kısmı doktrinin içeriğine ilişkin olduğu gibi, bir kısmı da akademik örgütlenişine ilişkindir.

1. Doktrinin Dökümü

Her şeyden önce mevcut doktrinin ne durumda olduğunun ayrıntılı bir dökümü yapılmalı, bu doktrin kıyasıya bir eleştiriden geçirilmelidir. Bir kere, tek tek her genel eserin değerlendirilmesi yapılmalı, bu konuda zamanla genel kanılar oluşmalı, bazı genel eserler standart başvuru kitabı haline getirilmelidir. Değersiz bulunanlar ise unutulmalı, atıf almamalıdır. Keza Türk anayasa hukuku doktrininin temel monografileri tespit edilmelidir. O konu bir genel eserde işlenirken o temel monografi izlenmeli, ona atıf yapılmalıdır. Bu temel monografilere örnek olarak, Fazıl Sağlam'ın *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü*¹⁷⁷, Cem Eroğul'un *Anayasayı Değiştirme Sorunu*¹⁷⁸, Mehmet Turhan'ın *Hükûmet Sistemleri*¹⁷⁹ zikredilebilir.

2. Metodoloji

Belirli bir metodolojiye sahip olmadan, büyük eserlerin ortaya çıkması mümkün değildir. Bu nedenle, yeni Türk anayasa hukuku kurulurken, “metodoloji” ve “genel teori” tartışmaları yapılmalı, bu sorun halledildikten sonra, daha doğrusu herkes, kendi teorisini seçtikten, kendi metodolojisini kurduktan sonra, ileri aşamalara geçmelidir. Her yeni doktrinin emekleme dönemi, metodolojik tartışmalar dönemidir. Bu emekleme döneminden geçilmeden, bu tartışmalar atlanarak yeni bir doktrininin kurulması mümkün değildir.

-
177. Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
 178. Cem Eroğul, *Anayasayı Değiştirme Sorunu*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayınları, 1974.
 179. Mehmet Turhan, *Hükûmet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989.

3. “Türk Anayasa Hukuku Dergisi”

Türk anayasa hukuku doktrininin en büyük eksikliklerinden birisi kendisine has bir akademik dergiye sahip olmamasıdır. Yani bir “Türk Anayasa Hukuku Dergisi” yoktur. Anayasa hukukçuları makalelerini değişik fakülte dergilerinde¹⁸⁰ yayınlamaktadırlar. Bu dergiler ya genel hukuk, ya iktisat, ya siyasal bilim dergileridir; içlerinde hukukun diğer dallarına, siyasal bilime ve hatta ekonomi bilimine ilişkin makaleler mevcuttur. Bir anayasa hukuku makalesi bulunması ihtimali için ilgilenmediğiniz birçok hukuk, iktisat, siyasal bilim makalesinin bulunduğu bir dergiyi izlemenin pek ekonomik olmadığı ortadadır. Diğer yandan fakülte dergileri, yılda dört sayı olarak çıkmaları öngörülmüş olmasına rağmen, yılda sadece bir sayı olarak çıkabilmekte, hatta, bazen iki yılda bir çıkmaktadır. Bunlardan bazılarının dört-beş yılda bir çıktığı da görülmüştür¹⁸¹. Haliyle ne zaman çıkacağı şüpheli olan bir dergiye ciddi anayasa hukukçularının makale vermekten çekinmeleri doğaldır.

Aslında ülkemizde, sosyal bilimler alanında, düzenli olarak çıkan akademik dergi sayısı çok azdır. Bunların arasında *Amme İdaresi Dergisi*'ni anmak gerekir. Bir hukuk dergisi olmamasına rağmen, TODAİE tarafından çıkarılan bu Dergide birçok anayasa hukuku makalesinin yayınlandığı görülebilir. Ülkemizde sosyal bilimler alanında özel kişi ve gruplar tarafından çıkarılan *Toplum ve Bilim*, *Türkiye Günlüğü*, *Yeni Türkiye*, *Liberal Düşünce* gibi dergilerde de zaman zaman anayasa hukuku makalelerinin yayınlandığı görülmektedir. Her ne kadar bu dergiler, Türk fikir hayatına önemli bir hizmet yapıyor olsalar da, nitelik bakımından “saf” akademik dergiler olmadıkları, güncel siyasetle çok yakından ilgili oldukları, ve her birinin kendine has siyasî bir misyonunun olduğu ortadadır.

Türk anayasa hukuku doktrinin düzenli olarak çıkan ve saf akademik nitelikte bir “Türk Anayasa Hukuku Dergisi”ne ihtiyacı vardır. Bu derginin birçok yararı olacaktır. Her şeyden önce anayasa hukukçuları kaynaklarını dağınık halde bulunan birçok dergiyi tara-

180. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi gibi.

181. Örneğin, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1982-1987 yıllarında tek sayı olarak çıkabilmiştir.

arak bulmak zorunda kalmayacaklar; sadece bir dergi izleyeceklerdir. İkinci olarak anayasa hukukçuları yazdıkları makaleleri yayınlamak için değişik değişik dergiler aramayacaklardır. Böyle bir dergi, kanımca Türk anayasa hukuku doktrininde üretimi arttıracaktır. Keza, bu dergi, anayasa hukuku doktrini içindeki iletişimi de sağlayacaktır. Özetle, yeni anayasa hukuku doktrini bu dergi etrafında oluşacaktır.

Böyle bir derginin düzenli olarak çıkmasına olanak sağlayacak koşullar ülkemizde artık oluşmaktadır. Bir kere artık 1980 öncesi gibi anayasa hukukçularının sayısı iki elin parmakları kadar değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu ders yirmi kusur hukuk fakültesinde ve 60-70 civarında iktisadî ve idarî bilimler fakültesinde okutulmaktadır. İletişim fakülteleri gibi fakültelerde de bu ders okutulmaktadır. Bu alanda çalışanların sayısı artmıştır. Dahası bu alanda yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin sayısı da artmaktadır. Bu saydığımız kişiler böyle bir derginin hem okuyucusu, hem de yazarı olacaklardır. Kanımca, akademik değerlendirmede kabul edilen yeni puanlama sistemi genç anayasa hukukçularını birçok makale yazmaya itecektir. Bu da bu derginin yayın malzemesini oluşturacaktır.

Böyle bir dergiyi çıkaracak ve düzenli olarak sürdürebilecek kişi veya kişiler Türk anayasa hukuku doktrinine büyük bir hizmet yapmış olacaktır. Aynı zamanda bu kişi veya kişiler doğal olarak büyük bir prestij sağlayacak, yayın politikası sayesinde anayasa hukuku doktrinini yönlendirecektir. Bu derginin yayın kurulunun kısa zamanda Türk anayasa hukuku doktrininin hakemi durumuna geleceği tahmin edilebilir.

Böyle bir dergiyi eski kuşak anayasa hukukçularının çıkarması ihtimal dahilinde değildir. Zaten bu yetenek ve çalışma disiplini sahip olsalardı, şimdiye kadar böyle bir dergi çıkarırlardı. Bu nedenle bu derginin çıkarılması görevi yeni anayasa hukukçularına düşmektedir. Eski kuşak anayasa hukukçularından, böyle bir çabayı küçümsemeleri değil, tam tersine ona destek vermeleri beklenir.

Böyle bir dergi, haliyle güncellik kaygısından uzak, ciddî akademik bir dergi olmalıdır. Kendi bilimsel yazma kuralları konusundaki standartlarını önceden tespit edip duyurmalı, bu kurallara uymayan yazıları kabul etmemelidir. Keza bu dergi hakemli dergi statüsünde çıkmalıdır. Her makalenin bir Türkçe ve İngilizce özeti bu-

lunmalı, atıf *index*'leri tarafından taranılan bir dergi olmaya çalışmalıdır. Keza derginin kağıt üzerine basılıp düzenli dağıtımı yapıldığı gibi, *on line* dergi olarak da yayınlanmalıdır. Her sayısı aynı zamanda *internet* üzerinden de yayınlanmalıdır.

4. “Türk Anayasa Hukukçuları Derneği”

Mevcut anayasa hukukçularının birbiriyle pek bağlantıları yoktur. Hatta değişik üniversitelerde çalışan genç kuşak anayasa hukukçuları birbirini hiç tanımamaktadırlar. Şüphesiz aynı bilim dalında çalışan kişilerin birbiriyle iletişim içinde olmalarında birçok bakımdan yarar vardır. Yeni anayasa hukuku doktrininin mensuplarının birbiriyle iletişimi için bir örgüte ihtiyaçları vardır. Bu nedenle bir “Türk Anayasa Hukukçuları Derneği”nin kurulması uygun olacaktır. Bu derneğe üniversitelerde anayasa hukuku alanında çalışan istisnasız her öğretim elemanı (araştırma görevlileri dahil) isterse üye olabilmelidir. Üniversite mensubu olmayan, ama anayasa hukuku alanında yüksek lisans veya doktora yapmış kişilere de dernekanun üyeliği açık olmalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz *Türk Anayasa Hukuku Dergisi* böyle bir dernek çerçevesinde çıkarılabilir. Keza böyle bir dernek, yılda bir defa bir “Türk anayasa hukuku sempozyumu” düzenleyerek her yıl anayasa hukukçularını bir araya getirip, karşılıklı tartışmalarını, birbiriyle iletişim içinde olmalarını sağlayabilir. Keza bu sempozyumda sunulan bildirimler de her yıl düzenli olarak yayınlanarak, Türk anayasa hukuku literatürüne önemli kaynak oluşturabilir.

5. Yabancı Literatür

Diğer yandan, yeni doktrin kuruluş aşamasında, yabancı literatür konusunda da bir tercihte bulunmalıdır. Kanımca eski kuşak anayasa hukukçularının birçoğu, aslında yabancı kaynakları pek de izlememesine rağmen, yabancı kaynaklara gereğinden fazla önem vermiş, hatta birtakım yabancı yazarların büyüklüğü karşısında ezilmişlerdir. Bu husus, Türk doktrininin pısrık kalmasının ve orijinallikten uzak olmasının nedenlerinden biridir.

Türk anayasa hukukçularının çoğunluğu (özellikle İstanbul ekolüne mensup olanlar) yabancı dil olarak Fransızca'yı kullanmaktadırlar. İkinci bir grup yazar ise, İngilizce literatürü, nihayet azınlıkta bir

grup ise Almanca literatürü izlemektedir. Şüphesiz tek yabancı literatüre bağlı kalınmaması ve değişik ülkelerin literatürünün izlenmesinde, zenginlik ve çeşitlilik bakımından büyük yarar vardır. Ancak bunun birtakım sakıncaları da vardır. Üniversite kütüphanelerinin aynı anda üç yabancı dilden anayasa hukuku kitaplarını ve dergilerini izlemeleri malî bakımdan pek külfetli olmakta ve bu nedenle de genellikle kütüphaneler yabancı yayınların izlenmesinde yetersiz kalmaktadırlar. Oysa tek yabancı dile inilirse, kütüphanelerin yabancı yayınları izleme imkânı daha artacaktır.

Kanımcı tercih edilecek dil bir kere Almanca olamaz. Bu dil zaten uluslararası geçerliliği olan bir dil değildir. O halde Fransızca ile İngilizce arasında bir tercih yapılmalıdır. Anglo-Sakson hukuk sistemi bizim hukuk sistemimize benzemediği için genelde anayasa hukuku dahil, hukuk alanında İngilizce literatürün izlenmesinin pek yararlı olmadığı konusunda hukuk çevrelerinde yaygın bir kanı vardır. Geriye Fransızca kalmaktadır. Ancak bu dil de, bir kere günümüzde uluslararası alanda ikinci plâna itilmiştir. Dahası, Fransız anayasa hukuku da Türk anayasa hukukuna pek benzememektedir. Türk anayasa yargısı ile Fransız anayasa yargısı arasında pek az benzerlik vardır. Diğer yandan hükûmet sistemleri, seçim sistemleri bakımından da önemli farklılıklar vardır. Bu gibi teknik sorunlar bir yana, asıl önemlisi, günümüz Fransız anayasa hukuku doktrini pek verimli ve kaliteli bir doktrin değildir. Maalesef, günümüz Fransız doktrini bu yüzyılın başındaki Fransız doktrininden oldukça geridir. Günümüz Fransa'sındaki anayasa hukuku kitaplarının birçoğunun bilimsel düzeyi fevkalâde zayıftır. Bilimsel yazma kurallarına uygunluk bakımından yukarıda Türk yazarlarına yönelttiğimiz eleştirilerin birçoğu, birçok Fransız yazarına da yöneltilebilir. Dahası, geçirdiği siyasal bilim yaklaşımı dönemi nedeniyle Fransız doktrinini hâlâ bir panayır yeri havasındadır. Uzmanlaşmış, teknik mükemmelliğine erişmiş bir doktrin havasına hâlâ sahip değildir.

Aslında Fransızca literatürün izlenmesi konusunda yöneltilebilecek en büyük eleştiri bu literatürün verimlilik bakımından fevkalâde zayıf olmasıdır. Bu ülkede yazılmış genel eserlerin sayısı 10-15 civarındadır. Nicelik bakımından Türk literatüründen pek de zengin değildir. Monografik eserlerin sayısı da çok fazla değildir. Bu ülkede kabul edilmiş doktora tezlerini pek azı yayınlanma şansına kavuşmaktadır. Diğer yandan anayasa hukuku alanında makale üretimi de

nicelik bakımından yetersizdir. Bu alanda belli başlı iki dergi vardır: *Revue du droit public* ve *Revue française de droit constitutionnel*. Birincisi, bir anayasa hukuku dergisi değil, genel bir kamu hukuku dergisidir. Kamu hukukunun bütün dallarına ait makaleler bulunmaktadır. İkincisi münhasıran anayasa hukuku alanında çıkmaktadır. Ancak bir kere bu dergi oldukça yeni sayılabilir (1990'dan beri çıkıyor). İkinci olarak, bu derginin aşağı yukarı yarısı, Türk okuyucusunu pek de yakından ilgilendirmeyen kroniklerden oluşmaktadır. Fransa'da ciddi dergilerde yayınlanan anayasa hukukuna ilişkin makale sayısının yılda yirmi otuzu geçmediğini söylemek büyük bir abartı olmayacaktır. Özetle Fransız literatürünün izlenmesi, Türk anayasa hukuku doktrinine büyük bir fayda sağlamayacaktır.

Aslında artık Dünyamız bilim dili konusunda tercihini yapmıştır. Bu dil İngilizce'dir. Her ülkenin en seçkin bilim adamlarının ürünlerini İngilizce'den izlemek mümkündür. Bu anayasa hukuku alanı içinde büyük ölçüde doğrudur. Yeni anayasa hukukçuları da bu konuda zaman yitirmemeli, İngilizce literatürde yoğunlaşmalıdırlar.

7. Yabancı Dil

Yabancı dil bilme zorunluluğu genelde yeni yetişen bilim adamlarının ve özelde yeni anayasa hukukçularının önünde bir engel olmaktan çıkarılmalıdır. Araştırma görevliliği, yüksek lisans ve doktora giriş sınavlarında yabancı dil aranmamalıdır. Zaten ülkemizde fevkalâde güzel ve standart halde yapılan bir yabancı dil sınavı olan KPDS, yardımcı doçentlik ve doçentlik başvurusu için aranmaktadır. Bu yeterlidir. Mesleğin başlangıcında olanlara yabancı dil şartını koşulması, ülkemizdeki orta eğitim sisteminin yapısı nedeniyle, bu alanı alt sosyal tabakalardan gelen zeki gençlere kapatmaktadır. Bir bilim dalının iyi mensuplar devşirmek için, orta zekalı yabancı dil bilen insanlara değil, yabancı dil bilmese de zeki ve çalışkan gençlere ihtiyacı vardır. Mesleğin başında, yabancı dil bilmeyen zeki gençlerin izleyen yıllarda bu eksikliklerini giderebileceği¹⁸², ama yabancı

182. Bu vesileyle, 1988'de araştırma görevliliğimin başında Fransızca düzeyim yetersiz olmasına rağmen, 1992'de Fransızca KPDS'den 97/100, 1996'da Fransızca Doçentlik Dil Sınavından 100/100 aldığımı ve 1997'de İngilizce KPDS'den 82/100 aldığımı belirtmek isterim. 1988'de bilmediğim bir dilde, 1996'da kitap ve makale yayınladığımı da belirtmek sanıyorum yukarıdaki görüşlerimi desteklemek için yerinde olacaktır.

dil bilen orta zekalı gençlerin bu zeka kusurlarını gideremeyecekleri ortadadır. Bazı yaşlı hocalarımızda görülen yabancı dil taassubunu anlamak mümkün değildir.

Kaldı ki yabancı dil unsuru gereğinden fazla abartılmaktadır. Türk pozitif anayasa hukukunun, yabancı dil bilgisine ihtiyaç göstermeyen kendine has konuları vardır. Diğer yandan, Türk pozitif anayasa hukuku konusunda az çok zengin bir Türkçe literatürün günümüzde oluştuğunu da görmezlikten gelemeyiz. Böyle bir alanda yabancı dil bilmeden, yabancı kaynak kullanmadan da mükemmel eserler verilebilir¹⁸³.

8. Öğretim Elemanlarının Seçilmesi

Her bilim dalının kalitesi kaçınılmaz olarak o bilim dalında çalışan öğretim elemanlarının kalitesiyle doğru orantılıdır. Küçük adamlarla büyük işler yapılamaz. O nedenle, anayasa hukuku anabilim dalları kendilerine kaliteli araştırma görevlileri bulmalıdır. Araştırma görevlisi alım sınavları, yüksek lisans ve doktora giriş sınavları mevcut haliyle objektif değildir. Objektif olmayan sınavlarla kaliteli insanların seçilebileceği düşünülemez. Bu sınavlar dürüstlük bakımından eleştiriye açıktır¹⁸⁴. Türkiye, üniversiteye giriş sınavlarında karşılaştığı kayırmacılık sorununu ÖSYM'nin yaptığı merkezî test sınavlarıyla çözmüştür. Bu çözüm artık sadece üniversiteye giriş sınavında değil, tıpta uzmanlık sınavında (TUS) kaymakamlık sınavında, hâkimlik sınavında ve daha birçok önemli mesleklere giriş sınavında başarıyla uygulanmaktadır. Kanımca, bu dalganın içine araştırma görevliliği, yüksek lisans ve doktora sınavlarını da dahil etmek gerekir¹⁸⁵. Bu sınavların TUS benzeri merkezî bir şekilde ve

183. Örneğin Necmi Yüzbaşıoğlu'nun *Türkiye'de Kanun Hükmünde Kararnameler Rejimi* (İstanbul, Beta, 1996) isimli eseri baştan sona Türkçe kaynaklar kullanılarak yazılmıştır. Keza “önsöz”ünden “doçentlik çalışması” olarak hazırlandığı belirtilen *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku* (İstanbul, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1993) isimli kitabında yabancı dilde bir kaynağa tek bir atıf yoktur. Oysa yazarın kitabının 25 ilâ 80'inci sayfaları arasında incelediği konuların (Avrupa insan hakları hukuku ve Avrupa Topluluğu hukuku) asıl kaynakları yabancı dildedir. Yazar bu konuları da Türk yazarlara atıf yaparak işlemiştir.

184. Kemal Gözler, “TUS Tüm Alanlara Yaygınlaştırılmalı”, *Cumhuriyet Bilim-Teknik*, 10 Eylül 1998, s.1-2.

185. Bu yönde ilk öneri, 1988'de benden gelmiştir: Gözler, “TUS Tüm Alanlara Yaygınlaştırılmalı”, *op. cit.*

test usûlüyle ÖSYM tarafından yapılması düşünülebilir. TUS bu bakımdan olumlu bir örnektir. TUS Tıp Fakültelerinde akademik kastları büyük ölçüde kırmıştır. Kayırmacılığın olmadığı ve yarışma koşullarının objektif olarak belli olduğu bir rekabet ortamında kalitenin de artacağı beklenebilir. YÖK ve Üniversitelerarası Kurulun da, araştırma görevliliği, yüksek lisans ve doktora giriş sınavlarının ÖSYM tarafından merkezî bir şekilde test usûlüyle yapılması fikrine karşı olmadığı gözlemlenebilir. İlk başta doçentlik dil sınavının merkezîleştirilip ÖSYM'ye verilmesi, daha sonra doçentlik dil sınavı yerine KPDS sonuçlarının kabul edilmesi ve LES sınavları, YÖK ve Üniversitelerarası Kurulun bu eğilimini göstermektedir. Bu eğilim kanımca fevkalâde olumludur. Yaygınlaşması ve tam olarak uygulanması arzı edilir.

9. Öğretim Elemanlarının Mesleklerinde İlerlemeleri

Keza öğretim elemanlarının akademik değerlendirilmesi ve mesleklerinde ilerlemeleri, açıkçası yardımcı doçentliğe, doçentliğe ve profesörlüğe atanmaları da objektif kriterlere bağlanmalıdır. Şüphesiz böylesine yüksek düzeylerin objektif ve niceliksel değerlendirilmesi imkânsız değilse de, çok zordur. Ve birçok bakımından, kaçınılmaz olarak, bu unvanların tevcihi bireysel kararlara bağlı kalacaktır. Böylesine unvanların verilmesinde bireysel dürüst karar vermenin ahlakî sorumluluğunu kaldıracak bir matematiksel formül henüz bulunmamıştır ve muhtemelen de bulunamayacaktır.

Ancak buna rağmen, bu unvanların verilmesi konusunda yapılan değerlendirmede de niceliksel yöntemlerin kullanılması bu değerlendirmeyi bir ölçüde de olsa objektifleştirecektir. Bu yönde, YÖK'ün, Üniversitelerarası Kurulun ve tek tek üniversitelerin olumlu çalışmaları olduğu gözlemlenmektedir. Yardımcı doçentliğe, doçentliğe ve profesörlüğe yükseltme ilkeleri konusunda YÖK'ün tavsiye ettiği ve birçok üniversitenin 1999 yılı başından itibaren uygulamaya başladığı puanlama sistemi kanımca fevkalâde olumludur ve Türk üniversitelerindeki bilimsel üretimi hiç değilse niceliksel olarak arttıracığı beklenebilir. Zira artık bir unvanı alabilmenin niceliksel olarak ölçülebilir koşulları vardır. Örneğin, yardımcı doçent olabilmek için 50, doçent olabilmek için 150, profesör olabilmek için 300 puan toplamak gerekmektedir. Bu puanları elde etmek için ise birçok kitap ve makale yayınlamış olmak gerekmektedir. Genelde bir makale beş, bir

kitap yirmi puan değerindedir. Hakemli dergilerde ve yabancı dergilerde yayınlanan makalelere daha yüksek puanlar verilmektedir.

Genelde Türk biliminin ve özelde Türk anayasa hukuku doktrininin zayıf kalmasının sebeplerinden biri de YÖK öncesi akademik terfi sistemidir. YÖK öncesi sistemde profesörlük düzeyine gelmiş bir öğretim üyesinin genelde üç monografisi olurdu. Bunlardan ilki onun doktora tezi, ikincisi doçentlik tezi, üçüncüsü ise profesörlük takdim teziydi. Böylece ömrü boyunca üç kitap yazan bir, öğretim üyesi profesör olabiliyordu¹⁸⁶. Bu doktora ve doçentlik ve hatta profesörlük takdim tezlerinin birçoğu da yayınlanmadan kalıyordu. Bazı hevesli hocalar, bu üç kitaplarının dışında, bir de “ders kitabı” yazıyorlardı. YÖK öncesi akademik verim standardı budur: Üç monografi + (varsa) bir ders kitabı. Şüphesiz, bazı seçkin anayasacılarımız, bununla yetinmemiş, daha birçok kitaplar yazmış, birçok makaleler yayınlamıştır. Ancak anayasa hukukçularımızın önemli bir kısmının yukarıdaki modele uygun kaldıkları rahatlıkla gözlemlenebilir. Bir bilim adamının ortalama 40 yıllık akademik hayatı içinde bu üretimin fevkalâde yetersiz olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

YÖK, bu durumu kabul etmemiş, Türk bilimini kısırlaştıran bu sistemi haklı olarak yıkmaya çalışmıştır. Örneğin Doçentlik Sınav Yönetmeliğini değiştirmiş, doçentlik tezini kaldırmış, doçent olmayı bir monografiye bağlamaktan çıkarmış, onun yerine adayın eserlerinin bütününe değerlendirilmesini öngörmüştür. Buna rağmen ilginçtir ki, doçentlik sınav jürileri, yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen adaylardan “doçentlik tezi” aramıştır. Bu arada hukuk ve özellikle anayasa hukuku anabilimdalında oluşturulan jüriler de “doçentlik tezi”ni *de facto* şart koşmuşlardır. Böyle bir tez hazırlamadan, ya adaylar başvurmaya cesaret edememiş, ya da başvuranlar çok sayıda makalesi olmasına rağmen şu ya da bu şekilde doçent olamamışlardır. Buna karşılık bir yada iki makalesi ancak olup, bir “doçentlik çalışması” hazırlayanlar doçent olabilmişlerdir. Değiştirilmesinden 15 yıl geçmesine rağmen jürilerin, üstelik hukuk profesörlerinden oluşmuş jürilerin mülga bir yönetmeliğin hükümlerini uygulamaya devam etmeleri hayret vericidir. Bu husus, ülkemizde hukuk

186. Yeni puanlama sistemine göre ise en az, 8-10 kitap ve 20-30 makale yazmak gerekecektir.

profesörlerinde dahi, hukuk kurallarıyla bağılılık duygusunun ne kadar zayıf olduğunun bir göstergesidir.

Bu arada Üniversitelerarası Kurulun doçentlik jürilerini merkezîleştirilmesi ve jüri üyelerinin tüm üniversitelerde o bilim dalına mensup profesörler arasından kur'a ile seçilmesi uygulaması kanımca objektiflik bakımından isabetli olmuştur.

10. Tam Gün Çalışma Esası

Özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerimizde bulunan hukuk fakültelerindeki öğretim üyelerinin önemli bir kısmı, akademik görevlerinin dışında, avukatlık, danışmanlık gibi başka işler de yapmakta, kamu veya özel kurumlarda çeşitli görevler almaktadırlar. Bu durumda olan öğretim üyelerinden bir çoğu, fakülteye sadece ders vermek için gelir. Bir hafta içinde fakülteye uğradıkları saat sayısı da 4-5 saati pek geçmez. Diğer saatlerde “dışarıdaki” işleriyle meşgul olurlar. Bu husus, öğretim üyesini bilimden tamamıyla uzaklaştırdığı gibi, ahlâkî olarak da dejenerasyona itmektedir. Öğretim üyelerinin üniversitede tam gün çalışmaları sağlanamadıkça Türk doktrinin bilimsel düzeyinin ilerleyebileceğini düşünmek mümkün değildir. “Dışarıda” çalışan öğretim üyeleri, akademik unvanları ve mensubu oldukları fakültenin adı sayesinde haksız rekabetten yararlanmaktadırlar. Bu sistemin içinde yıllarını geçirmiş kişilerin çoğu, bilim adamlığından ve hocalıktan tamamen uzaklaşmakta, dışarıda icra ettiği meslekten biri konumuna dönüşmektedir. Neticede öyle bir manzara ortaya çıkmaktadır ki, bu manzara, zaman avukatlık yapan bir profesörün manzarası değil, ama zaman zaman üniversiteye gidip ders veren bir avukatın manzarasıdır. Üniversiteler öğretim üyelerinin dışarıda çalışmasına izin vermemeli, dışarıda çalışan öğretim üyelerinden bir an önce kurtulmaya çalışmalıdır.

SONUÇ

Metodoloji bir hedefe varmak için takip edilecek yolların tümünün incelenmesidir. Anayasa hukukçusunun ikili bir hedefi vardır. Bir bilim adamı olarak anayasal normların neden ibaret olduğu konusunda bilgiye ulaşmak ve bir yazar olarak elde ettiği bilgiyi okuyucularına aktarmaktır. Anayasa hukukçusunun bu ikili hedefine ulaşmak için takip etmesi gereken yolların neler olduğu bu çalışmamızda araştırılmıştır.

1. Anayasa hukukunun hedefi, her şeyden önce sahip olunan hukuk anlayışına göre değişmektedir. Bu nedenle, çalışmamızın birinci bölümünde, tabîi hukuk anlayışı eleştirilmiş, bu anlayışın karşısında pozitivist teori savunulmuştur. Pozitivist teoriye göre, anayasa hukuku, ancak objektif olarak bilinebilir bir şeyi incelemeyi hedefleyebilir. Değerler anayasa hukuku tarafından incelenemez; zira, değerler objektif olarak bilinebilir şeyler değildir. Çünkü, değerler ya yoktur, ya da görecelidirler. Olmayan, yahut olsa bile kişiden kişiye, toplumdan topluma veya zamandan zamana değişen şeyler bilimin inceleme konusu olamazlar. Anayasa hukuku eğer bir bilim olmak istiyorsa, değerleri değil, devlet tarafından konulmuş (pozitif) olan anayasal normları incelemeyi hedeflemelidir. O halde anayasa hukukunun konusunu pozitif anayasa normları oluşturur. Bu normlar, anayasa hukukçuları tarafından değil, kurucu iktidar tarafından konulur. Anayasa hukukunun hedefi, kurucu iktidar tarafından konan bu normları incelemek tasvir etmekten ibarettir; anayasa hukuku bu normları eleştirmeye, onları değiştirmeye yeltenmemelidir. Zira pozitivist teoriye göre bilimin görevi konusunu sadece tanımdır. Nihayet anayasa hukuku bu hedefine ancak uygun bir yolla ulaşabilir. Bu yol da saf hukukî yoldur. Anayasa hukuku kendisine yabancı olan, tarihî, felsefî, siyasî unsurlardan arınmalı, saf olmalıdır. Pozitivist teori hedefe ancak tek bir yolla ulaşılabileceğini düşünür; yöntem bağdaştırmacılığını (*syncrétisme*) reddeder. Bu nedenle, pozitivist teori hedefe ulaşmak iddiasında bulunan tarihî, felsefî ve sosyolo-

jik yöntemleri reddeder. Hedefe varmanın yolunun hukukun “saf” pozitivist teorisi olduğunu düşünür.

2. Anayasalar, Anayasa Mahkemesi kararları ve anayasa hukuku doktrini yazıları cümlelerden oluşur. Cümleler mantık bakımından bir önermedir. Bu önermelerin doğru veya geçerli olmaları gerekir. Bu ise önermeler mantığının konusuna girer. O halde anayasa hukukunda hedefe varmanın şartlarından biri mantıkî doğruluktur. Bu nedenle, çalışmamızın *ikinci bölümü* mantığa adanmıştır. Bu bölümde, önermelerin ne olduğu, kaç çeşit önerme bulunduğu, anayasaların, anayasa mahkemesi kararlarının ve anayasa hukuku doktrinin hangi tür önermeler kullandığı incelenmiştir. Anayasalar, anayasa mahkemesi kararları *yaptırmalı*; anayasa hukuku doktrini ise *bildirmeli* önermeler kullanırlar. Yaptırmalı önermeler ile bildirmeli önermelerin geçerlilik kriterleri farklıdır. Bildirmeli önermeler doğru veya yanlış olabilirler. O halde anayasa hukuku doktrininin yazılarının doğruluğu veya yanlışlığı tartışılabilir. Oysa yaptırmalı önermeler doğru veya yanlış değil; ancak geçerli veya geçersiz olabilirler. Bir anayasa normu geçerliliğini kurucu iktidarın iradesinden; bir anayasa mahkemesi kararı da geçerliliğini anayasanın bir normundan alır. Bir anayasa normunun ve keza bir anayasa mahkemesi kararının doğru veya yanlışlığını tartışmanın bir anlamı yoktur. Buradan şu metodolojik sonuç çıkmaktadır: Anayasa hukuku, kendisine hedef olarak anayasayı ve anayasa mahkemesi kararlarını eleştirmek gibi bir amaç belirleyemez. Doğru veya yanlış olması söz konusu olamayan bir şeyi eleştirmenin anlamı yoktur.

3. Üçüncü bölümde bir anayasal meselenin nasıl çözüleceği araştırılmıştır. Bir anayasal meseleyi çözmeyi hedefleyen anayasa hukukçusu şu üç sorudan oluşan yolu takip etmesi gerekir.

- a) Mesele hakkında anayasada kural var mı?
- b) Mesele hakkında Anayasa Mahkemesi kararı var mı?
- c) Mesele hakkında doktrinde ileri sürülen görüşler nelerdir?

Eğer çözümü hedeflenen mesele hakkında anayasada kural var ise, meselenin çözümünün o kurala göre olacağını söyleyebiliriz. Eğer o mesele hakkında anayasada kural yok, ama Anayasa Mahkemesi kararı varsa, mesele Anayasa Mahkemesinin daha önceki kararına göre çözümlenecektir. Nihayet, mesele hakkında anayasada kural yok ve Anayasa Mahkemesi kararı da yoksa, çözümü hedeflenen

mesele hakkında doktrinde ileri sürülen görüşlerin neler olduğunu bakmak gerekir.

4. Yukarıdaki üç soruyu cevaplamayı hedefleyen anayasa hukukçusu şu üç soruyu sırasıyla sorması ve onları cevaplamaya çalışması gerekir:

- a) Mesele hakkında anayasada kural olup olmadığını nereden ve nasıl öğrenebilirim?
- b) Mesele hakkında Anayasa Mahkemesi kararı olup olmadığını nereden ve nasıl öğrenebilirim?
- c) Mesele hakkında doktrinde ileri sürülen görüşleri nereden ve nasıl öğrenebilirim?

Bu soruları cevaplamayı hedefleyen anayasa hukukçusunun bakması gereken yerler vardır. Biz bu yerlere, “anayasa hukukunun bilgi kaynakları” deriz. İşte dördüncü bölümde anayasa hukukunun bilgi kaynakları araştırılmıştır. Anayasaların bilgi kaynakları resmî ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. Resmî kaynaklar, Resmî Gazete ve Düsturdur. Özel kaynaklar ise anayasa derlemeleridir. Anayasa Mahkemesi kararlarının bilgi kaynakları da resmî ve özel olmak üzere ikiye ayrılabilir. Resmî kaynak, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisidir. Özel kaynaklar ise özel kişiler tarafından yapılan Anayasa Mahkemesi kararları derlemeleridir. Bilgi kaynakların üçüncü grubu bilimsel eserlerdir. Bilimsel eserlerin başlıca türleri sistematik eserler, monografiler ve makalelerdir.

5. Anayasa hukuku alanında bilgi kaynaklarının çeşitlerini bilen anayasa hukukçusu, bu bilgi kaynaklarına ulaşma hedefine varması için, ilkönce bu kaynakları *taraması*, sonra da tarama sonucunda tespit ettiği kaynakları bilfiil *temin etmesi* gerekmektedir. İşte çalışmamızın beşinci bölümünde bilgi kaynaklarını tarama ve temin etme yolları açıklanmıştır. Kaynak taramanın en bilinen yolu, kütüphaneye giderek, kütüphane kataloglarından tarama yapmaktır. Kataloglarda iki çeşittir. Çekmeceli kataloglar ve bilgisayarlı kataloglar. Birincilerde tarama, fişlerin sıralı bulunduğu çekmecelerden yapılır, ikincilerde ise bilgisayar ile yapılır. Günümüzde kütüphanelere gitmeden de kütüphanenin bilgisayar ortamında hazırlanmış olan kataloğuna internet aracılığıyla girip kaynak taraması yapmak birçok kütüphane için mümkündür. Kaynak taramanın diğer bir yolu, bibliyografyalardan kaynak taramasıdır. ULAKBİM aracılığıyla kaynak taraması

yapmak da mümkündür. Nihayet günümüzde internet aracılığıyla da kaynak taraması da yapılabilir. Taranılan konu bir arama motoruna yazılarak tarama yapılır. Tarama sonucunda tespit edilen kaynaklara bizzat ulaşmak gerekir. Bunun bir yolu piyasadan kitabı satın alınmasıdır. Ancak kitapları kütüphanelerden temin etmek çeşitli nedenlerden dolayı kaçınılmazdır. Kütüphaneler, millî kütüphane, halk kütüphaneleri ve üniversite kütüphaneleri olarak üçe ayrılır. Günümüzde birçok kaynağı da internet aracılığıyla temin etmek mümkündür.

6. Kaynakları temin eden araştırmacının anayasa hukuku bilgisi-ne ulaşması için temin ettiği kaynakları okuması gerekir. Çalışmamızın *altıncı bölümünde* anayasa hukuku kaynaklarının nasıl okunacağı gösterilmiştir. Anayasa hukukunun değişik kaynaklarını okumanın değişik teknikleri vardır. Diğer yandan yazar tarafından kandırılmak için okuyucunun mantık bakımından dikkat etmesi gereken bir takım hususlar vardır. Dilin bildirme, belirtme, yaptırma gibi üç ayrı görevi vardır. Bu üç görev içinde üç ayrı dil kullanılır: Bilim dili, sanat dili ve normatif dil. Birincisi bildirmeli önermeler, ikincisi belirtmeli önermeler, üçüncüsü ise yaptırma önermelerden oluşur. Okuyucularını kandırmak isteyen yazarlar, dilin bu çok görevliliğini kötüye kullanırlar. Gerçeği bulmayı hedefleyen okuyucunun, dilin çok görevliliğinin ve etkileme gücünün kötüye kullanılmasına karşı uyanık olması gerekir. Bir yazıyı okurken okuyucunun şu dört soruyu sormasında yarar vardır:

- a) Bu yazıyı daha nötr, yani duygusal etkiden arınmış bir hale nasıl çevirebilirim?
- b) Yazar bu yazıyı ne maksatla yazmıştır?
- c) Öne sürdüğü iddialar nelerdir? Bunlar ispatlanmış mı?
- d) Yazarın ana iddiası ispatlanmış mı?

7. Nihayet bilgi kaynaklarını okuyup bilgiye ulaşan anayasa hukukçusunun ikinci hedefi, ulaştığı bu bilgileri başkalarına aktarmaktır. Bilgileri başkalarına aktarmanın bilim alanındaki yolu ise yazmadır. Ulaştığı bilgileri başkalarına doğru bir şekilde aktarmayı hedefleyen anayasa hukukçusunun izleyeceği bir takım yollar vardır. Bu yollara kısaca “bilimsel yazma kuralları” denir. Bu kuralları ayrıntılarıyla incelemek şüphesiz konumuzu aşardı. Biz sadece anayasa hukuku alanında izlenmesini uygun gördüğümüz usûlleri inceledik. Bu arada atıf usûlleri bakımından kendi tercihlerimizi örnekleriyle

göstermeye çalıştık. Her halükarda, bilimsel yazma kurallarına uyulmalı ve kurallar olabildiği ölçüde standartlaştırılmalıdır.

8. Sekizinci bölümde “constitution”, “anayasa”, “esas teşkilât kanunu”, “kanun-ı esası”, “droit constitutionnel”, “anayasa hukuku”, “esasiye hukuku (hukuk-ı esasiye)”, “esas teşkilât hukuku”, “devlet ana hukuku”, “ana hukuk”, “anayasa bilimi”, “anatüze” gibi terimler üzerinde durulmuştur.

9. Dokuzuncu bölüm anayasa hukukunun tanımı sorununa adanmıştır. Çeşitli yazarlardan değişik anayasa hukuku tanımları alınmış ve şu ortak anayasa hukuku tanımına ulaşılmıştır: Anayasa hukuku, yasama, yürütme ve yargı gibi devletin temel organlarının kuruluşunu, işleyişini ve bu organlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen bir bilimdir.

10. Çalışmamızın onuncu bölümü anayasa hukukunun konusu sorununa tahsis edilmiştir. Fransız anayasa hukuku doktrini ve Türk anayasa hukuku doktrininin incelediği konular olabildiğince kapsayıcı bir liste halinde verilmiştir.

11. Çalışmamızın onbirinci bölümünde anayasa hukukunda yaklaşım sorunu incelenmektedir. Anayasa hukukunda tarihî, felsefî, sosyolojik ve hukukî olmak üzere başlıca dört değişik yaklaşım kullanılmaktadır. Kanımızca, anayasa hukukuna tarihî, felsefî, sosyolojik açılardan değil, sadece hukukî açıdan yaklaşılmalıdır. Hukukî yaklaşım da kendi içinde, genel teori ve dogmatik açı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Anayasa hukukunun genel esaslarının yaklaşımı genel teori yaklaşımı, Türk anayasa hukukunun yaklaşımı ise hukuk dogmatik yaklaşımıdır.

12. Anayasa hukuku ile diğer hukuk dalları arasındaki ayrım sorunu, çalışmamızın onikinci bölümünün konusunu oluşturmuştur. Anayasa hukukunun kendi alanı ile komşu bilim dallarının alanı arasındaki sınır çizgisi yer yer belirsizdir. Bir yandan anayasa hukuku ile genel kamu hukuku, diğer yandan da anayasa hukuku ile idare hukuku arasında konu tedahülleri ve sınır uyuşmazlıkları vardır. Bu sınır sorununu çözmek çok kolay değildir.

13. Çalışmamızın son iki bölümünde anayasa hukuku doktrininin gelişimi incelenmiştir. Onüçüncü bölümde Fransız anayasa hukuku

doktrininin başlangıcından bu güne kadar izlediği seyir, üç ayrı döneme ayrılarak açıklanmıştır. Başlangıçtan 1950’li yıllara kadar süren birinci döneme klasik teori ismi verilmektedir. Bu dönemin en önemli özelliği anayasal metinlerin incelenmesine büyük önem vermesidir. Bu dönemde Fransız anayasa hukuku doktrini en üst düzeyine ulaşmıştır. Carre de Malberg, Duguit, Hauriou gibi önemli yazarlar bu dönemin yazarlarıdır. 1950’li yıllardan 1980’lere kadar devam eden ikinci dönemin ayırıcı özelliği siyasal bilim yaklaşımının anayasa hukukuna egemen olmasıdır. Bu dönemin öncülüğünü Maurice Duverger yapmıştır. 1980’lerden itibaren Fransa’da temsilciliğini Louis Favoreu’nün yaptığı üçüncü dönem başlamıştır. Bu döneme “yeni anayasa hukuku” dönemi ismi verilmektedir. Bu yeni anayasa hukuku siyasal bilim yaklaşımına karşıdır. Anayasal metinlerin incelenmesine verdiği önem bakımından klasik teoriye daha yakın görünür. Ancak klasik teoriden farklıdır. Zira yeni anayasa hukukunun incelediği anayasal normlar, anlamı anayasa yargısı organları tarafından tespit edilmiş, yani yorumlanmış anayasal normlardır. Yeni anayasa hukuku, anayasa yargısı organlarının kararlarının incelenmesine büyük önem verir. Yeni anayasa hukukuna göre anayasa hukukunun bir kaynağı anayasa metinleri ise, ikinci kaynağı anayasa mahkemesi kararlarıdır. Bu nedenle yeni anayasa hukukuna içtihadî anayasa hukuku da denmektedir. Yeni anayasa hukukuyla, anayasa hukukunun uygulama alanı da genişlemiş, anayasa hukuku diğer hukuk dalları karşısındaki üstünlüğünü kabul ettirmiş, diğer hukuk dallarının temel ilkeleri belirli ölçüde anayasallaşmıştır.

14. Çalışmamızın ondördüncü ve son bölümünde Türk anayasa hukuku doktrininin tarihsel gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ilk önce kendilerine “dört büyükler” ismini verdiğimiz Başgil, Kubalı, Esen ve Arsel sırasıyla incelenmiş ve eleştirilmiştir. Bu yazarlardan sonra gelen yazarlar ise İstanbul, Ankara ve İzmir şeklinde gruplara ayrılarak incelenmiş ve eleştirilmiştir. Türk anayasa hukuku doktrinine yönelttiğimiz eleştiriler arasında bu doktrinin bilimsel düzey düşüklüğü, “ders notu” çıkmazı içinde bulunuşu, nakilciliği, bulanıklığı, değer yargılarıyla iç içe oluşu, inceleme konusuyla kendisini karıştırması, metot bağdaştırmacılığı, gazete yazılarına saplanmışlığı, siyasal hayat üzerinde anayasa hukukçularının etki yapmaları veya yapmak istemeleri sayılabilir. Bu bölümde Türk anayasa hukuku doktrini düzeyini yükseltmek verimini artırmak için bir

takım öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında, bir “Türk Anayasa Hukuku Dergisi”nin çıkarılması, bir “Türk Anayasa Hukukçuları Derneği”nin kurulması, yabancı literatür olarak İngilizceye ağırlık verilmesi, yabancı dile gereğinden fazla önem verilmemesi ve özellikle mesleğe yeni başlayan araştırma görevlileri için yabancı dil bilme şartının aranmaması, araştırma görevlilerinin kayırmacılığa imkan vermeyen TUS benzeri merkezi bir test sınavıyla alınmaları, öğretim elemanlarının meslekî ilerlemelerinde yayın sayısı gibi objektif ve niceliksel ölçülere bakılması sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA

- AARNİO (Aulis), *Le rationnel comme raisonnable: la justification en droit*, Trad. par Geneviève Warland, Bruxelles et Paris, E. Story-Scientia, L.G.D.J., 1992.
- ABADAN (Yavuz), “Amme Hukukunun Konusu ve Öğretim Metodu”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XX, 1965, Sayı 3-4, s.399-417.
- ABADAN (Yavuz), “Siyasette Nazariye ve Tatbikat Münasebeti ve Türk Anayasa Sistemi”, *İncelemeler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1960.
- ABADAN (Yavuz), *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952.
- AKAD (Mehmed) ve DİNÇKOL (Abdullah) (der.), *1982 Anayasası: Madde gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları*, İstanbul, Alkım Yayınları, Tarihsiz (1998 ?).
- AKAD (Mehmed), “Genel Kamu Hukukunun Alanı ve Metodu Üzerine Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Onuncu Yıl Armağanı*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1993, s.63.
- AKAD (Mehmed), *Genel Kamu Hukuku*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.
- AKBAY (Muvaffak), *Umumi Amme Hukuku*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961.
- AKIN (İlhan), *Kamu Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, Beşinci Bası, 1987.
- ALDIKAÇTI (Orhan), *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982.
- ARAL (Vecdi), *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İkinci Baskı 1975.
- ARASLI (Oya), *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972.
- ARDANT (Philippe), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, L.G.D.J., 6e édition, 1994.
- ARMAĞAN (Servet), *Türk Esas Teşkilât Hukuku*, İstanbul, 1979.
- ARSEL (İlhan), *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964.

- ARSEL (İlhan), *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları* (Birinci Kitap: Cumhuriyetin temel kuruluşu), Ankara, Mars Matbaası, 1965.
- ATAAY (Aytekin), *Medeni Hukukun Genel Teorisi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- ATAÖV (Türkkaya), *Bilimsel Araştırma El Kitabı*, Ankara, Savaş Yayınları, 1989.
- ATAY (Cevdet), *Karşılaştırmalı Türk Anayasaları*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1996.
- AUBERT (Jean-François), *Traité de droit constitutionnel suisse*, Neuchâtel, Editions Ides et Calendes, 1967.
- AVRIL (Pierre) ve Jean Gicquel, *Lexique: Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., 5e édition, 1994.
- AVRIL (Pierre), “Une revanche du droit constitutionnel”, *Pouvoirs*, no 49, 1989, s.5-14.
- AYKONU (Mustafa S.), ve ÖZKUL (E.Aydın), *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayını, 1981, Üç Cilt.
- BALOĞLU (Burhan), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*, İstanbul, Der Yayınları, 1997.
- BARTHÉLEMY (Joseph) ve Duez (Paul), *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1933, (Réimpression : Economica, 1985).
- BASTID (P.) ve BELIA (G.) (sous la direction de-), *Corpus constitutionnel: Recueil universel des Constitutions en vigueur*, Leiden, E. J. Brill, 1968-1974 (dernière fascicule: Tome II, Fascicule 1
- BASTID (Paul), *L'idée de constitution*, Paris, Economica, Coll. “Classique”, 1985.
- BAŞGİL (Ali Fuat), *Esas Teşkilat Hukuku: Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri* (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, Baha Matbaası, 1960.
- BATUHAN (Hüseyin) ve GRÜNBERG (Teo), *Modern Mantık*, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Üçüncü Baskı, 1984.
- BATUM (Süheyl) ve YÜZBAŞIOĞLU (Necmi), *Anayasa Hukukunun Temel Metinleri*, İstanbul, Beta Yayınları, İkinci Baskı, 1997.
- BİLGE (Necip), *Hukuk Başlangıcı: Hukukun temel Kavram ve Kurumları*, Ankara, Turhan Kitabevi. Dokuzuncu Baskı, 1994.
- BLAUSTEN (A.P.) ve FLANZ (G.H.) (Ed.), *Constitutions of the Countries of the World*, New York, Oceana Publications, İne Dobbs Ferry, 1971 (Permanent Editions).
- BOBBIO (Norberto), “Quelques arguments contre le droit naturel”, in *Annales de philosophie politique*, III, Paris, P.U.F., 1959, s.181-182.

- BRİDEL (Marcel) ve MOORE (Pierre), "Observations sur la hiérarchie des règles constitutionnelles", *Revue du droit suisse (= Zeitschrift für Schweizerisches Recht)*, Vol. 87, 1968, I, s.411.
- BURDEAU (Georges), "Une survivance: la notion de constitution", *Etudes en l'honneur d'Achille Mestre*, Paris, Sirey, 1956, s.53-62.
- BURDEAU (Georges), *Droit constitutionnel*, 21e édition par Francis Hamon ve Michel Troper, Paris, L.G.D.J., 1988.
- BURDEAU (Georges), HAMON (Francis) ve TROPER (Michel), *Droit constitutionnel*, Paris, L.G.D.J., 23e édition, 1993.
- BURNS (Edward McNall), *Çağdaş Siyasal Düşünceler: 1850-1950*, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- CADART (Jacques), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris Economica, 3e éd., 1990, t.I.
- CADOUX (Charles), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, (tome I: Théorie générale des institutions politiques), Paris, Cujas, 3e édition, 1988.
- CAPITANT (Henri), *La thèse de doctorat en droit*, Paris, 1951.
- CAPPELLETTI (Mauro) ve COHEN (William), *Comparative Constitutional Law*, Indianapolis, New York, The Bobbs-Merrill Company, 1979.
- CARRÉ DE MALBERG (Raymond), *Contribution à la théorie générale de l'Etat*, Paris, Sirey, 1922 (réimpression par CNRS, 1962) (2 tomes).
- CHANTEBOUT (Bernard), *Droit constitutionnel et science politique*, Paris, Armand Colin, 11e édition, 1994.
- ÇAĞLAR (Bakır), *Anayasa Bilimi: Bir Çalışma Taslağı*, İstanbul, BFS Yayınları, 1989.
- ÇAVUŞOĞLU (Naz), *Anayasa Notları*, İstanbul, Beta Yayınları, 1997.
- DAL (Kemal), *Türk Esas Teşkilat Hukuku*, Ankara, Bilim Yayınları, İkinci Baskı, 1986.
- DARESTE (F.R.), *Avrupa - Amerika - Afrika - Asya - Okyanusya Devletlerinin Esas Teşkilat Kanunları*, Çev. E. Menemencioğlu, Ankara, Türk Hukuk Kurumu Yayını, 1944, 5 Cilt.
- DARESTE (F.R.), *Les constitutions modernes*, Paris, Recueil Sirey, 1931-33; 6 Cilt.
- DAY (Robert A.), *Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır*, Ankara, Tübitak Yayınları, Dördüncü Baskı, 1988.
- DE SMITH (S.A.) ve BRAZIER (Rodney), *Constitutional and Administrative Law*, London, Penguin Books, 6th Edition, 1989.
- DEBBASCH (Charles), PONTIER (Jean-Marie), BOURDON (Jacques) ve RICCI (Jean-Claude), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, 3e édition, 1990.

- DELPÉRÉE (Francis), *Droit constitutionnel (Tome I: Les données constitutionnelles)*, Bruxelles, Larcier, 2e édition, 1987.
- DELPÉRÉE (Francis), VERDUSSEN (Marc) ve BİVER (Karine), *Recueil des Constitutions européennes*, Bruxelles, Bruylant, 1994.
- DEMİR (Fevzi), *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir, Barış Yayınları - Fakülter Kitabevi, Beşinci Baskı, 1998.
- DEVELLİOĞLU (Ferit), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1984.
- DİNLER (Zeynel), *Bilimsel Araştırma ve İnternet'e Bağlı Bilgi Merkezleri El Kitabı*, Bursa, Ekin Kitabevi, 1998.
- DOWLING (Noel T.), *Cases on Constitutional Law*, Brooklyn, The Foundation Press, 5th Edition, 1954.
- DREYFUS (Simone), *La thèse et le mémoire de doctorat*, Paris, Editions Cujas, İkinci Baskı, 1983.
- DUGUIT (Léon), *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Anciennes maisons Thorin et Fontemoing, 1923.
- DUGUIT (Léon), *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Ancienne librairie fontemoing, 3e édition, 1927-1930 (5 Cilt).
- DUHAMEL (Olivier) ve Yves Meny, *Dictionnaire constitutionnel*, Paris, PUF, 1992.
- DUHAMEL (Olivier), “Droit constitutionnel”, in Olivier Duhamel ve Yves Meny, *Dictionnaire constitutionnel*, Paris, PUF, 1992.
- DUHAMEL (Olivier), *Le pouvoir politique en France*, Paris, P.U.F., 1991.
- DUVERGER (Maurice), “Contribution à l'étude de la légitimité des gouvernements de faits”, *Revue du droit public*, 1945, s.73-100.
- DUVERGER (Maurice), *Constitutions et documents politiques*, Paris, P.U.F., 1993.
- DUVERGER (Maurice), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, PUF, 1962, Cilt I.
- DUVERGER (Maurice), *Le système politique français*, Paris, P.U.F., 20e édition, 1990.
- DUVERGER (Maurice), *Manuel de droit constitutionnel et de science politique*, Paris, P.U.F., 5e édition, 1948.
- DUVERGER (Maurice), *Siyasal Partiler* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976.
- ERDOĞAN (Mustafa), *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1998.
- ERDOĞAN (Mustafa), *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.
- ERDOĞAN (Mustafa), *Demokrasi, Laiklik ve Resmî İdeoloji*, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu, 1995.
- ERDOĞAN (Mustafa), *Rejim Sorunu*, Ankara, Vadi Yayınları, 1997.

- EROĞUL (Cem), *Anatüzeeye Giriş* (“*Anayasa Hukukuna Giriş*”), Ankara, İmaj Yayıncılık, Beşinci Baskı, 1997.
- EROĞUL (Cem), *Anayasayı Değiştirme Sorunu: Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1974.
- EROĞUL (Cem), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1996.
- ESEN (Bülent Nuri), *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970.
- ESEN (Bülent Nuri), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1971.
- ESMEİN (Adhémar), *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, 8e édition revue par Henry Nézard, Paris, Sirey, tome I, 1927, tome II, 1928.
- FABRE (Michel Henry), *Principes républicains de droit constitutionnel*, 4e édition, Paris, L.G.D.J., 1984.
- FAVOREU (Louis) ve PHİLİP (Loïc), *Les grandes décisions du Conseil constitutionnel*, Paris, Sirey, 7e édition, 1993.
- FAVOREU (Louis), “Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit”, *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.71-89.
- FAVOREU (Louis), “Propos d’un ‘néo-constitutionnaliste’”, in Jean Louis Seurin (sous la direction de-), *La constitutionnalisme aujourd’hui*, Paris, Economica, 1984, s.23-24.
- FAVOREU (Louis), *La politique saisie par le droit*, Paris, Economica, 1988.
- FRANCK (Claude), *Les grandes décisions de la jurisprudence: droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., Thémis, 1978.
- FRANKENA (W.K.), *Ethics*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1963.
- FRIEDMANN (W.), *Legal Theory*, London, Stevens & Sons Limited, 1960.
- GICQUEL (Jean), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Montchrestien, 12e édition, 1993.
- GİRİTLİ (İsmet) ve SARMAŞIK (Jale), *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Derleme Yayınları, 1998.
- GÖKÇE (Birsen), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara, Savaş Yayınları, 1988.
- GÖREN (Zafer), *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir, Barış Yayınları - Fakülteler Kitabevi, 1997.
- GÖZE (Ayferi), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul, Beta, 1986.
- GÖZLER (Kemal), *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1998.

- GÖZLER (Kemal), *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1998.
- GÖZLER (Kemal), “Realist Yorum Teorisi ve Mekanist Anayasa Anlayışı”, *Anayasa Yargısı: Anayasa Mahkemesinin 36’ncı Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumunda Sunulan Bildiriler*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayını, 1998, no 15, s.207-250.
- GÖZLER (Kemal), *Türk Anayasaları*, Bursa, Ekin Kitabevi, 1999.
- GÖZLER (Kemal), “Fransız Anayasa Konseyi Kararları Kroniği: 1994”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 44, 1995, Sayı 1-4, s.809-819.
- GÖZLER (Kemal), “TUS Tüm Alanlara Yaygınlaştırılmalı”, *Cumhuriyet Bilim-Teknik*, 10 Eylül 1988, s.1-2.
- GÖZÜBÜYÜK (A. Şeref), *Anayasa Hukuku*, Ankara, Turhan Kitabevi, Altıncı Baskı, 1998.
- GRZEGORCZYK (Christophe), “La dimension positiviste des grands courants de la philosophie du droit”, in Christophe Grzegorzcyk, Françoise Michaut et Michel Troper (sous la direction de-), *Le positivisme juridique*, Paris, Bruxelles, L.G.D.J., Story-Scientia, 1992, s.33-69.
- GRZEGORCZYK (Christophe), “Le positivisme comme méthodologie juridique”, in Christophe Grzegorzcyk, Françoise Michaut et Michel Troper (sous la direction de-), *Le positivisme juridique*, Paris, Bruxelles, L.G.D.J., Story-Scientia, 1992, s.171-195.
- GRZEGORCZYK (Christophe), MİCHAUT (Françoise) ve MİCHAUT Michel Troper (sous la direction de-), *Le positivisme juridique*, Paris, Bruxelles, L.G.D.J., Story-Scientia, 1992.
- GÜLMEZ (Mesut), *İnsan Hakları Eğitimi Hakkı*, Ankara, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, 1996.
- GÜNEŞ (Turhan), “Devlet Başkanı - Meclis Çatışması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIX, Haziran 1964, Sayı 2, s.175-192.
- GÜRBÜZ (Yaşar), *Anayasalar*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1981.
- HAFIZOĞULLARI (Zeki), “Hukuk ve Ceza Hukuku Biliminin Konusu ve Sınırları Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXV, 1978, sayı 1-4, s.235-279.
- HAFIZOĞULLARI (Zeki), *Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1996.
- HAURIOU (André), GİCQUEL (Jean) ve GÉLARD (Patrice), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Montchrestien, 6e édition, 1975.
- HAURIOU (Maurice), *Précis de droit constitutionnel*, Paris, Sirey, 2e édition, 1929, (reprint par C.N.R.S., Paris, 1965).

- HUNTIGTON (Samuel P.) ve DOMINGUEZ (Jorge I.), *Siyasal Gelişme* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, Tarihsiz.
- HUNTIGTON (Samuel P.), *Üçüncü Dalgası* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- JEANNEAU (Benoît), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Dalloz, 8e édition, 1991.
- KALPSÜZ (Turgut), AKINTÜRK (Turgut), KUNTALP (Erden), *Türk Hususi Hukukunda Atf Usulleri ve Kısaltmalar*, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1964;
- KARAMUSTAFAOĞLU (Tunçer), *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.
- KARAMUSTAFAOĞLU (Tunçer), *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1965.
- KARAMUSTAFAOĞLU (Tunçer), *Yasama Meclislerini Fesih Hakkı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Yüksek Okulu Yayınları, 1982.
- KARAMUSTAFAOĞLU (Tunçer) ve TURHAN (Mehmet), *1961-1982 T.C. Anayasaları: Karşılıklı Metinler*, Ankara, Savaş Yayınları, 1993.
- KARASAR (Niyasi), *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*, Ankara, 1994.
- KARAYALÇIN (Yaşar), *Hukukda Öğretim-Kaynaklar-Metod: Problem Çözme*, Ankara, Olgaç Matbaası, 1981.
- KARAYALÇIN (Yaşar), *Hukukda Öğretim-Kaynaklar-Metod: Problem Çözme*, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları. Genişletilmiş Dördüncü Baskı, 1994 (“Karayalçın, *op. cit.*, s.” şeklindeki atıflar bu baskıyadır).
- KAUPER (Paul G.), *Constitutional Law : Cases and Materials*, Boston, Toronto, Little, Brown and Company, 2th Edition, 1960.
- KELEŞ (Ruşen), *Toplum Bilimlerde Araştırma ve Yöntem*, Ankara, TODAİE Yayınları, 1976.
- KELSEN (Hans), “La justice et droit naturel”, Trad. par Etienne Mazingué, *in Le Droit naturel, Annales de philosophie politique*, t.III, (Institut international de philosophie politique), Paris, P.U.F., 1959.
- KELSEN (Hans), *Essays in Legal and Moral Philosophy: Selected and Introduced by Otta Weinberger*, D. Reidel Publ. Comp., Dordrecht/Boston, 1973. In in Christophe Grzegorzcyk, Françoise Michaut et Michel Troper (sous la direction de-), *Le positivisme juridique*, Paris, Bruxelles, L.G.D.J., Story-Scientia, 1992, s.237.
- KELSEN (Hans), *General Theory of Law and State*, Translated by par Anders Wedberg, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1946.

- KELSEN (Hans), *Théorie pure du droit*, Traduction française de la 2e édition de la “Reine Rechtslehre” par Charles Eisenmann, Paris, Dalloz, 1962.
- KİLİ (Suna) ve GÖZÜBÜYÜK (Şeref), *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985.
- KOCAHANOĞLU (Osman Selim), *Gereççeli ve Açıklamalı Anayasa*, İstanbul, Temel Yayınları, 1993.
- KUBALI (Hüseyin Nail), *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- KÜRKÇÜER (Orhan Melih), *Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1966.
- LAFERRIÈRE (Julien), *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Editions Domat-Montchrestien, 2e édition, 1947.
- LAVROFF (Dmitri Georges) ve PEÏSER (G.), *Les constitutions africaines*, Paris, Editions A. Pédone, (Tome I: « L’Afrique noire francophone », 1964 ; Tome II, « Etats anglophones », 1964).
- LAVROFF (Dmitri Georges), *Le droit constitutionnel de la Ve République*, Paris, Dalloz, 1995.
- LAVROFF (Dmitri Georges), *Le système politique français : Constitution ve pratique politique de la Ve République*, Paris, Dalloz, 5e édition, 1991, 985 p.
- LECLERCQ (Claude), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Litec, 8e édition, 1992.
- LIET-VEAUX (Georges), *Droit constitutionnel*, Paris, Editions Rousseau, 1949.
- LIJPHART (Arend) *Çağdaş Demokrasiler* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları ve Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Tarihsiz (1988).
- LINZ (Juan J), *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, 1984.
- LUCHAIRE (François), “De la méthode en droit constitutionnel”, *Revue du droit public*, 1981, s.275-329.
- LÜTEM (İlhan), *Yeni Anayasalar*, Ankara, Türk Hukuk Kurumu Yayını, 1953, 4 Cilt.
- MASON (Alpheus Thomas) ve BEANEY (William M.), *American Constitutionnal Law : Introductory Essays and Selected Cases*, New Jersey, Prentice-Hall, 3th Edition 1964.
- MENY (Yves), *Textes constitutionnels et documents politiques*, Paris, Montchrestien, 1989.
- MIALLE (Michel), “Le droit constitutionnel et les sciences sociales”, *Revue du droit public*, 1984, s.263 vd.

- MIRKINE-GUETZÉVITCH (Boris), *Les constitutions européennes*, Paris, P.U.F., 1951, 2 tomes.
- OBERDORFF (Henri) (textes rassemblés et présentés par), *Les Constitutions de l'Europe des Douze*, Paris, La Documentation française, 2e édition, 1994.
- OKANDAN (Recai Galip), *Amme Hukukumuzn Ana Hatları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- OKANDAN (Recai Galip), *Umumi Amme Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968.
- ONAR (Erdal), "1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi", *Anayasa Yargısı: Anayasa Mahkemesinin 35'inci Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumunda Sunulan Bildiriler*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayını, 1997, no 14, s.382-465.
- ONAR (Erdal), *1982 Anayasasında Anayasayı Değiştirme Sorunu*, Ankara, 1993.
- ONAR (Erdal), *Meclis Araştırması*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.
- ONAR (Sıddık Sami), *İdare Hukukunun Umumî Esasları*, İstanbul, Hak Kitabevi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1966, 3 Cilt.
- OST (François) ve Michel Van de Kerchove, *Jalons pour une théorie critique du droit*, Bruxelles, Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 1987.
- OST (François), "Validité", in André-Jean Arnaud (sous la direction de-), *Dictionnaire encyclopédique de théorie et de sociologie du droit*, Paris, L.G.D.J., Deuxième édition, 1993.
- ÖZBUDUN (Ergun) "Seçim Sistemleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 44, 1995, Sayı 1-4 (<http://www.ankara.edu.tr/law/dergi/10ergun.html>, 12 Mart 1999).
- ÖZBUDUN (Ergun), "1973 Türk Seçimleri Üzerine Bir İnceleme", *Bülent N. Esen'e Armağan*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s.265-311.
- ÖZBUDUN (Ergun), *Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1962.
- ÖZBUDUN (Ergun), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, Beşinci Baskı, 1998.
- ÖZÇELİK (Selçuk), *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982.
- ÖZTÜRK (Kazım), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1966 (2 cilt, 16.5x24 cm).
- PACTET (Pierre), *Institutions politiques - Droit constitutionnel*, Paris, Masson, 13e édition, 1994.

- PACTET (Pierre), *Textes de droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, 1992.
- PEASLEE (Amos J.), *Constitutions of Nations*, The Hague, Martinus Nijhoff, Dorothy Peaslee Xydis tarafından hazırlanan üçüncü baskı, (Cilt I : « Africa », 1965 ; Cilt II : « Asia, Australia and Oceania », 1966 ; Cilt III : « Europe », 1968 ; Cilt IV : « Americas », 1970).
- PETEV (Valentin), “Hans Kelsen et le Cercle de Vienne: à quelle point la théorie du droit est-elle scientifique?”, in Paul Amselek (sous la direction de-), *Théorie du droit et science*, Paris, P.U.F., Coll. « Léviathan », 1992, s.237-238;
- PRÉLOT (Marcel) ve BOULOUÏS (Jean), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 11e édition, 1990.
- QUERMONNE (Jean-Louis) ve CHAGNOLLAUD (Dominique), *Le gouvernement de la France sous la Ve République*, Paris, Dalloz, 4e édition, 1991.
- QUINE (WVO), *Logique élémentaire*, Paris, Hermann, 1976.
- REYNTJENS (F.) (rédacteur général), CONAC (G.), DU BOÏS DE GAUDUSSON (J.), READ (J. S.), SLINN (P. E.), VANDERLINDEN (J.). (rédacteurs associés), *Constitutions Africaines*, Bruxelles - Paris, Bruylant - Pédone, (Publication sur feuilles mobiles), (vol.I, 1988 ; vol.II, 1989 ; vol.III, 1990 ; vol.IV, 1992).
- ROBERT (Paul), *Dictionnaire de la langue française*, (Rédaction dirigée par A. Rey et J.Rey-Debove), Paris, Le Robert, 1991.
- RUMPF (Christian), *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, Ankara, 1995.
- SABUNCU (Yavuz), *Anayasaya Giriş*, Ankara, İmaj Yayıncılık, Genişletilmiş Beşinci baskı, 1997.
- SAĞLAM (Fazıl), *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- SALEM (Jean), *Introduction à la logique formelle et symbolique*, Paris, Nathan, 1987.
- SARAÇ (Tahsin), *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Adam Yayınları, 1990.
- SARTORI (Giovanni), *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği* (Çev.: Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.
- SAVAŞ (Vural Fuat), “Anayasa Mahkemesi ve Özelleştirme: İktisadî Yaklaşım”, *Anayasa Yargısı: Anayasa Mahkemesinin 36’ncı Kuruluşu yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1998, No 15, s.79-99.
- SEYİDOĞLU (Halil), *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul, Güzem Yayınları, Yedinci Baskı, 1997.
- SOYSAL (Mümtaz), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 11’inci Baskı, 1997.

- SOYSAL (Mümtaz), *Anayasaya Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.
- STRONG (Frank R), *American Constitutional Law*, Buffalo, New York, Dennis & Co. Inc., 1950.
- SZABO (Nick), “Commentaires on Hermeneutics”, <http://www.best.com/~szabo/hermeneutics.html>, 10 Mayıs 1998.
- TANİLLİ (Server), *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1976.
- TANİLLİ (Server), *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul, Say Kitap Pazarlama, Üçüncü Baskı, 1982.
- TANÖR (Bülent), *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, İstanbul, May Yayınları, 1978.
- TANÖR (Bülent), *İki Anayasa: 1961-1982*, İstanbul, Beta, Üçüncü Baskı, 1994.
- TANÖR (Bülent), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul, Afa Yayınları, Üçüncü Baskı, 1996.
- TEZİÇ (Erdoğan), *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, Beşinci Baskı, 1998.
- TİKVEŞ (Özkan), *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1982.
- TROPER (Michel), “Un système pur du droit: le positivisme de Kelsen”, in Pierre Bouretz (sous la direction de-), *La force du droit : panorama des débats contemporains*, Paris, Editions Esprit, 1991, s.117-137.
- TROPER (Michel), *Pour une théorie juridique de l'Etat*, Paris, P.U.F., Coll. “Léviathan”, 1994.
- TUNAYA (Tarık Zafer), *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, Beşinci Baskı, 1982 (Bu baskıya “Tunaya, *op. cit.*, s.” şeklinde atıf yapılmıştır).
- TUNAYA (TarıkZafer), *Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, İkinci Baskı, 1969 (Bu baskıya “Tunaya, *op. cit.*, 1969, s...” şeklinde atıf yapılmıştır).
- TURGUT (Nükhet), “Türkiye’de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı”, in Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, Beta, 1986, s.413-480.
- TURHAN (Mehmet), “Anayasaya Aykırı Anayasa Değişiklikleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIII, 1976, Sayı 1-4, s.63-104.
- TURHAN (Mehmet), “Anayasaya Aykırı Anayasa Değişiklikleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIII, 1976, Sayı 1-4, s.63-104.
- TURHAN (Mehmet), *Hükûmet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989.

- TURPIN (Dominique), *Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., 2e édition, 1994.
- TÜRK (Hikmet Sami), “Sosyal Hukuk Devleti”, *Halkevleri Dergisi*, Sayı 91, Mayıs 1974, s.5-13.
- TÜRK HUKUK KURUMU, *Türk Hukuk Lügatı*, Ankara, Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 1944.
- TÜRK DİL KURUMU, *İmlâ Kılavuzu*, Ankara, TDK Yayınları, 1996.
- TÜTENGİL (Orhan), *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*, Ankara, Ayko Yayınları, 1981.
- TÜZEL (Sadık), *Anayasa Hukuku*, İzmir, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1969.
- UMAR (Bilge), *Hukuk Başlangıcı*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1997.
- ÜSKÜL (Zafer), *Türkiye'nin Anayasa Sorunu*, İstanbul, Afa Yayınları, 1991.
- VEDEL (Georges), *Droit constitutionnel*, Paris, Sirey, 1949, (réimpression, 1989).
- VILLA (Vittoria), *La science du droit*, Trad. par Odile et Patrick Nerhot, Bruxelles, Paris, Story-Scientia, L.G.D.J., 1991.
- WIGNY (Pierre), *Droit constitutionnel: principes et droit positif*, Bruxelles, Bruylant, 1952, (2 tomes).
- YAYLA (Yıldızhan), *Anayasa Hukuku Ders Notları*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1985.
- YILDIRIM (Cemal), *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi*, Ankara, V Yayınları, 1987.
- YILMAZ (Misket), “Türk Hukukunda Kanun Hükmünde Kararname”, *Prof.Dr. Bülent N. Esen'e Armağan*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s.505-561.
- YÜZBAŞIOĞLU (Necmi), *Türkiye'de Kanun Hükmünde Kararnameler Rejimi*, İstanbul, Beta Yayınları, 1996.
- ZABUNOĞLU (Yahya Kazım), *Kamu Hukukuna Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1973.

DİZİN

- 1876 Kanun-ı Esasîsi, 31
1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 32
1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 32
1945 Anayasası, 32
1961 Anayasası, 33
1982 Anayasası, 34
1982 Anayasasının “Başlangıç”
Bölümü, 87
A.B.D., 50
Açık Raf, 63
Adalet, 8
Afrika Anayasaları Derlemeleri, 39
Ağaoğlu, 134
AJDA, 53
Akad, 42
Akbay, 164
Aldıkaçtı, **215**
Alfabetik Kataloglar, 55
Alman Federal Anayasa Mahkemesi, 45
Amayasa, 105
Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, 84
Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi
Kararları, 44
AMKD, 121
Ampirik Tutarlılık, 161
Ana Hukuk, 136
Ana İddia, 115
Anatüze, 140
Anayasa Bilimi, 137, 225
Anayasa Derlemeleri, 34
Anayasa Hukukçularının Türk Siyasal
Hayatı Üzerindeki Etkisi, 275
Anayasa Hukuku - Ceza Hukuku, 175
Anayasa Hukuku - Genel Kamu
Hukuku, 164
Anayasa Hukuku - İdare Hukuku
Ayrımı, 170
Anayasa Hukuku - Malî Hukuk, 175
Anayasa Hukuku - Muhakeme
Hukukları, 176
Anayasa Hukuku - Özel Hukuk Dalları,
176
Anayasa Hukuku Bilimi Önermelerinin
Geçerlilik Kriteri, 23
Anayasa Hukuku Dergileri Nerede
Bulunur, 65
Anayasa Hukuku Dogmatîği, 160
Anayasa Hukuku Terimi, 134
Anayasa Hukukunda Siyasal Bilim
Yaklaşımı, 187
Anayasa Hukukunda Yaklaşım
Biçimleri, 157
Anayasa Hukukunun “Saf” Teorisi, 162
Anayasa Hukukunun Diğer Hukuk
Dalları Karşısında Üstünlüğü, 194
Anayasa Hukukunun Genel Esasları,
151
Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, 161
Anayasa Hukukunun Konusu, 147
Anayasa Hukukunun Niteliğinde
Değişme, 192
Anayasa Hukukunun Tanımı, 141
Anayasa Hukukunun Uygulama
Alanında Genişleme, 193
Anayasa Maddelerine Atıf, 119
Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi,
41, 121
Anayasa Mahkemesi Kararları, 40, 74
Anayasa Mahkemesi Kararlarına Atıf
Usulü, 120
Anayasa Mahkemesi Kararlarının Dili,
21
Anayasa Mahkemesi Kararlarının
Okunması, 89
Anayasa Mahkemesi Kararlarının
Önemi, 40
Anayasa Metinleri Nasıl Okunmalı, 70,
87
Anayasa Metinlerinin Önemi, 28
Anayasa Yargısı, 53, 102
Anayasa Terimi, 131
Anayasal Meseleler, 25
Anayasal Meselelerin Çözümü, 25
Anayasalar, 28

- Anayasaların Dili, 21
 Ankara Ekolü, 258
 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
 Kütüphanesi, 57, 62
 Annuaire international de justice
 constitutionnelle, 45
 Aral, 164
 Arama Motorları, 59
 Arsel, 143, 173, **205**
 Asıl Gerekçe, 75
 Asıl Maksad, 111
*Association française de science
 politique*, 188
*Association française des
 constitutionnalistes*, 196
 Atay, 35
 Atif Usulleri, 119
 Avrupa Anayasaları Derlemeleri, 38
 Aykonu, 42
 Aynı Kaynağa Tekrar Atf, 127
 Ayrım, 163
 Bağlaç Yöntemi, 123
 Basit İdarî Makamlar, 171
 Bastid, 38
 Başgil, 137, 142, 172, 200
 Batuhan ve Grünberg, 85, 98
 Batum, 35
 Belçika, 49
 Bent, 71
 Bentham, 10
 Bibliyografya, 129
 Bibliyografyalardan Kaynak Tarama, 57
 Bildirmeli Önermeler, 22
 Bilgi Kaynakları, 27
 Bilgi Kaynaklarının Taranması, 55
 Bilgisayarla Tarama, 56
 Bilim Dili, 21
 Bilim ile Bilimin Konusu, 16
 Bilimde Saflık, 17
 Bilimin Görevi, 16
 Bilimin Konusu, 14
 Bilimsel Eserler Nasıl Okunmalı, 78
 Bilimsel Eserler, 46
 Bilimsel Eserlere Atf Usulleri, 123
 Bilimsel Eserlerin Çeşitleri, 46
 Bilimsel Eserlerin Dili, 21
 Bilimsel Eserlerin Okunması, 96
 Bilimsel Yazma Kuralları, 117
 Blausten, 39
 Bobbio, 11
 Bordeaux Hukuk Fakültesi, 182
 Bordeaux Okulu, 186
 Bulanıklık, 268
*Bulletin de jurisprudence
 constitutionnelle*, 45
Bundesverfassungsgericht, 45
 Bühler, 20
 Carnap, 7
 Carré de Malberg, 181
 Celaledin Arif, 198
Cercle de Vienne, 7
Chicago Manuel of Style, 124
Conseil Constitutionnel, 43, 191
Conseil d'Etat, 121
Constituer, 131
Constitutio, 131
Constitution, 131
 Cumhuriyet Devri, 199
 Çağdaş Uygarlığın Gerekleri, 90
 Çağdaş Uygarlığın Oluşum Ve Gelişim
 Süreci, 90
 Çağlar, 140, **224**
 Çavuşoğlu, **227**
 Çekmecelerden Tarama, 55
 Dabin, 194
 Dal, 137, **231**
 Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 30
 Danıştay Dergisi, 42
 Dareste, 38
 Değer Yargıları, 11, 270
 Değerler Alanında Yokluk Tezi, 11
 Değerlerin Bilinemezliği İlkesi, 11
 Delpérée, 38
 Demir, **250**
 Dergiler, 51
 Derlemedeki Bir Çalışmaya Atf, 125
 Ders Notu Çıkmazı, 268
 Devlet Ana Hukuku, 136
 Devletin Yüksek Organizasyonu, 142
 Devletin Yüksek Organları, 141, 171
 Dictionnaire constitutionnel, 54
 Diğer Hukuk Dallarının
 Anayasallaşması, 194
 Dilin Belirtme Görevi, 20, 82

- Dilin Bildirme Görevi, 20, 82
 Dilin Etkileme Amacıyla Kullanılması, 103
 Dilin Görevleri, 20
 Dilin Yaptırma Görevi, 20, 82
 Dinçkol, 42
 Dinî Eğilim, 112
 Dizin, 129
 Doçentlik Tezi, 128
 Doktora Tezlerine Atf Usûlü, 126
 Doktrin, 26
 Doktrin Dökümü, 281
 Dört Büyükler, 200
 Dört Büyüklerden Sonra, **214**
 Dört Soru, 111
Droit constitutionnel, 131
Droit imparfait, 194
 Duez, 184
 Duguit, 141, **182**
 Duhamel, 54
 Duverger, 39, **187**
 Duvergencilik, 188
 Duvergencilik, 188
 Duyusal Yük, 98
 Dünya Anayasaları Derlemeleri, 38
 Düstur, 29
 Eksik Hukuk, 194
 Eleştiriler, 260
 Emotive Charge, 98
 Emotive Impact, 98
 Erdoğan, 139, **244**
 Eroğul, 140, **238**
 Esas Teşkilât Hukuku, 134
 Esen, 133, 143, **204**
 Esmein, 141, **181**
 Etnik Grup, 113
Existence matérielle, 28
 Favoreu, **191**
 Felsefî Açık, 158
 Felsefî Yaklaşım, 158
 Ferrare Üniversitesi, 179
 Fıkra, 71
 Fihrist, 129
 Fişekçi, 65
 Flanz, 39
 Fonksiyonel Açık, 147
 Frank, 7
 Frankena, 12
 Fransa'da Anayasa Hukuku Eserleri, 48
 Fransız Anayasa Hukuku Dergileri, 53
 Fransız Anayasa Hukuku Doktrini Konuları, 148
 Fransız Anayasa Hukuku, 179
 Fransız Anayasa Konseyi Kararları, 43
 Fransız Anayasa Konseyi, 43
 Fransız Doktrininde Anayasa Hukuku Tanımı, 141
 Gazete Yazıları, 274
 Genel Kamu Hukuku, 164
 Gerçek Sözcüğü, 104
 Giritli, **228**
 Gören, **253**
 Gözler, 36, 44
 Gözübüyük, 36, 144, **232**
Grands pouvoirs publics, 171
 Grünberg, 85, 103
 Guizot, 180
 Gürbüz, 38
 Hafizoğulları, 10
 Hahn, 7
 Hakimler Ve Savcılar Yüksek Kurulu, 101
 Hauriou, 183
 Heraclite, 14
 Hirş, 2
 Hukuk Devleti, 100
 Hukuk Dogmatizmini, 160
 Hukuk Genel Teorisi, 160
 Hukuk-ı Esâsiyye, 134
 Hukuki Pozitivizm, 12
 Hukukî Yaklaşım, 159
 Hume Kanunu, 8
 Hükûmet ile İdare Arasındaki Fark, 171
 Hükûmet Etmek, 172
 İç Mantıkli Tutarlılık, 161
 İçtihadî Anayasa Hukuku, 192
 İdare Etmek, 172
 İdare Hukuku, 170
 İdarî İşler, 172
 İdeolojik Yaklaşım, **219**
 İkinci Dönem, 187
 İkinci Dönemin Konuları, 150
 İndeksleme, 81
 Index, 129

- İngiltere, 50
 İnsan Hakları Kavramı, 100
 Institutions politiques, 188
Instrumentum, 29
 İnternet ile Kaynak Tarama, 59
 İnternet Kaynaklarına Atf Usûlü:, 126
 İnternet, 66
 İnternette Kaynak Tarama, 57
 İnternette Anayasalar, 37
 İnternette Aracılığıyla Mevzuatın Temin Edilmesi, 67
 İnternette Yabancı Anayasalar, 39
 İstanbul Ekolü, 258
 İsviçre, 50
 İtalyan Anayasa Mahkemesi Kararları, 45
 Jefferson, 84
 Joseph-Barthélemy, 184
Jugements de fait, 11
Jugements de valeur, 11
 Jürisprüdansiyel, 192
 Kan, 116
 Kanun-ı Esâsî, 132
 Kapalı Raf, 63
 Karamustafaoğlu, 36
 Kararların İsimlendirilmesi Sorunu, 121
 Karayaçın, 1, 2
 Karşı Oy Yazıları, 78
 Kaynak Taraması, 55
 Kaynak Temin Etme, 60
 Kelime Oyunları, 105
 Kelimelerin Duygusal Etkisine Karşı Dikkatli Olunmalı, 98
 Kelsen, 10, 13, 14, 17
 Kenar Başlıkları, 70
 Kesinlik Bildiren Deyimlere Karşı Dikkatli Olunmalı, 107
 Keyman, 3
 Kısaltmalar, 118
 Kili, 36
 Kitaplara Atf Usûlü:, 125
 Klasik Doktrininin Konuları, 149
 Klasik Dönem, 148
 Klasik Teorisi, 180
 Kocahanoğlu, 37
 Kubalı, 140, 173, **202**
 Kurban, 105
 Kurumsal Anayasa Hukuku, 193
 Kutsal Türk Devleti, 87
 Kürkçüer, 143, 137, 213
 Kütüphane Kataloglarından Kaynak Taraması, 55
 Kütüphaneler Arası Ödünç Servisi, 65
 Kütüphaneler, 61
L. Ed.: United States Supreme Court Reports, Lawyers' Edition, 44
 Laferrrière, 141, 171, **184**
 Lavroff, 39, 189, 196
Lex imperfecta, 194
Logical Positivism, 7
 Lütem, 38
 Madde, 71
 Maddî Anayasa Hukuku, 194
 Maden Kanunu, 93
 Madencilik Sektörü, 93
 Makaleler, 51
 Makalelere Atf Usûlü, 125
 Malî Hukuk, 175
 Mantık, 19
 Mantıkçı Pozitivizm, 7
 Meny, 39
 Meta-Etik Görecelilik, 12
 Methodos, 1
 Metin Sapkınları Zamanı, 180
 Metod Bağdaştırmacılığı, 17, 162, 273, 274
 Metod, 1
 Metodoloji, 1
 Mezhep, 113
 Mirkin-Guetzévitch, 38
 Milli Kütüphane, 57, 61
 Monografiler, 50
 Moore, 12
 Mutlak Değerler, 10
 Münhasıran Hukukî Yaklaşım, 162
 Nakilcilik, 267
Naturalistic Fallacy, 12
 Neurath, 7
 Normatif Anayasa Hukuku, 193
 Normatif Dil, 21
 Normatif Görecelilik, 12
Notes et Etudes Documentaires, 53
 Oberdorff, 38
Obiter dictum, 74, 75

- Okandan, 164
Okuma Tekniği, 69
Okuma, 69
Okumada Mantık Bakımından Dikkat Edilecek Hususlar, 82
Olgusal Yargılar, 11
Opalek, 13
Organes Supérieurs De l'Etat, 141
Organik Açığı, 147
Osman Sermet, 198
Osmanlı Devri, 197
Öğretim Elemanlarının Seçilmesi, 287
Öğretim Elemanlarının Terfileri, 288
Ölçü Norm, 75
Ölümler, 116
Öneriler, 279
Önerme, 19
Özbudun, **233-238**
Özçelik, 137, 144, **214**
Özden, 96, 106
Özel Kaynaklar, 34
Özer, 134
Özkul, 42
Öztürk, 36
Pactet, 39
Pazarıcı Taktiği, 114
Peaslee, 39
Peiser, 39
Petit Robert, 132
Pouvoirs, 53
Pozitivist Teori, 7
Pozitivist Teorinin Üç Temel Özelliği, 7
Proposition, 19
Pureté, 162
Ratio decidendi, 74, 75
Recueil Dalloz-Sirey, 53
Recueil des décisions du conseil constitutionnel, 43
Referans Norm, 76
Reichenbach, 7
Resmî Gazete, 29
Resmî Kaynaklar, 29
Retorik, 103
Revue du droit public, 53
Revue française de droit administratif, 53
Revue française de droit constitutionnel, 53
Revue française de science politique, 53
Reyntjens, 39
RG, 121
Rossi, 180
Rumpf, **255**
Russell (Bertrand), 7
S. Ct.: Supreme Court Reporters, 45
Sabuncu, **243**
Safalık, 17, 162
Sammlung der Entscheidungen des Bundesverfas-Sungserichts, 45
Sarmaşık, **228**
Savaş, 92
Savcı, 105
Schlick, 7
Simplees autorités administratives, 171
Sistematiik Eserler, 46
Sistematiik Kataloglar, 56
Siyasal Eğilim, 111
Siyasal Kurumlar, 188
Siyasî İşler, 172
Social Sciences Abstracts, 58, 264
Social Sciences Citation Index, 58, 262-265
Sosyolojik Yaklaşım, 159
Soysal, **229**
Sözlükler, 54
Strasbourg Okulu, 186
Süreli Yayınlar, 51
Syncretisme, 17, 162, 274
Tabii Hukuk Doktrini, 10
Tabii Hukuk, 8
Tabii Hukukun Reddi, 7
Tabii Safsata, 12
Tali Gerekeçe, 75
Tanilli, 37, 86, 97, 104, 115, **219**
Tanrı, 9
Tarihî Açığı, 157
Tarihî Değerlendirmeler, 94
Tarihî Yaklaşım, 157
Tartışmayı Gerektirmeyecek Derecede Açık, 108
Tasviri Görecelilik, 12
TBMM Tutanak Dergisi, 30
TEK'in Özelleştirilmesi, 91

- Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 30
Terminoloji, 131
Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu, 132, 133
Teşkilât-ı Esâsiyye, 133
Teziç, 144, **221**
Tikveş, 144, **248**
Toulouse Hukuk Fakültesi, 183
Toulouse Okulu, 186
Tunaya, 144, **216**
Turhan, 36, 45
Turpin, 180
Tutanak Dergisi, 30
Türk Anayasa Hukukçuları Derneği, 284
Türk Anayasa Hukuku Dergisi, 282
Türk Anayasa Hukuku Doktrininin Genel Değerlendirmesi, 258
Türk Anayasa Hukuku Doktrininin Konuları, 151
Türk Anayasa Hukuku, 152, 197
Türk Anayasa Mahkemesi Kararları, 41
Türk Anayasaları, 29
Türk Dergileri, 51
Türk Doktrininde Anayasa Hukuku Tanımı, 142
Türk Hukuk Siteleri, 66
Türk Kütüphanelerinin Fakirliği, 64
Türkiye'de Anayasa Hukuku Eserleri, 46
Tüzel, 143, **213**
U. S.: United States Reports, 44
ULAKBİM, 59
Uman, 133
Umumi Amme Hukuku, 164
United States Supreme Court, 44
Üç Soru, 27
Üçüncü Dönem, 190
Üniversite Kütüphaneleri, 62
Üskül, 105, 142, 172, 185
Vérification empirique, 11
Viyana Çevresi, 7
Wiener Kreiss, 7
Wroblewski, 13
Yabancı Anayasa Yargısı Organlarının Kararlarının Bilgi Kaynakları, 43
Yabancı Anayasalar, 37
Yabancı Dil, 286
Yabancı Hukuk Siteleri, 67
Yabancı Literatür, 284
Yaklaşım Açılımları, 157
Yaklaşımların Eşit Değeri, 161
Yaptırmalı Önermeler, 22
Yargı Bağımsızlığı, 100
Yayınevleri, 60
Yayınlanmamış Çalışmalar, 128
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ve Doktora Tezlerine Atıf Usûlü, 126
Yayınlanmış Tebliğe Atıf:, 125
Yayla, **223**
Yazma, 117
Yeni Anayasa Hukuku, 190
Yeni Anayasa Hukukunun Konuları, 150
Yeni Türk Anayasa Hukuku Doktrini Kurulurken, 279
Yüksek Teşkilât, 171
Yüzbaşıoğlu, 35
Zabıt Ceridesi, 30

EK:
KEMAL GÖZLER'İN ÖZGEÇMİŞİ VE YAYIN LİSTESİ

KEMAL GÖZLER'İN ÖZGEÇMİŞİ VE YAYIN LİSTESİ

I. ÖZGEÇMİŞ

Biga, 31.03.1966.

1. Öğrenim:

- 1983-1987 *Lisans*: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
 1988-1990 *Yüksek Lisans* (Kamu Hukuku): Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilimdalı
 1990-1992 *Yüksek Lisans (DEA)* (Kamu Hukuku): Bordeaux Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Fransa)
 1992-1995 *Doktora* (Kamu Hukuku): Bordeaux Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Fransa)

2. Meslekî Çalışma:

- 1988-1997 *Araştırma Görevlisi*: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilimdalı
 1997- *Yardımcı Doçent*: Uludağ Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilimdalı
Yabancı Dil: Fransızca: Doçentlik Dil Sınavı, 100/100; KPDS (A, 97/100)
 İngilizce: KPDS, B (82/100)

II. TEZLER**A. YÜKSEK LİSANS TEZLERİ**

1. *Kurucu İktidar*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yahya K. Zabunoğlu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilimdalı, 1990, VIII+219 s.
2. *Le pouvoir constituant originnaire*, Mémoire du D.E.A. de Droit public, Directeur de recherches : Prof. Dmitri Georges Lavroff, Université de Bordeaux I, Faculté de droit, des sciences sociales et politiques, 1992, 93 s.

B. DOKTORA TEZİ

- Le pouvoir de révision constitutionnelle*, Thèse pour le doctorat en droit, Directeur de recherches: Prof. Dmitri Georges Lavroff, Université Montesquieu - Bordeaux IV, Faculté de droit, des sciences sociales et politiques, 1995, 774 s.
 ("Très honorable avec félicitations du jury" derecesi ile kabul edilmiştir).
 (Atelier national de reproduction des thèses, ISSN 0294-1767, Numéro de code: 3840.20688/96, 95/BOR4/0027, © A.N.R.T. Université de Lille, 1996).

III. YAYINLAR**A. KİTAPLAR**

1. *Le pouvoir de révision constitutionnelle*, Villeneuve d'Ascq, Presses universitaires du Septentrion, 1997, 2 cilt, 774 s.
 (Türkiye Bilimler Akademisinin 13.10.1997 tarih ve TÜBA/1052 sayılı kararıyla "Türkiye Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Alanında Uluslararası Bilimsel Yayınları Özendirme Programı" çerçevesinde teşvik primi almıştır).
2. *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1988, IV+245 s. (Türk Sosyal Bilimler Derneği Genç Sosyal Bilimciler Birincilik Ödülünü almıştır).
3. *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1998, XVI+384 s.
4. *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1998, XVI+191 s.

5. *Türk Anayasaları*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, 359 s.
6. *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, VIII+303 s.
7. *Pouvoir constituant*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, VIII+120 s.
8. *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, VIII+320 s.

B. MAKALELER

1. “Halkoyulamasının Değeri,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XL, 1988, Sayı 1-4, s.97-113.
2. “Sigara İçme Özgürlüğü ve Sınırları: Özgürlüklerin Sınırlandırılması Problemi Açısından Sigara Yasağı,” *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 47, Sayı 1, Ocak 1990, s.31-67.
3. “Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnemelerin Hukuki Rejimi,” *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 47, Sayı 4, Ağustos 1990, s.561-590.
4. “Bireysel Başvuru ve Kıbrıs Sorunu,” *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 15, 1993, s.165-174.
5. “Η Ομοσπονδιοποίηση της Ελληνοτουρκικής Πολιτείας του Αιγαίου”, *Ενανομα*, Τευχοζ 2 – Μαρτιοζ 1993, s.11-13.
6. “Fransız Anayasa Konseyi Kararları Kroniği: 1994”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 44, 1995, Sayı 1-4, s.809-819.
7. “La question de la supériorité des normes de droit international sur la constitution”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 45, 1996, Sayı 1-4, s.195-211.
8. “Sur la validité des limites de la révision constitutionnelle déduites de l’esprit de la constitution”, *Annales de la Faculté de droit d’İstanbul*, Vol.XXXI, mai 1997, s.109-121.
9. “Realist Yorum Teorisi ve Mekanist Anayasa Anlayışı”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayını, 1998, Cilt 15, s.205-249.
10. “Düzenleyici İşlemlerde Dava Açma Süresinin Başlangıcı Konusunda Üçüncü Bir İhtimal”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1998, Sayı 3, s.27-32.
11. “Cumhuriyet ve Monarşi”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 53, Kasım-Aralık 1998, s.27-34.
12. “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 54, 1999, Sayı 1, s.51-62.
13. “İnsan Hakları Normlarının Anayasaüstülüğü Sorunu”, *Türkiye’de İnsan Hakları*, Ankara, TODAİE Yayını, 1999, (Çıkacak) (6-7 Aralık 1998 tarihinde TODAİE’de düzenlenen “Türkiye’de İnsan Hakları Konferansı”nda sunulan tebliğ).

Yard.Doç.Dr. Kemal GÖZLER
Uludağ Üniversitesi
İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
16059 Görükle – BURSA

Tel: (0224) 442 87 37
E-Mail: gozler@uludag.edu.tr
<http://www20.uludag.edu.tr/~gozler>
<http://www.geocities.com/CollegePark/Classroom/5921>

